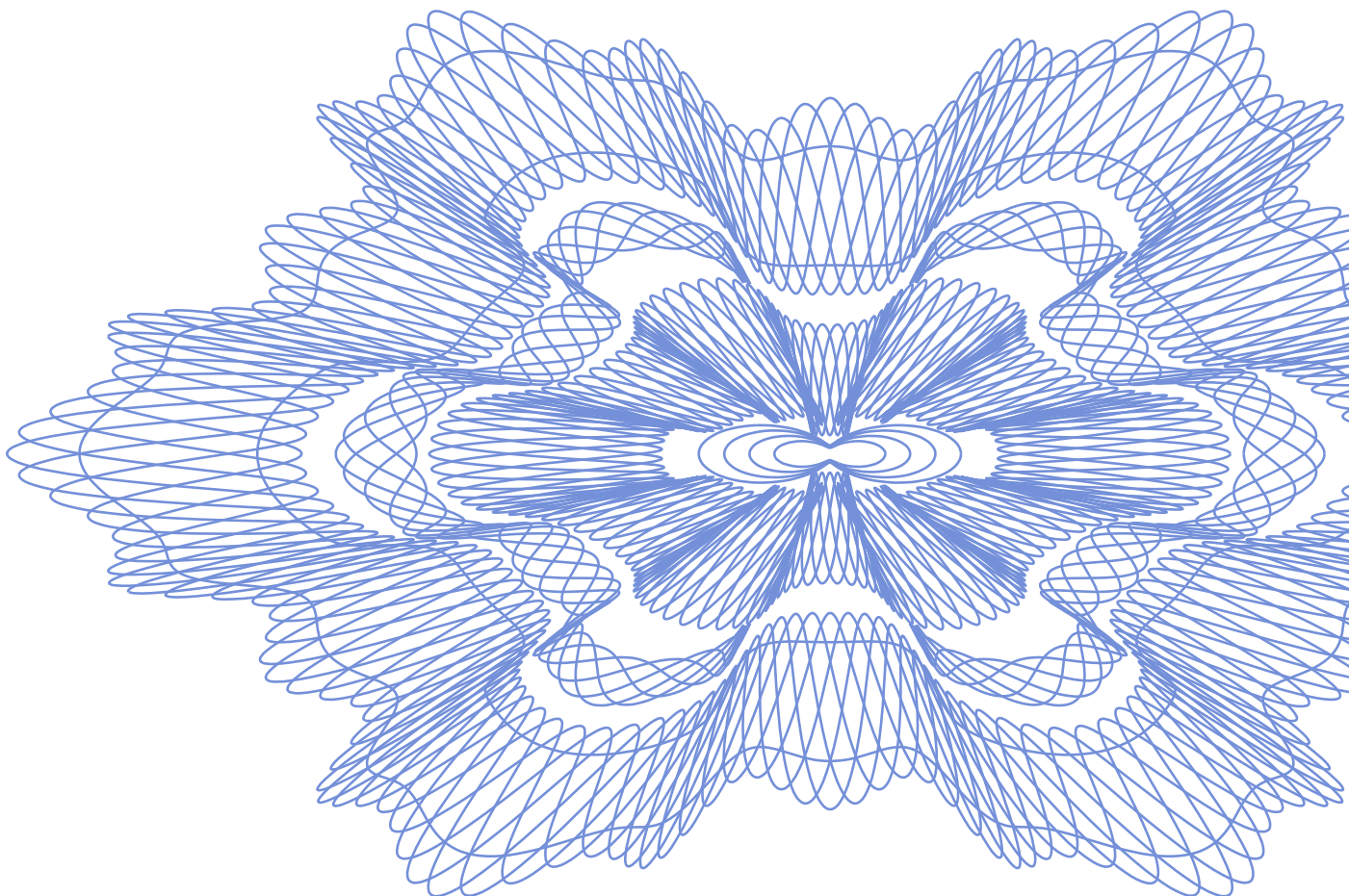

Årsrapport om betalingsformidling

2003

ma i
2 0 0 4

Norges Banks årsrapport om betalingsformidling

Norges Bank skal bidra til robuste og effektive betalingssystemer og finansmarkeder. Dette følger av sentralbankloven og betalingssystemloven. Norges Bank overvåker derfor økonomien og finansnæringen for å avdekke utviklingstrekk som kan svekke stabiliteten i det finansielle systemet. Gjennom betalingssystemloven er Norges Bank gitt konsesjons- og tilsynsmyndighet for interbanksystemer av betydning for den finansielle stabilitet. Tilsynsfunksjonen utøves med særlig sikte på å begrense risikoen i betalingssystemene. De store overføringene som skjer gjennom betalingssystemet hver dag resulterer i fordringer mellom avsenders og mottakers bank. Disse mellomværende gjøres til slutt opp over bankenes konti i Norges Bank. Bankene og sentralbanken er således kjernen i betalingssystemet.

Et effektivt betalingssystem kjennetegnes av at betalinger gjennomføres hurtig, sikkert og til lave kostnader. De viktigste faktorene for å oppnå et effektivt betalingssystem i Norge er:

- en infrastruktur som muliggjør stordriftsfordeler,
- priser som reflekterer kostnadene i produksjonen av tjenestene og
- virksom konkurranse på tilbydersiden.

Årsrapport om betalingsformidling inneholder informasjon Norges Bank innhenter fra finansnæringen som en del av sitt overvåkingsarbeid. Rapporten har vært utgitt siden 1987 og gir en årlig oppdatering av utviklingstrekk og priser i betalingsformidlingen. I tillegg informerer rapporten om Norges Banks og andre sentralbankers egen virksomhet på dette feltet.

Årsrapporten om betalingsformidling kommer ut en gang i året. Rapporten er også tilgjengelig på internett under Norges Banks hjemmeside:
www.norges-bank.no

Årsrapporten om betalingsformidling kan bestilles fra:
Norges Bank, Abonnementservice
Postboks 1179 Sentrum
0107 Oslo
Telefon: 22 31 63 83
Telefaks: 22 41 31 05
E-post: central.bank@norges-bank.no

Rapportens tabeller er også tilgjengelige på Norges Banks hjemmesider på internett i Excel-format.

Ansv. redaktør: Svein Gjedrem

Omslag og grafisk utforming: Grid Strategisk Design AS
Sats og trykk: Reclamo grafisk senter as
Teksten er satt med 11,5 pkt. Times

ISSN 1503 - 8602 (trykt)

ISSN 1503 - 8610 (online)

Forord

Norske bankkunder har tilgang til ett av verdens mest effektive systemer for betalingstjenester. De elektroniske tjenestene, særlig nettbank og betalingskort, gir et godt tjenestetilbud for kundene. Statistikken for 2003 viser at disse tjenestene langt på vei er i ferd med å erstatte kostnadskrevede papirbaserte tjenester. Bankenes priser gjenspeiler for en stor del kostnadene knyttet til å frembringe tjenestene, og denne prispolitikken gir kundene incentiver til å velge de mest effektive betalingsformene. Fordelsprogrammer og gratistjenester kan forstyrre de signalene prisene gir. Norske betalingstjenester har generelt en høy grad av sikkerhet og et lavt nivå på misbruk og svindel. Nye løsninger, blant annet for kortbetalinger, utvikles for å øke sikkerheten ytterligere.

I betalingsformidling over landegrensene gjenstår det mange utfordringer før typiske kundebetalinger kan gjennomføres like hurtig og kostnadseffektivt som innenfor et land. Mange ledd fra avsender til mottaker, lite effektive kundegrensesnitt og mangel på felles standarder mellom deltakerne, gir stort innslag av manuelle operasjoner i bankene. Overføringstiden blir dermed lang, og kostnadene ved produksjon av tjenestene blir høye. Behovet for effektive grensekryssende betalingstjenester har fått økt oppmerksomhet de siste årene, og lovverket i Europa utvikles videre for å gi bedre vilkår for slike betalinger. Europeisk banknæring arbeider med tiltak for å utvikle bedre grensekryssende betalingstjenester. Dette vil også komme norske bankkunder til gode.

Det nye internasjonale valutaoppgjørssystemet CLS, som fra 2003 omfatter den norske kronen, bidrar til redusert risiko i valutatransaksjoner for norske banker.

Bankene kan velge å gjøre opp posisjonene seg imellom direkte i Norges Bank eller i en privat oppgjørsbank. Gjensidige NOR Sparebank og Den norske Bank har hatt hver sin konsesjon til å drive interbankoppgjør. Fusjonen mellom disse bankene innebærer at det har blitt en privat oppgjørsbank mindre.

Med grunnlag i det ansvaret som er nedfelt i sentralbankloven, vil Norges Bank løpende vurdere om utviklingen i betalingssystemet fortsatt bidrar til stabilitet i det finansielle systemet og til at publikum tilbys sikre og gode betalingstjenester.

Svein Gjedrem

Innhold

1.	<i>Et effektivt betalingssystem</i>	4
1.1.	Bytteøkonomi, pengeøkonomi og kontopenger	4
1.2.	Sentralbankens engasjement.....	6
1.3.	Risikoutvikling i det norske betalingssystemet.....	7
1.4.	Kostnadseffektivitet.....	8
	<i>Ramme: Et utvalg forsknings- og utredningsarbeider med utgangspunkt i det norske betalingssystemet</i>	10
2.	<i>Utviklingstrekk</i>	11
2.1.	Konter	11
2.2.	Tilgang til kontopenger	13
2.3.	Interbanksystemer - avregning og oppgjør	18
3.	<i>Priser og inntekter i betalingsformidlingen</i>	21
3.1.	Bankenes inntekter fra betalingsformidling	21
3.2.	Priser på kontantuttak.....	22
3.3.	Priser på betalingsformidling	23
	<i>Ramme: Rabatter og fordelsprogrammer i betalingsformidlingen</i>	24
3.4.	Prisspredningen	25
4.	<i>Utvikling i infrastruktur og regelverk i det norske betalingssystemet</i>	27
4.1.	Sikrere valutaoppgjør og mer fleksibel likviditetsstyring... ..	27
	<i>Ramme: Scandinavian Cash Pool (SCP)</i>	28
4.2.	Fusjon DnB/NOR	29
4.3.	Status for Smartkort, BANK-ID og konsesjonsbelagte e-pengesystemer.....	29
4.4.	NBO – Norges Bank utkontrakterer utvikling og drift	31
4.5.	Norges Bank innfører markedsverdi for sikkerhetsstillelse	32
4.6.	Innføring av to verdipapiroppgjør	33
4.7.	Sedler og mynt	33
4.8.	Beredskap i finansiell sektor	34
4.9.	Lover og forskrifter	34
	<i>Ramme: Teknologisk utvikling og nye aktører: Forandrer det bankenes særstilling i betalingsformidlingen?.....</i>	36
5.	<i>Internasjonal betalingsformidling</i>	38
5.1.	Europeisk finansiell integrasjon og utviklingen mot et felles betalingsområde	38
	<i>Ramme: Alternative arrangementer for internasjonal betalingsformidling</i>	40
5.2.	Volum og priser i internasjonal betalingsformidling.....	40
5.3.	Internasjonalt arbeid for bedre effektivitet og redusert risiko	43
6.	<i>Kilder</i>	46
7.	<i>Tabeller og forklaringer til tabellene</i>	47

Redaksjonen avsluttet 22. april 2004.

1 | Et effektivt betalingssystem

Det norske systemet for betalingstjenester er blant de mest effektive i verden. Høy bruk av elektroniske tjenester, særlig nettbank og betalingskort, gir et godt tjenestetilbud for kundene og bidrar til å redusere bankenes kostnader. De viktigste faktorene for å oppnå et effektivt system for betalingstjenester i Norge har vært: en infrastruktur som muliggjør stordriftsfordeler, priser som reflekterer kostnadene i produksjonen av tjenestene, og virksom konkurranse på tilbydersiden.

I et effektivt betalingssystem gjennomføres betalinger hurtig, sikkert og til lave kostnader. De fleste privatpersoner og foretak benytter på en eller annen måte betalingssystemet hver eneste dag. Betalingene foretas gjerne med kontanter eller med ulike betalingsinstrumenter som gir tilgang til penger inntilstående på en konto. Velfungerende betalingssystemer er viktig for alle moderne økonomier. En effektiv og sikker overførsel av betalingsmidler står helt sentralt i forbindelse med gjennomføringen av ulike kapitaltransaksjoner, oppgjør av valutahandel, og i forbindelse med gjennomføringen av pengepolitikken. Gjennomføringen av finanspolitikken, det vil si innbetalinger til og utbetalinger fra statskassen, setter likeledes krav til et velfungerende betalingssystem.

Sedler og mynter er tvungent betalingsmiddel og kan brukes i alle betalinger som gjøres opp på stedet. Både betaler og betalingsmottaker har rett til å kreve oppgjør i sedler og mynter (Sentralbankloven gir likevel en begrensning ved at ingen er pliktig til i en betaling å ta imot mer enn femogtyve mynter av hver enhet). Etter hvert har bruken av kontopenger som betalingsmiddel økt kraftig. Viktige faktorer bak denne utviklingen har vært at lønn, pensjon, trygd m.m. utbetales til bankkonto, og at det stadig utvikles nye betalingsinstrumenter for regningsbetalinger og tilgang til kontanter fra konto. Kontopenger innebærer også fordeler for kunden i form av renteopptjening og sikkerhet.

I dette kapitlet presenteres utviklingen av betalingssystemet på et overordnet nivå. Kapittel 2 og 3 presenterer noen utviklingstrekk i henholdsvis bruk og prising av ulike betalingsmidler og betalingsinstrumenter. Kapittel 4 omhandler viktige hendelser i Norge av betydning for betalingssystemet, mens kapittel 5 ser nærmere på internasjonal betalingsformidling.

1.1. Bytteøkonomi, pengeøkonomi og kontopenger

Overgangen fra en bytteøkonomi til en kontantbasert økonomi og videre til dagens betalingssystem, som i stor grad er basert på utveksling av kontopenger, kan forklares med utgangspunkt i betalingsmiddelets egenskaper som byttemiddel og verdiopprettende. I en ren bytteøkonomi må hver av partene i en transaksjon finne frem til et byttemid-

Betalingsmidler og betalingsinstrumenter:

Kontopenger er innskudd på bankkonto. Kontopenger er et betalingsmiddel. Publikum har tilgang på kontopengene ved bruk av betalingsinstrumenter som for eksempel giro, betalingskort eller sjekk.

Kontanter er i denne sammenheng sedler og mynt utstedt av Norges Bank. Publikum har tilgang til kontanter over skranke i bank- eller postfilialer, gjennom minibanker, eller via kontantuttak i butikkterminaler ved bruk av betalingskort. Kontanter er både et betalingsmiddel og et betalingsinstrument.

del som den andre parten aksepterer. I en pengeøkonomi kan aktørene gjøre opp med et allment gyldig byttemiddel: penger. Penger kan også deles i mindre verdier som kan deles eller summeres etter behov. Et pengesystem gir dermed forenklet byttevirksomhet som reduserer transaksjonskostnadene i økonomien. Dette legger til rette for bedre samfunnsmessig arbeidsdeling, en mer effektiv økonomi og et høyere velstandsnivå.

Metaller som gull og sølv hadde egenskaper som gjorde dem særskilt velegnet som byttemiddel og til verdioppbevaring sammenlignet med andre produkter. Kvaliteten var uniform og relativt lett identifiserbar. Verdien gjenspeilet mengden og renheten av det aktuelle metall. Metallet var delelig og kunne tilpasses handel for ulike verdier. Verdien tapte seg ikke over tid, og slike metaller var lett transporterbare på grunn av relativt høy verdi for lavt volum. For å stadfeste verdi og effektivisere autoriseringsprosessen ble metallet etter hvert merket. Slik overtok gradvis gull og sølvmynter som betalingsmiddel. Senere ble dette erstattet av en eksplisitt garanti for at den som holdt kontanter kunne få vekslet disse inn i tilsvarende verdi i for eksempel gull.

Da Norges Bank ble opprettet i 1816, fikk banken enerett på utstedelse av sedler og mynt. Sedlene kunne veksles om til sølv. Sølvstandarden ble avløst av gullstandarden i 1874. Både under sølv- og gullstandarden var imidlertid adgangen til innveksling i metall suspendert i lange perioder. Retten ble avviklet for godt i 1931. I dagens pengesystem er verdien av en pengeseddel eller en mynt basert på tillit til utstederen. For kontanter utstedt av sentralbanken eller innestående på konto i en sentralbank (*sentralbankpenger*), er tilliten til sentralbanken og staten avgjørende.

Ved siden av kontanter er overførsel av midler mellom bankkonti i private banker nå den vanligste måten å gjøre opp fordringer og forpliktelser på. Kontopenger kan disponeres via betalingskort eller gjennom betalingsinstruksjoner som leveres til banken via PC/Internett, telefon, post, eller i banklokalet. I motsetning til sentralbankpenger omtales dette gjerne som *privatbankpenger*. Det er også utviklet betalingsløsninger som ikke er direkte knyttet til kontopenger, som for eksempel kredittkort og småpengekort. I siste instans gjøres imidlertid også slike betalinger opp ved bruk av kontopenger eller kontanter.

I 2003 ble det registrert over en milliard ikke-kontante betalingstransaksjoner mellom husholdninger, foretak, finansinstitusjoner, offentlig sektor og andre aktører i Norge. I verdi beløp disse seg til nær 7 000 milliarder kroner, eller om lag 19 milliarder kroner hver dag. Disse beløpene er imidlertid små mot det som overføres mellom finansinstitusjoner gjennom interbanksystemet. Som en illustrasjon kan det nevnes at gjennomsnittlig daglig omsetning i det største norske interbanksystemet, NICS, i samme periode var 250 milliarder kroner. Det store antall transaksjoner og de betydelige verdiene gjør betalingssystemet til en viktig del av et lands økonomiske infrastruktur. Det er av vesentlig betydning for stabiliteten til det nasjonale pengesystemet og for økonomien generelt. I de fleste land

er det fra myndighetenes side ansett som ønskelig at sentralbankpenger og privatbankpenger eksisterer side om side. For å begrense risikoen i bankene, og sikre at privatbankpenger og sentralbankpenger kan utveksles til samme verdi, føres det for eksempel særskilt tilsyn med banker og andre kredittinstitusjoner. Mange land, inklusiv Norge, har også opprettet ordninger med innskuddsgaranti. Det vil si at innskyters midler er sikret inntil et visst beløp hvis banken skulle bli satt under offentlig administrasjon.

Undersøkelser fra Norges Bank viser at bankene i 2001 brukte 5,9 milliarder kroner på å produsere betalingstjenester (Gresvik og Øwre, Penger og Kreditt 4/2002). I tillegg kommer de kostnadene som betaler og mottaker har i forbindelse med gjennomføringen av betalingene. For industrialiserte land er det anslått at kostnadene ved betalingsformidling utgjør mellom 1 og 3 prosent av bruttonasjonalproduktet. For en effektiv allokering av ressursene i økonomien som helhet er det derfor viktig at transaksjonskostnadene for betaling med kontopenger og kontanter er lave, samt at overføringene skjer med stor grad av sikkerhet. Behovet for effektive og sikre betalingssystemer er imidlertid ikke begrenset til det nasjonale. Med stadig økende internasjonalt varebytte og store kapitalstrømmer på tvers av landegrensene, har også systemene for betaling og oppgjør mellom land kommet i fokus. Et effektivt internasjonalt betalingssystem bidrar til reduserte transaksjonskostnader og gir mulighet for bedre å utnytte effektivitetsgevinstene fra internasjonal arbeidsdeling. Innenfor euroområdet og EU har dette fått særlig aktualitet. Det er utviklet ett felles marked med en felles valuta, men systemene for å håndtere betalinger i denne valutaen mellom landene har ligget etter.

1.2. Sentralbankens engasjement

Norges Bank har et ansvar for å bidra til robuste og effektive betalingssystemer og finansmarkeder, og på den måten bidra til finansiell stabilitet. Overvåkingen av betalingssystemet er basert på det formelle ansvaret som er nedfelt i sentralbankloven. Ifølge sentralbankloven § 1, 1. ledd skal Norges Bank «[...] fremme et effektivt betalingssystem innenlands og overfor utlandet». De store overføringene som skjer gjennom betalingssystemet hver dag resulterer i fordringer mellom avsenders og mottakers bank. Disse mellomværende gjøres til slutt opp over bankenes konti i Norges Bank. Bankene og sentralbanken er således kjernen i betalingssystemet. Bankenes kontohold i Norges Bank danner også bindeleddet mellom betalingssystemet og pengepolitikken, siden sentralbankens styringsrenter knytter seg til renten på bankenes fordringer på og lån i Norges Bank.

Betalingsystemloven av 1999 gir Norges Bank et særskilt ansvar for konsesjon og tilsyn med interbanksystemene, det vil si systemene for avregning og oppgjør mellom banker. Loven reflekterer den økende erkjennelsen av betalingssystemenes betydning for finansiell stabilitet, som vokste fram på 1980- og 1990-tallet. Loven bygger på næringens

ansvar for å utforme stabile og robuste systemer i et nært samspill med Norges Bank som den øverste bank i det norske oppgjørssystemet. Men loven hjemler også i siste instans muligheten for Norges Bank til å gripe direkte inn med pålegg i forhold til interbanksystemer med betydning for finansiell stabilitet.

Med grunnlag i det ansvaret som er nedfelt i sentralbankloven, har Norges Bank arbeidet sammen med bankene om utformingen av en felles infrastruktur for betalingsformidlingen i Norge. Banknæringens egne organer driver i dag fram dette arbeidet, med mindre direkte engasjement fra Norges Bank. En vesentlig forutsetning for finansiell stabilitet er at betalings- og oppgjørssystemer er utformet og fungerer slik at oppgjørskrisikoen for deltakende banker er håndterbar, og at problemer for én enkelt bank begrenses til denne og ikke gir opphav til systemrisiko som kan true stabiliteten i det finansielle systemet. I de fleste land har sentralbankene derfor et overordnet ansvar for leveransen av oppgjørstjenester overfor bankene. Utviklingen av systemer med bruttooppgjør i realtid, såkalte RTGS-systemer (Real Time Gross Settlement – bruttooppgjør i sanntid), har redusert risikoen i oppgjørssystemene i mange land.

1.3. Risikoutvikling i det norske betalingssystemet

Det norske betalingssystemet kjennetegnes generelt av en høy grad av sikkerhet og et lavt nivå på misbruk og svindel. Fra bankenes synspunkt er den grunnleggende risiko fra deres deltakelse i betalingssystemet kredittrisiko og likviditetsrisiko. Kredittrisikoen avhenger først og fremst av hvorvidt bankene godskriver kundene før de selv har mottatt oppgjør for en betalingstransaksjon. Tidligere har bankene hatt kreditteksponeringer i oppgjørssystemet som har overskredet størrelsen på deres kapital. Ettersom bankene de siste årene har gått over til å godskrive kundekonti etter at de selv har mottatt oppgjør, er imidlertid denne risikotypen ikke lenger av betydning i det norske systemet. Likviditetsrisikoen knytter seg til bortfall av likviditet dersom oppgjøret ikke gjennomføres til forutsatt tid. Likviditeten til gjennomføring av oppgjørene har gjennomgående vært god i 2003. Likviditetsrisikoen i det norske betalingssystemet har derfor totalt sett vært på et lavt nivå i 2003. Andre risikoformer som kan gi seg utslag i kreditt- eller likviditetsrisiko, er juridisk risiko, operasjonell risiko og valutaoppgjørskrisiko.

Juridiske uklarheter i forbindelse med deltakernes rettigheter og plikter i betalingssystemet, for eksempel ved en deltakers insolvens, kalles juridisk risiko. Etter ikrafttredelsen av betalingssystemloven og de tilpasningene som er skjedd for å tilfredsstille kravene til konsesjon, ser Norges Bank på den juridiske risikoen i det norske betalingssystemet som begrenset.

Operasjonell risiko kan henføres til mangelfulle prosedyrer, feil i datasystemer og telekommunikasjon, regelbrudd, bedragerier, brann mv. som kan påføre deltakerne kostnader.

Flere driftsavbrudd i bankenes driftssentraler har vist at det er operasjonell sårbarhet i det norske betalingssystemet. Det er systemets operatør som har ansvaret for å sørge for rutiner, reserveløsninger, kompetanse og beredskap som setter systemet i stand til å håndtere den operasjonelle risikoen på en god måte. Banknæringen har satt i gang flere tiltak for å redusere denne risikoen. Norges Bank kan iverksette tiltak overfor systemer som ikke håndterer operasjonell risiko tilfredsstillende. Overvåkingen av operasjonell risiko skjer i nært samarbeid med Kredittilsynet.

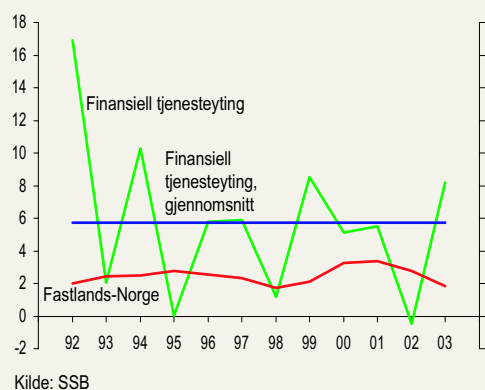
Valutaoppgjørssisiko oppstår når valutatransaksjoner gjøres opp i oppgjørssystemer i ulike land, og ofte på ulike tidspunkter. Dermed er det en fare for at en deltaker leverer solgt valuta uten å motta den avtalte motytelsen fordi motparten ikke er i stand til å levere til avtalt tidspunkt eller ikke i det hele tatt. Hvis én part ikke innfrir sin forpliktelse, kan motparten i verste fall bli påført et tap lik hovedstolen i handelen. Norges Bank har, som andre sentralbanker, de siste årene fokusert på risikoen knyttet til bankers deltakelse i internasjonal valutahandel. Etableringen av et internasjonalt flervalutaoppgjørssystem, CLS (Continuous Linked Settlement), som er eid av de største internasjonale bankene, har redusert kredittrisikoen forbundet med slike handler betydelig. Fra september 2003 ble norske kroner inkludert blant de valutaslag som nå gjøres opp i CLS. Valutaoppgjørssisikoen i det norske betalingssystemet er derfor nå betydelig redusert.

1.4. Kostnadseffektivitet

Publikums økte bruk av elektroniske betalingsløsninger på bekostning av mer kostnadstunge manuelle løsninger, samt økt bruk av automatiserte løsninger i bankene, har gjennom flere år bidratt til effektivitetsgevinster for bankene, forbrukere og næringslivet. Effektivitetsforbedringen i finansiell sektor har gjennom det siste tiåret vært høyere enn i Fastlands-Norge for øvrig (figur 1.1), og det er grunn til å anta at en mer effektiv distribusjon og produksjon av betalingstjenester har vært av betydning for denne utviklingen.

Elektroniske betalingstjenester preges av stordriftsfordeler, det vil si at gjennomsnittlige enhetskostnader faller når antallet transaksjoner øker. For en kostnadseffektiv produksjon av betalingstjenester er det derfor viktig at infrastrukturen legger til rette for utnyttelse av stordriftsfordelene. I Norge er dette oppnådd ved en høy grad av samordnede løsninger. Lindquist (2003) viser i sitt arbeid at økt bruk av elektroniske betalingstjenester har økt stordriftsfordelene knyttet til bankvirksomhet. For å oppnå lave kostnader er det imidlertid også svært viktig at det eksisterer konkurranse på levering av tjenester, til så vel kunder som til bankene. Konkurranse bidrar til fremveksten av nye betalingsløsninger og effektiv bruk av ressursene. En annen viktig faktor for å oppnå et mer effektivt betalingssystem i Norge har vært priser på betalingstjenester som reflekterer kostnadene i produksjonen av disse tjenestene. Gjennom de siste ti årene har prisene på de minst kostnadseffektive (blankettbaserte) tjenestene økt relativt mer enn på elektroniske tjenester.

Figur 1.1 Produktivitetsutvikling 1992 – 2003. Prosent

Kundene har svart med å bytte til de rimelige og mer kostnadseffektive elektroniske tjenestene.

Det er begrenset grunnlag for å sammenligne kostnadseffektiviteten i det norske betalingssystemet med andre land. Norges Bank har foretatt kostnadsundersøkelser, men få andre land har tilsvarende tallmateriale tilgjengelig. Det har imidlertid i flere år vært slik at hurtige og kostnadseffektive elektroniske betalingsinstrumenter har vært mer utbredt i Norge og Norden enn i mange andre land. Tabellen nedenfor gir en oversikt over noen nøkkeltall for betalingsformidlingen i ulike land. Nordmenn er helt i verdenstoppen for bruk av betalingskort, og ingen land i EU, eller blant G10 landene, har flere betalingsterminaler utplassert i forhold til innbyggertallet enn Norge. I Norge kan disse terminalene også benyttes til uttak av kontanter. Dette gjør betalingskort svært anvendelig på mange bruksområder, og letter tilgjengeligheten til kontanter. Mens sjekken er mer eller mindre faset ut som betalingsinstrument i Norge, benyttes den fortsatt mye i en del land. I EU utgjør sedler og mynt i snitt 3,5 prosent av bruttonasjonalproduktet. Norge ligger sammen med Danmark og Finland lavere, mens Sverige har en høyere kontantandel. En grunn til den relativt lave kontantandelen kan være utbredt bruk av alternative betalingsmåter, i første rekke kortbruk.

Tabell 1.1. Noen sentrale tall om betalingsformidling i enkelte land 2002

	EU	Danmark	Finland	Sverige	Frankrike	Tyskland	UK	USA	Norge (2003)
Sedler og mynt i % av BNP (* tall for 2001)	3,5	2,9	1,9*	4,1	2,0*	3,3*	3,3	6,0	2,6
Innskudd på transaksjonskonto i % av BNP	36,1	29,9	28,6	41,3	24,6	27,7	64,4	5,8	24,7
Antall filialer som tilbyr betalingstjenester (bank og post), per mill innbyggere	631	606	303	354	612	613	540	275	623
Minibanker									
Antall per mill innbyggere	700	525	406	297	637	612	690	1220	447
Antall uttak per år per innbygger	23	n.a.	46	36	20	20	38	37	22
Gjennomsnittlig uttak (EUR)	121	n.a.	71	91	63	157	95	72	141
Kortbetalinger									
Antall POS-terminaler per mill innbyggere	12 781	17 835	14 228	11 439	15 620	5 584	13 691	12 128	20 053
Antall korttransaksjoner per år per innbygger	46	95	94	65	67	24	79	116	130
Gjennomsnittlig varekjøp debetkort (EUR)	61	47	39	64	46	70	59	47	53
Gjennomsnittlig varekjøp kredittkort (EUR)	86	122	51	104	n.a.	78	102	95	88
Instrumenters %-andel av antall ikke-kontante betalinger									
Sjekk	14	5	0	0	34	1	21	50	0
Giro (kreditoverføring)	28	24	49	39	19	45	18	5	38
Avtalegiro (debetoverføring)	25	16	5	10	16	37	20	3	3
Betalingskort	32	54	46	51	31	17	41	42	58
Kortbaserte e-penger	1	1	0	0	0	0	n.a.	n.a.	0

Omregning er foretatt til kursene 1 EUR = 0,946 USD (2002) og 1 EUR = 8,003 NOK (2003)
Kilde: ESB, BIS og Norges Bank.

Et utvalg forsknings- og utredningsarbeider med utgangspunkt i det norske betalingssystemet

Humphrey, Kim og Vale (2001) har studert virkningene på effektiviteten i betalingssystemet av at elektroniske betalinger tas i bruk. Basert på norske data i perioden 1989-1995 estimeres en modell for valg av betalingsmiddel. Dette er første gang slike data er tilgjengelig for noe land. Utgangspunktet er at ulike betalingstjenester har ulike produksjonskostnader. Resultatene viser at brukerne reagerer på prisvariasjoner mellom ulike betalingstjenester. En konsekvens er at de samfunnsmessige kostnadene ved betalingssystemet kan reduseres ved at betalingstjenester prises direkte, ettersom dette fremskynder en overgang til rimeligere og mer effektive elektroniske betalingsmidler.

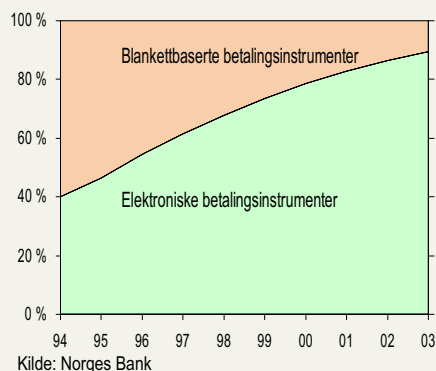
Lindquist (2002) har med basis i norske data undersøkt effektene på bankenes kostnader av ny teknologi og av at betalingstjenester stadig blir mer elektronisk og mindre papirbasert. Resultatene viser at overgangen til elektroniske betalingstjenester har redusert bankenes gjennomsnittskostnader og økt stordriftsfordelene ved bankvirksomhet. Det siste gjelder særlig for innskuddsvirksomhet.

Gresvik og Øwre (2002 og 2003) har gjennomført en undersøkelse av norske bankers kostnader og inntekter i betalingssystemet i 2001. Resultatene fra undersøkelsen sammenlignes med to tidligere undersøkelser som ble gjort på slutten av 80-tallet og midten av 90-tallet. Undersøkelsen viser at over tid har kostnadene blitt vesentlig redusert og at inntektene basert på direkte prising har økt. Selv om bankene fortsatt yter betalingstjenester med tap, har den negative marginen blitt redusert. De peker på at endringer i betalingsformidlingen har vært en viktig årsak til den sterke produktivitetsøkningen i den norske finanssektoren på 90-tallet. Effektivitetsøkningen i betalingssystemet må sees i sammenheng med at et større antall betalingstransaksjoner blir produsert til lavere kostnader, og at direkte prising av betalingstjenester gjør at kundene velger de tjenestene som dekker deres behov til lavest mulig kostnad.

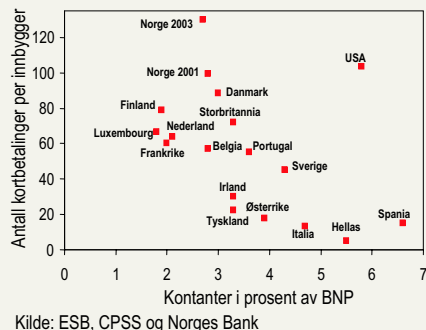
Humphrey, Kaloudis og Øwre (2000) har ved å bruke en økonometrisk modell estimert andelen kontanter som brukes i konsumentenes transaksjoner ved salgssteder i perioden 1980-99. Som følge av økt bruk av debetkort er denne andelen blitt redusert i perioden. Arbeidet inneholder også prognoser for fremtidig kontantbruk og estimerer for samlet kontantbruk i forbindelse med lovlige og ulovlige aktiviteter.

2 | Utviklingstrekk

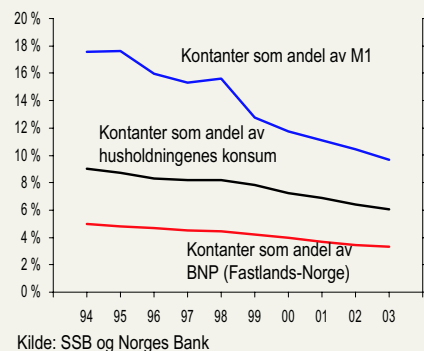
Figur 2.1 Bruk av blankettbaserte og elektroniske betalingsinstrumenter 1994-2003. Transaksjoner i prosent

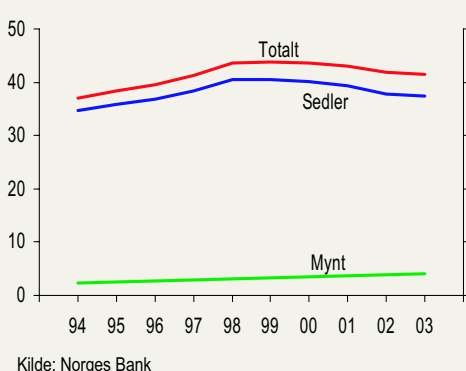
Figur 2.2 Kontantbeholdning og antall kortbetalinger, internasjonal sammenligning 2001

Figur 2.3 Verdi av sedler og mynt i omløp som andel av M1, husholdningenes konsum og BNP for fastlands-Norge 1995-2003. Prosent

Figur 2.4 Kontantomløpet 1994-2003. Årsgjennomsnitt. Milliarder kroner

Utviklingen med økt bruk av elektroniske betalingsinstrumenter og redusert bruk av papirbaserte tjenester fortsatte i 2003 (figur 2.1). Stadig flere nordmenn inngår avtaler om bruk av nettbank og antall regningsbetalinger over Internett vokste kraftig. Bruk av betalingskort øker fortsatt, og det ble i 2003 utplassert flere terminaler for kortbetalinger og kontantuttak. Verdien av sedler og mynt i omløp som andel av de totale betalingsmidler publikum disponerer, falt også i 2003. Antall manuelle transaksjoner gjennom bankenes filialer falt betydelig.

I forhold til andre land ligger Norge høyt med hensyn på antall kortbetalinger per innbygger. Figur 2.2 viser forholdet mellom kontantenes andel av bruttonasjonalprodukt og antall betalinger med kort per innbygger i EU-landene, USA og Norge. De fleste EU-landene har en høyere andel kontanter i forhold til nasjonalprodukt enn Norge, og det er en tendens at land med høy kortbruk har en lavere kontantandel. Dette indikerer imidlertid ikke nødvendigvis en årsakssammenheng. I tillegg til eksistensen av alternativer til kontanter, påvirkes også kontantbeholdningen blant annet av kontantenes omløpshastighet.

2.1. Kontanter

Bruken av kontanter og kontopenger til transaksjonsformål påvirkes både av utviklingen i husholdningenes konsum og av kostnadene knyttet til anskaffelse og bruk av kontanter i forhold til alternative betalingsmåter. Nye betalingsløsninger og teknologiske endringer i betalingssystemet har også virkning på etterspørselen etter kontanter til transaksjonsformål. Formuesoppbevaring i form av kontanter er påvirket blant annet av utviklingen i inflasjons- og rentenivået. Omfanget av skatteunndragelse og kriminell aktivitet påvirker også etterspørselen etter kontanter.

Sedler og mynt i omløp

Den totale nominelle verdien av sedler og mynt i omløp utgjør en stadig mindre andel av betalingsmidler disponert av publikum (M1), privat konsum og BNP for Fastlands-Norge, jf. figur 2.3. Om nedgangen i kontantbeholdningen skyldes varige endringer i etterspørselen etter kontanter for betalingsformål, er usikkert. Utskifting av 1000-kroneseddelene og nedbyggingen av den ekstra store kontantbeholdningen rundt årtusenskiftet har også bidratt til nedgangen i kontantbeholdningen de påfølgende årene.

I 2003 var gjennomsnittsverdien av kontantomløpet 41,6 milliarder kroner fordelt på 37,5 milliarder i sedler og 4,1 milliarder i mynter. Det tilsvarende tall for 2002 var 41,8 milliarder kroner (figur 2.4). Seddelomløpets sammensetning med hensyn til de ulike valørene har endret seg betydelig de siste årene (figur 2.5). Verdien av 1000-kronesedler

i omløp er redusert med 5,6 milliarder kroner de fem siste årene. Utsiftingen fra utgave VI til utgave VII er trolig grunn til deler av reduksjonen. Publikum valgte å veksle inn gamle sedler mot innskudd på konto istedenfor mot nye sedler. Andelen av 500-kronesedler fortsetter å øke. Målt i antall sedler er det flest av 200-kroneseddelen, fulgt av 1000-kroneseddelen og 100-kroneseddelen. I 2003 var seddelomløpet lavest i mars (36,1 milliarder kroner), mens det var høyest i desember (42,0 milliarder kroner). Verdien av mynt i omløp har økt jevnt hvert år de siste 20 årene. Gjennomsnittlig verdi av mynt i sirkulasjon var 4,1 milliarder kroner i 2003. Det er en økning på 4 prosent fra 2002. Det er hovedsakelig 20-kronemynten som ble innført i 1994 som har bidratt til at verdien av myntbeholdningen har økt (figur 2.6).

Omfanget av forfalskninger

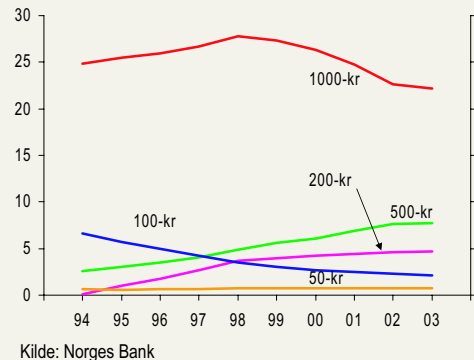
Norges Bank har ansvaret for å utstede sedler og mynt. For at kontanter skal fungere som et effektivt og sikkert betalingsmiddel, er det nødvendig at aktørene har tillit til dem og at de har egenskaper som er tilpasset brukernes behov. Tillit innebærer at brukerne ikke er i tvil om at kontantene representerer fordringer på sentralbanken. Norges Bank har ansvaret for at sedlene produseres slik at de er vanskelige å etterligne og at de har kjennetegn som gir gode muligheter til å skille ekte sedler fra falske. Sentralbanken skal videre bidra til at disse kjennetegnene er godt kjent.

Utbredelsen av fargekopimaskiner, PC-scannere og printere førte på slutten av 90-tallet til en økning i antall beslaglagte falske sedler (figur 2.7). De siste tre årene er imidlertid omfanget av forfalskninger blitt betydelig redusert. Med i gjennomsnitt 97,2 millioner sedler i omløp, utgjorde forfalskningen i 2003 ca. 7,5 forfalskede sedler pr. 1 millioner sedler. For å motvirke forfalskninger har Norges Bank oppgradert seddelrekken, og det er registrert lite forfalskninger av de siste utgavene. Nivået på seddelforfalskninger i Norge er lavt sammenlignet med andre land. Samlet seddelforfalskning i euro utgjorde i 2003 om lag 70 forfalskede sedler per. 1 million.

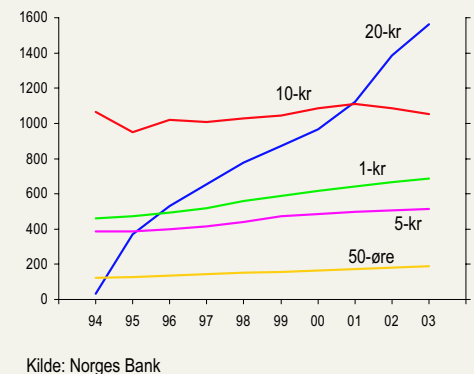
Tilgang til kontanter

Kontanter er i hovedsak tilgjengelig fra bankfilialer og postens ekspedisjonssteder, fra minibanker og fra betalingsterminaler i butikker. Totalt var det 1348 bankfilialer ved utgangen av 2003 (figur 2.8). Mens det har vært relativt små endringer i antallet bankfilialer de siste ti årene, har det vært viktige endringer i Postens distribusjonsnett. I forbindelse med omorganiseringen av Posten var det et markert fall i antall postkontorer/ekspedisjonssteder på andre halvdel av 90-tallet. De siste årene har antallet økt igjen, noe som har sammenheng med åpningen av såkalte "Post i Butikk" enheter. De siste par årene har bankene redusert noe på antall minibanker i sine minibanknettverk, og ved utgangen av 2003 var det i overkant av 2 000 minibanker utplassert

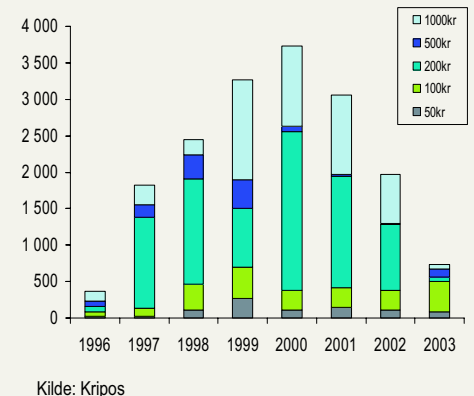
Figur 2.5 Seddelomløpets sammensetning 1994-2003. Årsgjennomsnitt. Milliarder kroner

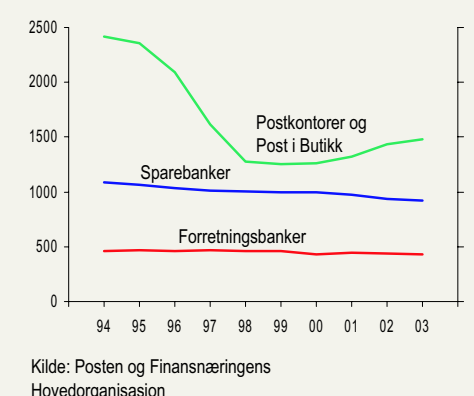
Figur 2.6 Skillemyntomløpets sammensetning 1994-2003. Årsgjennomsnitt. Millioner kroner

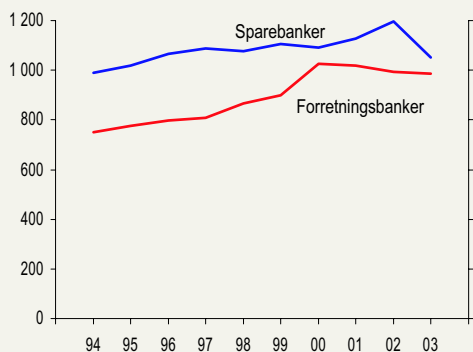
Figur 2.7 Antall beslaglagte falske sedler

Figur 2.8 Antall bank- og postfilialer 1994-2003

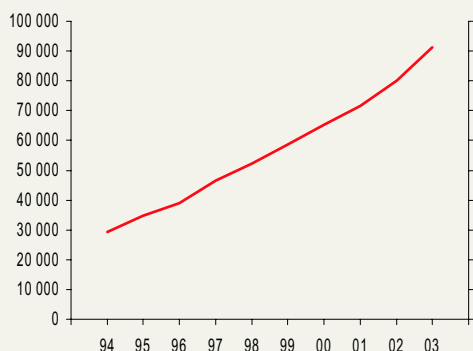

Figur 2.9 Antall minibankter 1994-2003

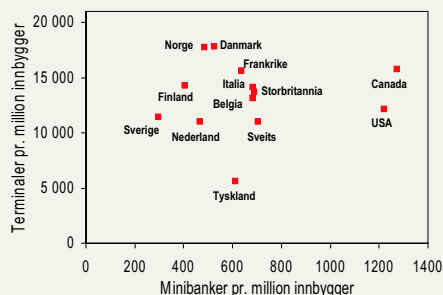
Kilde: Norges Bank

Figur 2.10 Antall betalingsterminaler 1994-2003

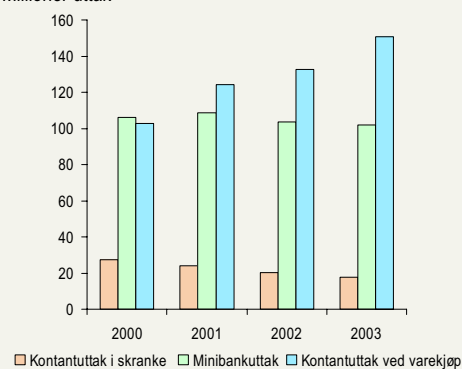
Kilde: Norges Bank

Figur 2.11 Minibankter og POS-terminaler pr. million innbygger i utvalgte land ved utgangen av 2002

Kilde: ESB, CPSS og Norges Bank

Figur 2.12 Antall kontantuttak i Norge 2000-2003. Millioner uttak

Kilde: Norges Bank

(figur 2.9). Dette er en nedgang på 7 prosent sammenlignet med året før. Ved utgangen av 2003 var over 91 000 betalingsterminaler utplassert på i underkant av 60 000 steder (figur 2.10).

Figur 2.11 viser antall minibankter og terminaler per million innbyggere i utvalgte land. For både minibankter og terminaler er det stor spredning mellom landene. Flest minibankter finnes i Canada og USA. Når det gjelder antall butikkterminaler ligger Danmark og Norge høyest.

Drøyt 270 millioner kontantuttak ble registrert i Norge i 2003. Økningen i antall kontantuttak ved varekjøp har vært stor de siste årene, og disse sto for over halvparten av alle kontantuttak i Norge i 2003 (jf. figur 2.12). Samtidig var det 12 prosent færre kontantuttak over skranke enn året før, og disse utgjør nå kun 7 prosent av uttakene. Antall minibankuttak har vært relativt stabilt de siste årene. Den totale verdien på kontantuttakene var 254 milliarder kroner, om lag uendret fra 2002. Nær halvparten av verdien ble tatt ut i minibankter, deretter fulgte uttak over skranke, mens om lag 20 prosent tas ut i forbindelse med varekjøp. I 2003 gikk verdien av kontantuttak over skranke ned med 6 prosent, mens verdien av kontantuttak ved varekjøp økte med 11 prosent, jf. figur 2.13. Publikum velger typisk å ta ut sine kontanter over skranke når de skal heve store beløp. Gjennomsnittsverdien pr. uttak er her på ca. 4900 kr. Minibankuttakene har en snittverdi på 1125 kroner. Kontantuttak ved varekjøp er typisk supplerende av en mindre transaksjonsbeholdning, ettersom gjennomsnittsbeløpet her er på ca. 350 kr.

2.2. Tilgang til kontopenger

Publikum kan benytte forskjellige betalingsinstrumenter for å få tilgang til midler på bankkonto. Det ble i 2003 utført mer enn 1 milliard transaksjoner med ulike typer ikke-kontante betalingsinstrumenter i Norge. Dette var en økning på 10 prosent fra året før. Nær 600 millioner var korttransaksjoner, mens ulike typer girobetalinger stod for over 400 millioner transaksjoner (figur 2.14). Dette betyr at hver nordmann i gjennomsnitt foretok 222 ikke-kontante betalinger. I alt ble det omsatt verdier tilsvarende 6 819 milliarder kroner ved bruk av kort, giro og sjekk. Figur 2.15 viser at bruken av ulike betalingsinstrumenter varierer mye mellom forskjellige land. I EU, som i Norge, er ulike typer giro og kort de mest brukte instrumentene. I Europa er imidlertid direkte debiteringer, det vil si tjenester tilsvarende den norske avtalegiroløsningen, mer populære enn i Norge, mens kortbruken generelt er lavere. Sjekk spiller fortsatt en fremtredende rolle i enkelte EU-land og i USA.

Giro

Figur 2.16 viser at kundene går over fra blankettbaserte til elektroniske tjenester. Antall elektroniske girotransaksjoner økte med 11 prosent i 2003, mens antall blankettbaserte transaksjoner falt med 16 prosent. Siden midten av 1990-tallet har det vært en tredobling i antall elektroniske girotransaksjoner, og i 2003 ble det gjennomført nesten dobbelt så mange girobetalinger over Internett som per brev.

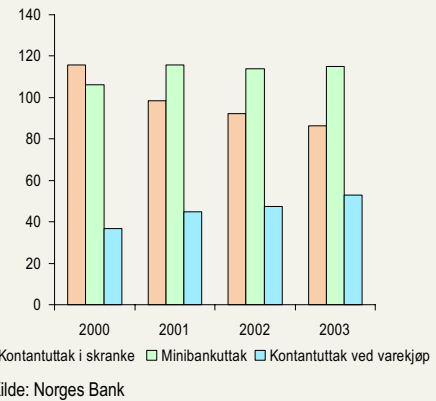
Girobetalinger kan initieres ved at betaler leverer en giroblankett i en bankfilial, sender giro i posten (Brevgiro) eller bruker telefon eller Internett. Bankenes næringslivskunder tilbys også løsninger basert på terminaler og faste telefonlinjer. For å kunne benytte seg av Brevgiro og girotjenester som initieres elektronisk, må kunden ha en egen avtale med banken. For såkalte direkte debiteringstjenester (Avtalegiro og Autogiro), kreves en type avtale der konto innehaver via fullmakt gir banken tillatelse til å belaste kontoen for nærmere definerte betalinger. I 2003 var antallet avtaler om girobetalinger over Internett kommet opp i hele 2,5 millioner, en økning på 32 prosent fra året før. Veksten fortsetter også når det gjelder avtaler om direkte debitering. Ved utgangen av 2003 var det inngått 4,9 millioner slike avtaler, og om lag 2200 bedrifter kan nå motta betalinger via denne ordningen. Den vanligste papirbaserte girotjenesten er giro innsendt per brev. Antallet slike avtaler har gått ned de siste årene, til 1,7 millioner i 2003.

Bruk av elektroniske girotjenester

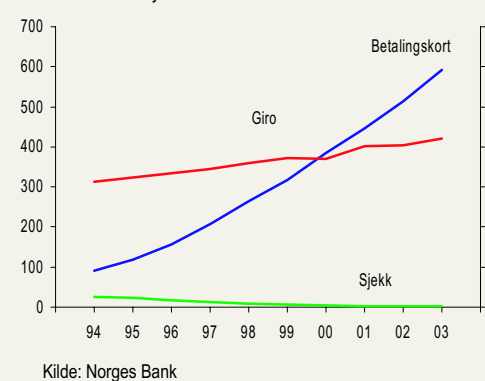
Det ble utført 326 millioner transaksjoner med elektroniske girotjenester i 2003 (figur 2.17). Verdien av omsetningen gjennom slike systemer var 6 092 milliarder kroner (figur 2.18). De elektroniske girotjenestene omfatter betalinger via terminaler i bedrifter og institusjoner, betalinger over Internett og telefon, og betalinger med utgangspunkt i avtaler om direkte debiteringer. Overgangen til mer elektronisk behandling og færre manuelle operasjoner gir forbedret effektivitet i betalingsformidlingen ettersom de elektroniske tjenestene er raskere, enklere å bruke og rimeligere enn blankettbaserte tjenester. Elektroniske transaksjoner anses også som mindre utsatte for feil og andre problemer enn de blankettbaserte.

Hvis vi ser på noen typiske "hjemmebanktjenester", var det i 2003 en markert vekst i antall girobetalinger over Internett (figur 2.19). Antall transaksjoner økte fra 81 millioner transaksjoner i 2002 til 96 millioner transaksjoner i 2003. Ettersom denne tjenesten er blitt mer utbredt, har imidlertid også veksttakten avtatt. Verdien av girobetalinger over Internett økte i 2003 med 21 prosent til 494 milliarder kroner. Sparebankforeningen har gjennomført en undersøkelse fra januar 2004 som viser at det var 1,9 millioner nettbankbrukere, en økning på 17 prosent sammenlignet med året før. Undersøkelsen viste også at over halvparten av befolkningen over 15 år benytter nettbank, samt at relativt sett har økningen i nettbankbruken vært størst blant personer

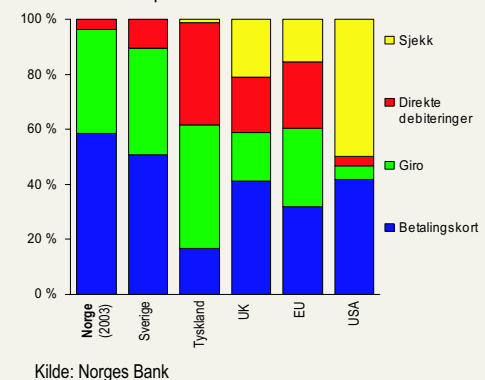
Figur 2.13 Verdi av kontantuttak i Norge 2000-2003. Milliarder kroner

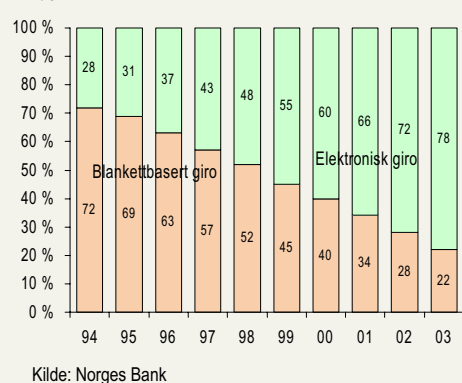
Figur 2.14 Betalingsinstrumenter 1994-2003. Millioner transaksjoner

Figur 2.15 Bruk av betalingsinstrumenter i utvalgte land i 2002. Tall i prosent

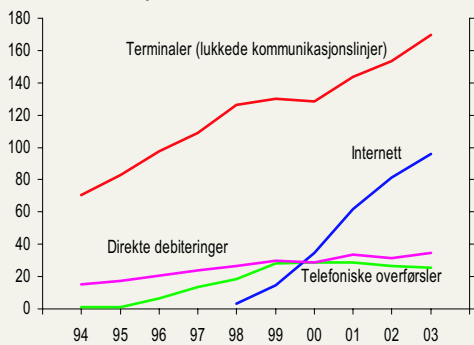

Figur 2.16 Girotransaksjoner 1994-2003. Andel

Figur 2.17 Bruk av elektroniske girotjenester 1994-2003.

Millioner transaksjoner

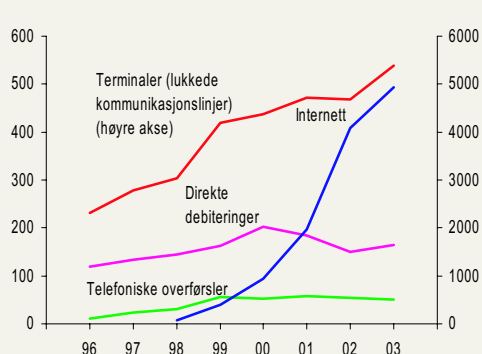
Kilde: Norges Bank

Elektronisk fakturering (eFaktura) er bankenes løsning for elektronisk formidling og presentasjon av regninger rett i nettbanken. Løsningen er integrert med betalingstjenestene som er tilgjengelige i nettbankene, slik at det blir enklere for kundene å motta, holde oversikt over og betale regninger i nettbanken. For bedriftene blir det også enklere å følge opp innbetalinger fra kundene.

Kilde: BBS

Figur 2.18 Bruk av elektroniske girotjenester 1996-2003.

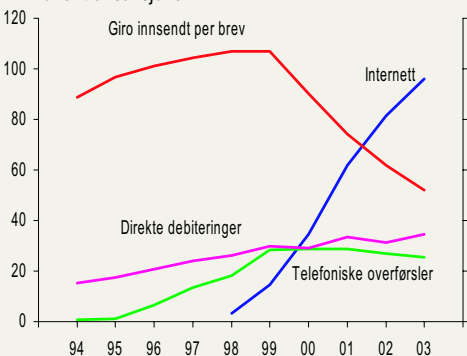
Milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 2.19 Bruk av "hjemmebanktjenester" 1994-2003.

Millioner transaksjoner

Kilde: Norges Bank

over 60 år. Tallene fra Sparebankforeningen viser også at nettbanken brukes hyppig: 7 av 10 personer med tilgang til nettbank bruker tjenesten ukentlig eller oftere. Tilgangen til PC og Internett har økt kraftig de senere årene, og undersøkelsen peker på at økt bruk av nettbank må sees i sammenheng med en allmenn vekst i bruk av Internett. Elektronisk fakturering har gjort det enklere å betale giroer over Internett. I 2003 ble over en million slike fakturaer utsendt. Omfanget er femdoblet fra 2002 til 2003. Én av hundre nettbanktransaksjoner er dermed knyttet opp mot en elektronisk faktura. Det er grunn til å anta at bruken av denne tjenesten vil vokse fremover.

Girobetalinger via telefon har gjennom mange år hatt stor utbredelse, men antallet slike betalinger falt i 2003 for tredje år på rad. I alt ble 25,5 millioner slike transaksjoner gjennomført, til en verdi av 51 milliarder kroner. Bruken av direkte debiteringer (Avtalegiro og Autogiro) hadde relativt sterk vekst i 2003. Antallet økte med 11 prosent, til 34,7 millioner transaksjoner. Verdien av omsetningen økte med 10 prosent til 164,6 milliarder kroner.

Betalinger over terminal som kommuniserer via lukkede kommunikasjonslinjer utgjør den største andelen av de elektroniske girotjenestene, målt i både antall og verdi. Det er i hovedsak store og mellomstore bedrifter som benytter denne type transaksjoner. I 2003 ble 169,9 millioner slike transaksjoner gjennomført, en økning på 11 prosent fra året før. Omsetningsverdien økte til 5382 milliarder kroner, og gjennomsnittlig beløp per betaling var 31 680 kroner.

Av de elektroniske girotjenestene som også benyttes av husholdningene, har nettbank og direkte debiteringer de høyeste gjennomsnittsbeløpene per transaksjon, med henholdsvis 5135 og 4745 kroner. Det at debiteringstjenestene har relativt høye gjennomsnittsbeløp er spesielt for Norge. I andre land benyttes direkte debiteringer i større grad også til å betale små regninger. Til sammenligning er det gjennomsnittlig beløp betalt over telefon 2000 kroner.

Bruk av blankettbaserte girotjenester

De mest brukte blankettbaserte girotjenestene er giro innsendt per brev og giro innlevert i en bank- eller postfilial (figur 2.20). Reduksjonen i bruk av slike tjenester fortsatte i 2003. Bankenes økte priser på blankettbaserte tjenester gjennom flere år, og utviklingen av brukervennlige elektroniske girotjenester, er trolig de viktigste årsakene til denne utviklingen.

I løpet av 2003 ble antall giro innsendt per brev redusert med 16 prosent. På grunn av stor grad av sentralisert og automatisert behandling, regnes imidlertid brevinnsendte giroer som en relativt effektiv blankettbasert løsning. I forhold til de elektroniske alternativer er det likevel en mer kostbar tjeneste å produsere, noe som også gjenspeiles i høyere pris enn for alternative elektroniske girobetalinger. Giroer innlevert på ekspedisjonssted fordeler seg på kontante innbetalinger og kontobelastninger. I 2003 var det en reduksjon i slike betalinger på 16 prosent, og de utgjør nå

kun 9 prosent av totalt antall giroer. Til sammenligning utgjorde de for ti år siden 37 prosent av girotransaksjonene.

Verdien av omsetningen gjennom de blankettbaserte girotjenestene falt med 5 prosent i 2003, til 411 milliarder kroner (figur 2.21). For brevgirobetalinger falt omsetningen 11 prosent til 149 milliarder kroner.

Betalingskort

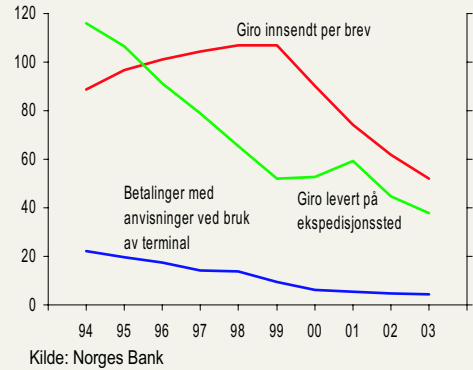
Norge er et kortland. Nordmenn har mange kort, og det er knapt noen som bruker kortene oftere. Det mest utbredte betalingskortet i Norge er bankkortet "Bank-Axcept". Dette er debetkort med online automatisk deknings- og autorisasjonskontroll. Det var ved utgangen av 2003 utstedt 4,5 millioner bankkort, jf. figur 2.22. Mens debetkort benyttes for å få tilgang til penger på konto, inklusiv eventuell kreditt knyttet til denne kontoen, er kredittkort og faktureringskort ikke tilknyttet bankkonto. Kredittkortene gir kortinnehaveren en forhåndsavtalt kreditt hos kortutsteder. Faktureringskortene er normalt basert på at summen av alle enkeltkjøp ved bruk av kortet i en periode skal betales til fastsatt tid, for eksempel hver måned. I Norge utsteder kortselskaper og banker betalingskort fra fire internasjonale selskaper: VISA, MasterCard/Maestro, American Express og Diners Club. Til sammen hadde disse selskapene utstedt 6,1 millioner kort i Norge ved utgangen av 2003. Dette var en økning på 10 prosent fra foregående år. De fleste bankkort er kombinerte kort, det vil si at de har en annen funksjon ved siden av bankkortfunksjonen, for eksempel et internasjonalt kort. Fratrasket slike kombinerte kort, er det utstedt om lag 2,4 millioner "rene" kredittkort og faktureringskort. Innenlandske kredittkortselskaper hadde ved utgangen av 2003 utstedt 835 000 kort, mens oljeselskapene hadde utstedt 1,3 millioner kort.

Ved utgangen av 2003 var det over 91 000 betalingsterminaler hvor betalingskort kan benyttes. Dette var en økning på 14 prosent fra året før (figur 2.23). Antall brukersteder med terminaler som aksepterer bankkort, økte med 13 prosent til litt under 60 000. Betalingsterminalene eies i hovedsak av banker (73 prosent), og disse leier ut terminalene til butikene. En stadig større andel av terminalene eies imidlertid av dagligvarekjedene, og denne andelen økte i 2003 til 20 prosent. Oljeselskapene eier om lag 7 prosent av terminalene. I tillegg til bankkort og andre kort, aksepterer oljeselskapenes terminaler det aktuelle oljeselskapets eget kort.

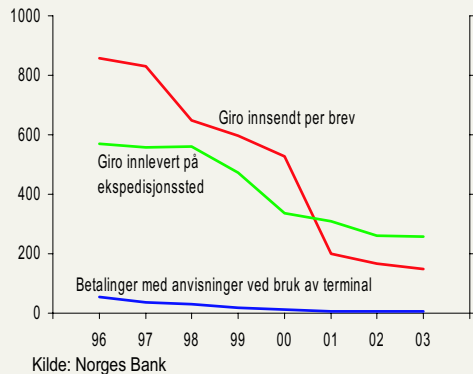
I Norge er kortbruken i stor grad automatisert. Elektronisk behandling av korttransaksjoner gir høyere grad av sikkerhet og en mer effektiv transaksjonsbehandling. Elektronisk belastning krever en terminal som kan kontrollere at kortet ikke er sperret, og for debetkort, at det er dekning på konto. Bruken av elektroniske terminaler utvides stadig, og manuelle terminaler erstattes blant annet av trådløse elektroniske terminaler tilpasset bruk på restauranter osv. De manuelle terminalene ble kun benyttet i 2 prosent av korttransaksjonene i 2003.

Hvis man ser på bruken av kort til varekjøp og kontantut-

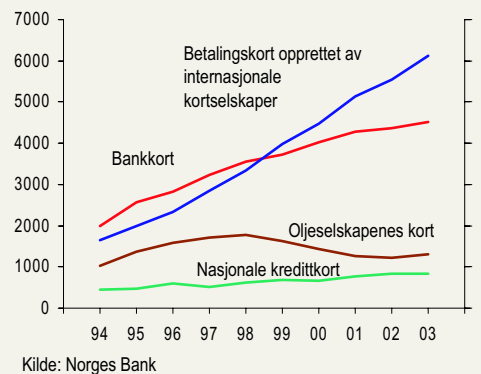
Figur 2.20 Bruk av blankettbaserte girotjenester 1994-2003. Millioner transaksjoner

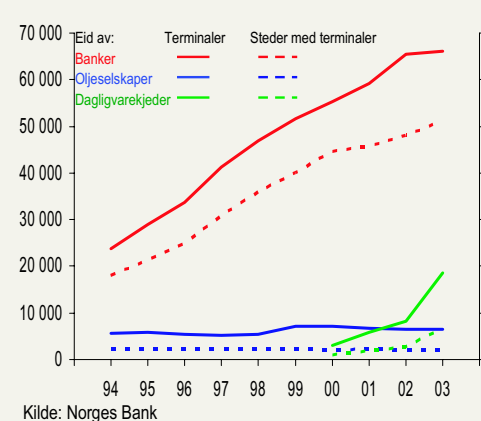
Figur 2.21 Bruk av blankettbaserte girotjenester 1996-2003. Milliarder kroner

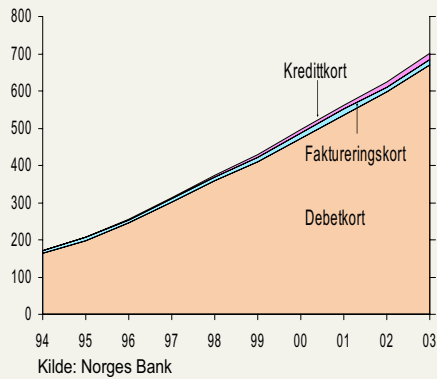
Figur 2.22 Antall betalingskort utstedt ved utgangen av året 1994-2003. Tusen kort

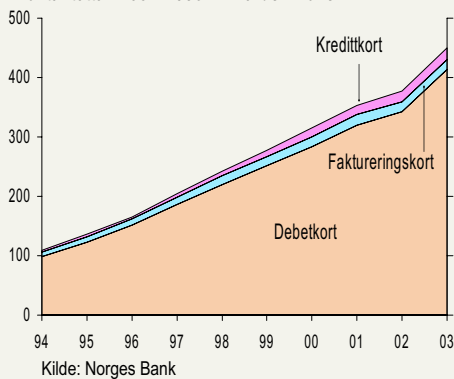
Figur 2.23 Antall betalingsterminaler og antall steder med betalingsterminaler 1994-2003

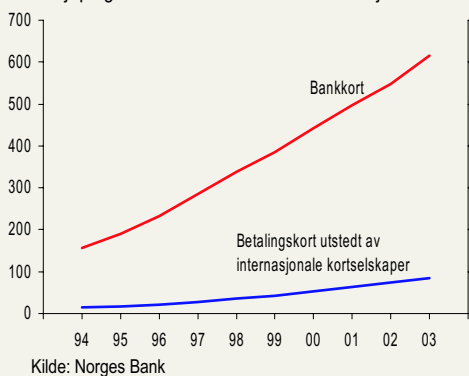
Figur 2.24 Bruk av ulike betalingskort til varekjøp og kontantuttak 1994-2003. Millioner transaksjoner

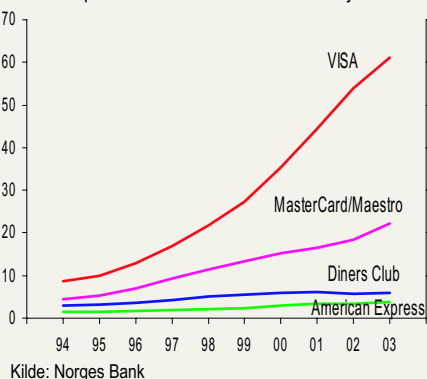
Figur 2.25 Bruk av ulike betalingskort til varekjøp og kontantuttak 1994-2003. Milliarder kroner

Figur 2.26 Bruk av norske betalingskort 1994-2003. Varekjøp og minibankuttak. Millioner transaksjoner

Figur 2.27 Bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper 1994-2003. Millioner transaksjoner

tak i minibank samlet, var det i 2003 registrert 702 millioner transaksjoner, en økning på 12 prosent fra året før (figur 2.24). Verdien av transaksjonene var 450 milliarder kroner (figur 2.25). Ulike betalingskort ble benyttet til nær 600 millioner vare- og tjenestekjøp, dvs. om lag 130 transaksjoner per innbygger. Dette var en økning på 15 prosent i forhold til året før. Kortbruken er firedoblet det siste tiåret. Veksten har imidlertid avtatt noe de senere årene.

I 2003 ble 88 prosent av korttransaksjonene utført med bankkort (figur 2.26). Antallet transaksjoner der den "internasjonale" delen av kortet blir benyttet, er begrenset, og dette forholdet har vært relativt stabilt i flere år. I 2003 økte imidlertid andelen til internasjonale betalingskort noe. I mange andre land er bruken av kredittkort og faktureringskort betydelig høyere enn i Norge, mens land som har lignende fellesløsninger som det norske Bank-Axcept, har også høye markedsandeler for disse kortene (Danmark og Finland). Fordelingen mellom de ulike internasjonale kortselskapene er vist i figur 2.27. Innenlandske kredittkort stod kun for 0,4 prosent av antall transaksjoner.

Kort brukes til å betale for stadig flere typer varer og tjenester. De om lag 600 millioner kortbetalingene som ble utført i 2003, betalte for varer og tjenester til en verdi av 270 milliarder kroner. Dette gir en gjennomsnittstransaksjon på 457 kroner. Hvordan kortinnehaverne benytter sine kort, varierer mellom de ulike typer av kort. Bankkortene benyttes i større grad til betaling av lave beløp (gjennomsnittsbeløp på 422 kroner). Internasjonale kort har til sammenligning et gjennomsnittsbeløp per betaling på 692 kroner. Innenlandske kredittkort benyttes i større grad til å betale for høye beløp, og gjennomsnittstransaksjonen var her på 1357 kroner. Utviklingen de senere årene har vært at internasjonale kort og innenlandske kredittkort i større grad også brukes til å betale for lavere verdier.

Sjekk

Sjekkbruken økte jevnt fra innføringen av lønnskontoordningen på 1960-tallet og nådde sitt maksimum i 1984 med over 100 millioner sjekker. Deretter har bruken falt kraftig. Figur 2.28 viser at det ble skrevet ut 1,5 millioner sjekker i 2003. Dette utgjorde kun 0,1 prosent av det totale antall ikke-kontante betalingstransaksjoner i Norge. Sjekken er imidlertid fortsatt et velegnet betalingsinstrument for betalinger med umiddelbart oppgjør mellom privatpersoner. Gjennomsnittsbeløpet for en sjekk er på over 30 000 kroner. Sjekk har først og fremst blitt erstattet av betalingskort, som er et langt mer effektivt betalingsinstrument for betaler og handelssted, så vel som for bankene. Sjekk er derfor blitt priset slik at kundene har fått insentiver til å erstatte sjekker med mer effektive alternativer.

2.3. Interbanksystemer - avregning og oppgjør

Systemer og deltakelse

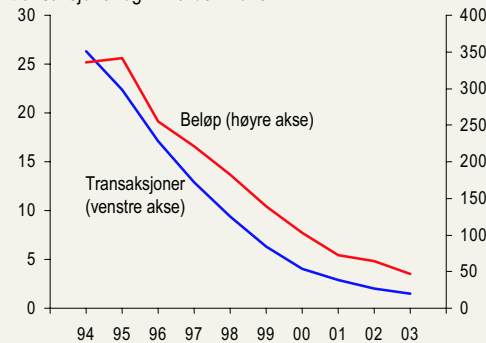
Kapittel 2 har hittil omhandlet utviklingen i bruk av betalingstjenester rettet mot bankenes kunder. Det norske betalingssystemet består også av interbanksystemer. Dette er systemer for avregning og oppgjør mellom banker. Avregningssystemene omfatter bankenes fellessystem for interbankavregning (Norwegian Interbank Clearing System – NICS), avregning for de private oppgjørssystemene og avregning av verdipapirhandel og derivathandel i Verdipapirsentralen (VPS) og Norsk Oppgjørssentral (NOS). Oppgjørssystemene er Norges Banks oppgjørssystem (NBO) og systemene for oppgjør i private oppgjør banker. Betalingssystemloven gir Norges Bank konsesjons- og tilsynsansvar for interbanksystemer. Lovens formål er å bidra til at systemene organiseres slik at hensynet til finansiell stabilitet blir ivaretatt. NICS, Den norske Bank og Gjensidige NOR Sparebank ble i 2001 tildelt konsesjon for drift av interbanksystemer og er underlagt tilsyn. Etter fusjonen mellom DnB og NOR er den nye bankens navn DnB NOR Bank ASA. De to bankene har imidlertid ulike kjernesystemer og tekniske løsninger, og teknisk integrering av systemene vil skje over tid. Som følge av dette vil det inntil videre bli opprettholdt to konsesjoner, men med én ansvarlig leder og ett styre. Oppbyggingen av interbanksystemene er illustrert i figur 2.29.

Samtlige norske banker er med i NICS, og bankene velger selv om de vil gjøre opp over konto i Norges Bank eller i en privat oppgjørspartner. Alle de 19 forretningsbankene og 128 sparebankene som har konto i Norges Bank, har i utgangspunktet også tilgang til Norges Banks oppgjørssystem (NBO). De fleste bankene med konto i Norges Bank deltar imidlertid ikke i betalingsoppgjørene i sentralbanken. Mange mindre banker gjør opp sine posisjoner i en av de private oppgjørspartnerne, mens de større bankene gjør opp i NBO. Dette betyr at de posisjonene banker i et privat system har mot banker i et annet system, inngår i oppgjørspartnerens posisjon i NBO. Deltakelsen i ulike norske oppgjørssystemer, målt ved henholdsvis antall deltakerbanker og deltakerbankenes forvaltningskapital, er vist i figur 2.30.

Vanlige kundebetaling (for eksempel giro-, betalingskort- og minibanktransaksjoner) inngår i NICS-masseavregningen. Dette er en multilateral nettoavregning der alle fordringsforhold mellom bankkundene reduseres til ett sett av posisjoner mellom de 148 deltakende bankene. Det er to daglige oppgjør av denne avregningen i Norges Bank, der 28 banker deltar. Større transaksjoner og interbanktransaksjoner gjøres opp i NICS-SWIFT-nettoppgjøret eller i NICS-SWIFT-RTGS, som er et sanntids bruttoppgjør. 20 banker deltar i disse oppgjørene.

De fleste SWIFT-betalinger under 25 millioner kroner gjøres opp i en av 4 daglige NICS-SWIFT-avregninger, med tilhørende oppgjør i Norges Bank. Betalinger over 25 millioner kroner, og andre særskilt merkede transaksjoner, gjøres opp umiddelbart og enkeltvis i Norges Bank i SWIFT-

Figur 2.28 Bruk av sjekk 1994-2003. Millioner transaksjoner og milliarder kroner

Kilde: Norges Bank

Avregning

En betaling mellom to kunder i to ulike banker medfører at betalingsmottakers bank får et tilgodehavende overfor betalingsbank. Når en betaler og en betalingsmottaker har konto i samme bank, kan belastning og godskriving av disses konti i prinsippet skje lokalt i denne banken. I Norge er imidlertid en stor grad av tjenesteproduksjonen i betalingsformidlingen samordnet. Dette innebærer blant annet at transaksjoner med bankkort, brevgiro, over nettbank og terminal normalt går via en avregningssentral, uavhengig av om betaler og mottaker har konto i samme bank.

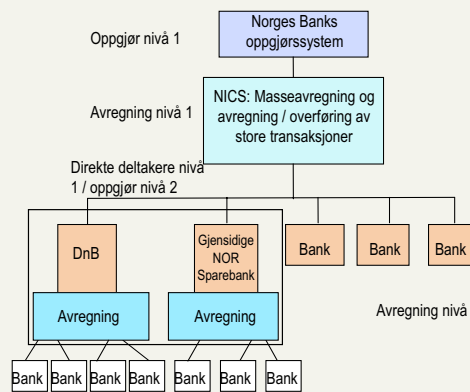
Fordrings- og gjeldsposisjonene blir regnet ut i en avregningssentral (avregning), før den blir gjort opp i en oppgjørspartner (oppgjør). I avregningen blir bankenes posisjoner, overfor alle de andre bankene som deltar i avregningen, regnet mot hverandre.

Oppgjør

I oppgjøret overføres resultatet fra avregningen til bankene som har penger til gode, og kontoen til banker med netto skyldnader belastes (nettoppgjør). På denne måten reduseres behovet for likviditet. Begge bankene må ha konti i oppgjørspartneren.

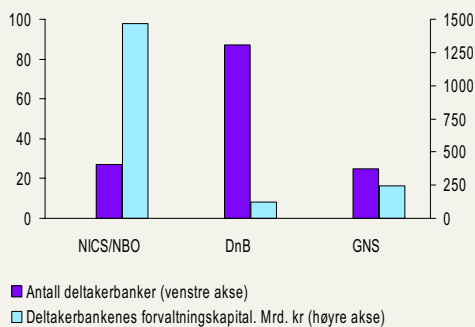
Ved et bruttoppgjør gjøres betalingene opp enkeltvis, uten foregående avregning.

Figur 2.29 Interbanksystemene i Norge

Kilde: Norges Bank

Figur 2.30 Konesjonsbelagte interbanksystemer. Antall deltakerbanker og forvaltningskapital 2003

Kilde: Norges Bank

RTGS-oppgjøret. Handler i verdipapirer og opsjoner gjøres opp i VPS, mens pengedelen av oppgjørene skjer i Norges Bank. VPS registrerer og avregner transaksjoner og posisjoner for oppjøret av verdipapirhandler, det vil si aksjer og grunnfondsbevis, obligasjoner og sertifikater. I tillegg avregner VPS opsjonshandler på vegne av NOS. I verdipapiroppjøret deltar 17 banker og 22 meglerhus. I opsjonsoppgjøret deltar 6 banker og 16 meglerhus.

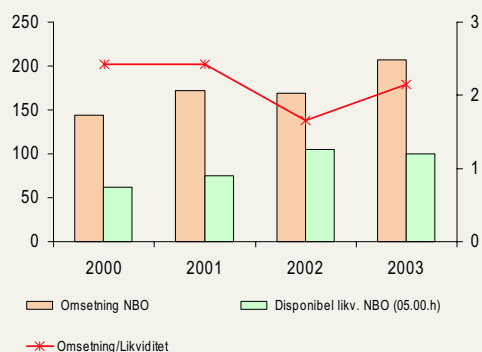
Omsetning og likviditet

Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS var i 2003 på 249 milliarder kroner. Dette er en oppgang på nesten 18 prosent fra året før. Om lag 75 prosent av verdien i NICS kommer fra bruttotransaksjoner (RTGS), mens disse utgjør under 1 promille av det samlede antallet transaksjoner. En gjennomsnittlig bruttotransaksjon var på 315 millioner kroner. I masseavregningen behandles som nevnt en helt annen type transaksjoner. I 2003 ble det i gjennomsnitt behandlet 4 millioner transaksjoner hver dag, noe som utgjør over 99 prosent av samlet antall transaksjoner. Verdien utgjorde imidlertid like under 20 prosent av gjennomsnittlig daglig omsetning (48 milliarder kroner). Den gjennomsnittlige transaksjon var på 12 000 kroner. SWIFT-nettoavregningene befinner seg beløpsmessig mellom RTGS og NICS Masse, med en gjennomsnittstransaksjon på 2,5 millioner kroner. I forhold til året før var det en reduksjon i omsetningen i SWIFT-nettoavregningene. Dette kommer av at banknæringen i 2003 besluttet å redusere maksimalbeløpet for transaksjoner i denne avregningen fra 100 millioner til 25 millioner.

Nettingeffekten i avregningene i NICS-masse og NICS-SWIFT er betydelig. Daglig verdi av transaksjonene reduseres fra 61 milliarder kroner før avregning til 8,8 milliarder kroner i oppgjørstransaksjoner til NBO. Denne nettingeffekten betyr at bankene kun behøver likviditet for å dekke innbetalinger tilsvarende 14 prosent av verdien av de samlede betalingene i disse avregningene. Nettingeffekten er størst i NICS-masseavregningen.

I 2003 hadde bankene i gjennomsnitt 100 milliarder kroner tilgjengelig likviditet i NBO som folioinnskudd og låneadgang ved dagens start (05:00). Tilgjengelig likviditet økte fra 2001 til 2002, mens nivået har vært relativt stabilt fra 2002 til 2003 (figur 2.31). Økningen fra 2001 til 2002 kom særlig av at bankene pantsatte mer verdipapirer til fordel for Norges Bank. Fra 2002 til 2003 har folioinnskudd på bankenes konti økt mens verdien av pantsatte verdipapirer er noe redusert.

Figur 2.31 Omsetning og likviditet i NBO 2000-2003. Milliarder kroner (venstre akse) og forholdstall (høyre akse)

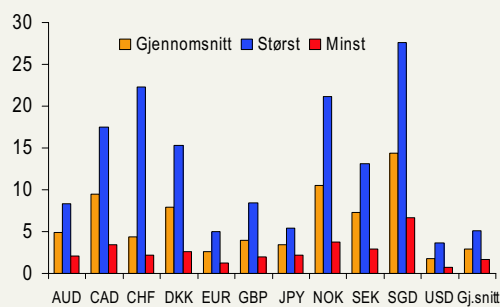

Kilde: Norges Bank

CLS (Continuous Linked Settlement)

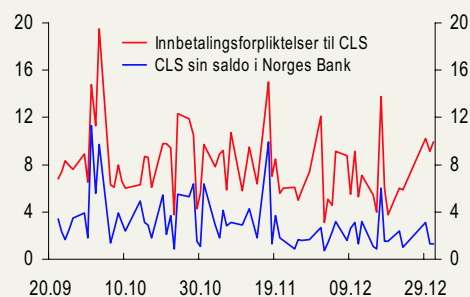
Den norske, svenske og danske kronen ble inkludert i CLS i september 2003. I perioden fra oppstart til utgangen av februar ble det i gjennomsnitt omsatt norske kroner i CLS for om lag 70 milliarder kroner hver dag. CLS har flere trekk som reduserer bankenes likviditetsbehov i valutaoppjøret. Viktigst er at oppgjørsmedlemmenes innbetalingsforpliktelse blir beregnet på nettobasis i hver valuta. Nettingeffekten avhenger blant annet av omsetningen og varierer mellom de ulike valutaene. Gjennomgående er det de mest omsatte valutaene som oppnår best nettingeffekt, jf. figur 2.32. Innbetalt beløp i norske kroner varierer mellom 4 og 20 prosent av omsetningen, og gjennomsnittlig daglig innbetalingsforpliktelse i perioden fra oppstart har vært i overkant av 7 milliarder kroner. Innskuddet på kontoen til CLS i sentralbankene kan ses som et uttrykk for bankenes likviditetsbehov knyttet til oppjøret. For norske kroner har høyeste innskudd i løpet av dagen variert mellom 13 og 78 prosent av de totale innbetalingsforpliktelsene, jf. figur 2.33. CLS er nærmere omtalt i kapittel 4 og i Andresen og Bakke, Penger og Kreditt 1/2004.

Figur 2.32 Største, minste og gjennomsnittlig innbetaling i hver valuta og for alle valutaer målt i prosent av total omsetning. 8. september 2003 - 9. januar 2004

Kilde: CLS

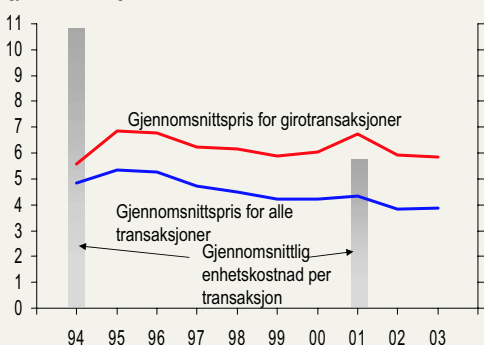
Figur 2.33 Høyeste innstående på CLS sin konto i Norges Bank og bankenes samlede innbetalingsforpliktelse til CLS. Milliarder kroner

Kilde: CLS og Norges Bank

3 | Priser og inntekter i betalingsformidlingen

Figur 3.1 Nominelle gjennomsnittspriser og gjennomsnittlige enhetskostnader 1994 - 2003. Kroner

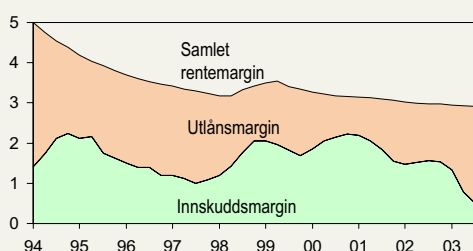

Kilde: Norges Bank

De veide gjennomsnittsprisene i figur 3.1 er beregnet ved å multiplisere gjennomsnittsprisen for hver enkelt betalingstjeneste med tjenestens andel av det totale antall transaksjoner i løpet av året, for så å summere dette for alle betalingstransaksjoner. Slik fremkommer en veid gjennomsnittspris for betalingstransaksjoner i Norge. Den veide gjennomsnittsprisen tar hensyn til endrede priser og endringer i publikums betalingsvaner.

Floatinntekter for bankene innebærer at et beløp som overføres fra en konto til en annen – for eksempel gjennom girosystemet – i en viss periode ikke er rentebærende verken for betaleren eller betalingsmottakeren. Finansavtaleloven som trådte i kraft 1. juli 2000 inneholder bestemmelser som fjerner float i Norge.

Figur 3.2 Bankenes innskudds- og utlånsmargin, samt totale rentemargin¹⁾. 1994 – 2003, Prosent

¹⁾ Rentemarginen er definert som gjennomsnittet av utlånsrenter fratrukket gjennomsnittet av innskuddsrenter. 3 mnd. pengemarkedsrente (NIBOR) er benyttet for å dele inn rentemarginen i en utlåns og innskuddsmargin. Figuren viser et glidende gjennomsnitt over fire siste kvartaler

Kilde: Norges Bank

Bankenes gjennomsnittspriser på elektroniske betalingstjenester har stort sett vært uendret fra 2003 til 2004, mens prisene på manuelle betalingstjenester har økt. Samtidig har kundene i stadig større grad tatt i bruk de relativt rimelige elektroniske alternativene (se kapittel 2). Selv med økte priser på en del betalingstjenester de senere årene, har derfor likevel kundenes kostnader for å få utført betalingstjenester falt med om lag 20 prosent per transaksjon fra 1994 til 2003 (figur 3.1). Målt i reelle priser har kostnadene falt 35 prosent i perioden.

I Norge er det vanlig at bankene priser betalingstransaksjonene direkte. I mange andre land er det mer vanlig med faste avgifter for kontoholdet, for eksempel en fast pris per måned, kombinert med et visst antall gratistjenester. Hvis direkte priser og faste avgifter ikke dekker kostnadene, må resten dekkes ved krysssubsidiering, enten fra floatinntekter, fra bankenes rentedifferanse, eller fra andre forretningsområder i banken. Mens floatinntekter fortsatt er vanlig i mange andre land, har bestemmelser i det norske lovverket fjernet muligheten til slik krysssubsidiering. Et lavt rentenivå reduserer også bankenes muligheter til å benytte rentedifferansen til å finansiere utgifter til produksjon av betalingsformidlingstjenester. Konkurransen i bankmarkedet er sterk, og bankenes rentemargin har falt betydelig det siste tiåret (figur 3.2). Bankenes mulighet til å dekke inn kostnadene i betalingsformidlingen fra andre kilder er derfor begrenset. Over tid har bankenes kostnadsdekning fra prising av betalingstjenestene økt, og subsidiering med inntekter fra andre aktiviteter er redusert.

Kostnadsbasert direkte prising av betalingstjenester gir kundene insentiver til å velge de mest kostnadseffektive tjenestene. Dette er og har vært viktig for å oppnå et effektivt system for betalingstjenester i Norge. Fordelsprogrammer og gratistjenester forstyrrer dette prissignalet og kan i tillegg gjøre det vanskeligere for kundene å sammenligne tilbudet mellom banker.

3.1. Bankenes inntekter fra betalingsformidling

I 2003 var bankenes inntekter fra betalingsformidling om lag 6,2 milliarder kroner. Dette innebærer en økning på 0,5 milliarder fra året før (figur 3.3). Inntektene fra innenlandske betalingstjenester var 4,9 milliarder kroner. Inntekter fra overføringer til utlandet og øvrige inntekter fra betalingsformidling var på henholdsvis 0,5 og 0,7 milliarder kroner. Informasjon om bankenes inntekter i betalingsformidlingen er hentet fra den offisielle finansstatistikken, som dekker alle banker i Norge. I de senere årene har økte inntekter fra betalingsformidling falt sammen med reduserte kostnader til produksjon av betalingstjenester. Figur 3.1 viser i tillegg til utviklingen i gjennomsnittspriser også bankenes gjennom-

snittlige enhetskostnader. Bankenes kostnader til betalingsformidling ble sist undersøkt av Norges Bank i 2001 (Gresvik og Øwre, 2002). Undersøkelsen viste at kostnadene ved å produsere innenlandske betalingstjenester beløp seg til 5,9 milliarder kroner, og at bankene hadde en kostnadsdekning på om lag 70 prosent.

En stor del av inntektene er fra kort og ulike typer giro (figur 3.4). Inntektene fra kort kommer fra transaksjonspriser, årsavgifter og inntekter fra terminalleie. Inntekter fra publikums bruk av giro står for 32 prosent av de samlede inntektene, fordelt på elektronisk giro (14 prosent) og papirgiro (18 prosent). Betalingskort og elektronisk giro er relativt lavt priset og gir således en lavere andel av inntekten enn hva antallet transaksjoner tilsier. Motsatt gjelder for papirbasert giro og sjekk, der enhetsprisene er høye og transaksjonsvolumet er relativt lavt.

De totale inntektene fra innenlandsk betalingsformidling er fordelt omtrent likt mellom sparebanker og forretningsbanker. Sparebankene genererer imidlertid større inntekter i forhold til sin forvaltningskapital enn forretningsbankene. Sparebankene har relativt større inntekter enn forretningsbankene fra kort, mens forretningsbankene tjener mer på girotjenester. Inntektsfordelingen har vært slik i flere år og er sannsynligvis et resultat av den relativt høyere andelen personkunder og små bedriftskunder i sparebankenes portefølje.

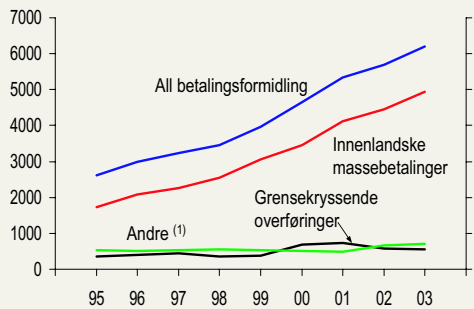
De samfunnsøkonomiske kostnadene ved betalingsformidling omfatter også kostnader for betaler og betalingsmottaker. Gjennom de senere årene har graden av selvbetjening økt for en del betalingstjenester, og til en viss grad kan man si at kundene nå utfører oppgaver som tidligere ble utført av bankene. På den annen side har tilgjengeligheten til betalingstjenester økt. Flere betalingsterminaler gir økt anvendelsesområde for betalinger med kort og bedre tilgang til kontanter og kreditt. Banktjenester på Internett har i løpet av kort tid oppnådd stor utbredelse, og det er blitt mulig å utføre mange betalingstjenester i butikkene.

3.2. Priser på kontantuttak

Prisstatistikken ble innhentet i januar 2004, fra bankenes prislister på deres Internett-sider og ved direkte forespørsel. Den er basert på opplysninger fra 8 forretningsbanker og 18 sparebanker. Ved utløpet av 2003 stod disse bankene for 85 prosent av de samlede innskudd på transaksjonskonti i norske kroner.

I alle de undersøkte bankene får bankens egne kunder gratis kontantuttak over skranke. I Norge er det mulig å ta ut kontanter i banker der kunden ikke har kundeforhold, men dette belastes med relativt høye gebyrer, og tjenesten benyttes lite. Kontantuttak ved varekjøp belastes ikke med gebyrer ut over gebyret på det tilknyttede varekjøpet. Prisene på uttak av kontanter fra minibank varierer med tidspunktet på dagen, og om uttaket skjer i egen eller en annen banks minibank (figur 3.5). I åpningstiden er uttak i egen banks minibank som regel gratis. Utenom åpningstiden belastes kundene

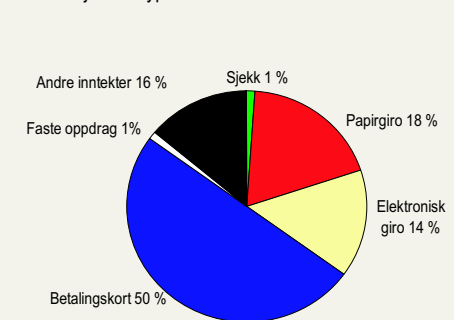
Figur 3.3 Bankenes inntekter fra betalingsformidling, 1995-2003. Millioner kroner

(1) Inkasso, remburs og interbanktransaksjoner

Kilde: Norges Bank

Figur 3.4 Inntekter fra massebetalingstjenester fordelt på enkelte tjenestetypene 2003. Prosent

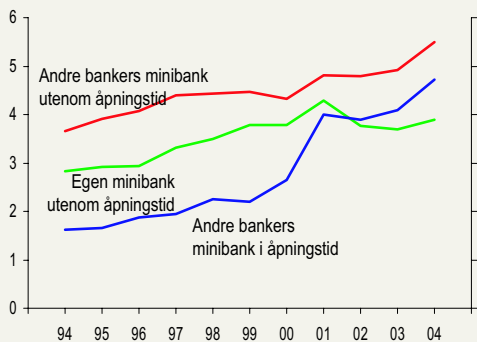

Kilde: Norges Bank

Innskudd på transaksjonskonto er innskudd (i kroner eller valuta) som umiddelbart kan konverteres til sedler og mynt, eller som det kan foretas betalinger direkte fra, uten at det påløper andre kostnader enn vanlige transaksjons- og etableringsgebyrer. Dette kalles ofte kontopenger, som publikum kan få adgang til blant annet ved bruk av betalingsinstrumenter omtalt i denne rapporten.

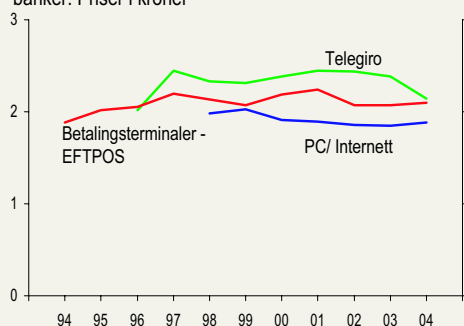
Gjennomsnittsprisene i kap. 3 og tabell 40 er basert på priser samlet inn fra hver enkelt bank. Gjennomsnittet beregnes ved først å veie prisene i hver enkelt bank med bankens andel av innskudd på transaksjonskonto for gruppen av banker (forretnings/sparebank), for gjennomsnittsprisene per bankgruppe veies med gruppenes markedsandeler for bruk av betalingstjenester.

Figur 3.5 Priser på minibankuttak 1994-2004. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

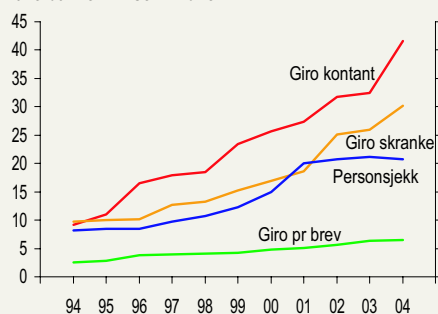
Kilde: Norges Bank

Figur 3.6 Priser på elektroniske betalingstjenester rettet mot personkunder 1994-2004. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

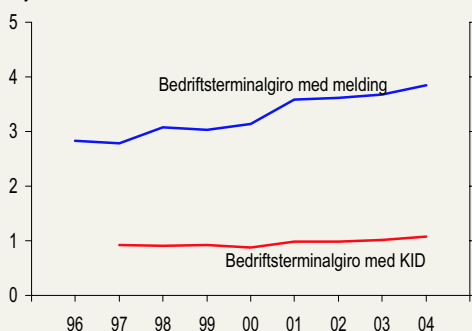
Kilde: Norges Bank

Figur 3.7 Priser på blankettbaserte betalingstjenester rettet mot personkunder 1994-2004. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 3.8 Priser på bedriftsterminalgiro 1996-2004. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

vanligvis med et gebyr. Fra 2003 til 2004 steg gjennomsnittsprisen på denne tjenesten med 20 øre til 3,89 kroner.

Hver enkelt minibank eies eller leies av en bank, men kan benyttes av alle kortbrukere uavhengig av i hvilken bank de har konto. Kostnadene ved at alle kortbrukere kan benytte en hvilken som helst minibank fordeles bankene imellom ved bruk av interbankgebyrer. Gebyrene skal dekke minibankeierens kostnader ved at kunder i andre banker benytter minibankene. Interbankgebyrene utgjør en netto kostnad for små banker med få minibanker, mens det er en netto inntekt for store banker med mange minibanker. Fra 1995 til 2001 var bankenes interbankgebyr på 4,50 kroner. I februar 2002 ble satsen hevet til 6,50 kroner. Gjennomsnittsprisen på uttak i andre bankers minibank i og utenfor bankens åpningstid økte i løpet av 2003 til henholdsvis 4,72 og 5,49 kroner.

3.3. Priser på betalingsformidling

Prisnivået på elektroniske tjenester rettet mot personkunder har vært stabilt de siste årene, og endringene fra 2003 til 2004 er små (figur 3.6). De veide gjennomsnittsprisene på bruk av kort i betalingsterminaler, girobetalinger ved PC/Internett og telefon, samt avtalegiro ligger alle på rundt to kroner. Av de elektroniske girotjenestene er betalinger over PC/Internett rimeligst, mens telegiro, EFTPOS og avtalegiro er om lag 10 prosent dyrere. Prisveksten på en del blankettbaserte tjenester til personmarkedet var betydelig fra 2003 til 2004 (figur 3.7). Gjennomsnittsprisen for å betale en giro kontant over skranke er nå cirka 42 kroner, mens en giro belastet konto koster cirka 30 kroner. For giro per brev var prisveksten mer moderat, og gjennomsnittsprisen for denne tjenesten er 6,53 kroner eksklusiv porto.

Også de elektroniske betalingstjenestene som bankene leverer til bedriftsmarkedet, har i de siste årene hatt en moderat prisutvikling. De mest automatiserte tjenestene (med KID) er generelt priset lavest, mens tjenester med melding er priset høyest. Girotjenester der KID-nummeret er utfyllt, gjør det mulig å spore transaksjonene mer effektivt både for banken og betalingsmottaker. Når melding skal sendes til betalingsmottaker, belastes betalerens bank med et særskilt interbankgebyr av mottakerens bank. Tjenester med melding koster derfor mer ut til kunden enn tilsvarende tjenester uten melding (figur 3.8 og 3.9).

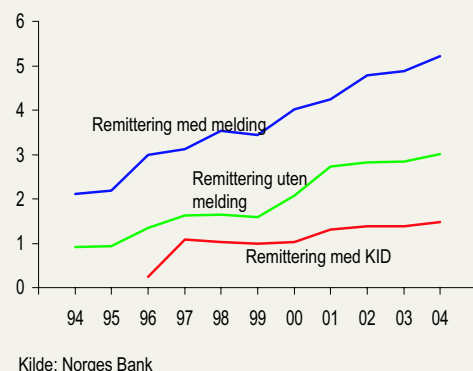
Utviklingen i prisene på blankettbaserte tjenester rettet mot næringslivet er vist i figur 3.10. Prisene på både bedriftsterminalgiro og remitteringstjenestene økte med i overkant av 5 prosent fra 2003 til 2004.

Års- og etableringsavgifter

Det er vanlig at bankene krever årsavgift på kombinerte betalingskort (kort som har både Bank-Axcept og for eksempel Visa eller MasterCard). Ved inngangen til 2004 var den gjennomsnittlige årsavgiften på 252 kroner. Av de 26 bankene i undersøkelsen krever 14 en årsavgift på 250 kroner, mens to banker krever høyere årsavgift. De øvrige bankene krever årsavgifter på mellom 200 og 250 kroner. I bankenes felles avtaleverk er det fastsatt en engangsavgift for nyetablerte banker på 250 kroner for hvert nytt bankkort (Bank-Axcept) de utsteder. Denne avgiften betales til Bank-Axcept/BBS og er ment å dekke bankenes felles kostnader ved utvikling og tilpasning av felles infrastruktur for betalingskort.

Noen banker krever at kundene skal betale en månedlig eller årlig avgift for å ha tilgang til nettbanktjenesten. Enkelte banker krever også en etableringsavgift for å gi kundene tilgang til nettbank. Ved inngangen til 2004 krevde i alt 15 av bankene i undersøkelsen en måneds/årsavgift for slik tilgang. I gjennomsnitt krevde disse bankene en pris på om lag 158 kroner per år. Syv av bankene krever etableringsavgift på mellom 200 og 300 kroner. Antallet banker som krever etablerings- og års/månedsavgifter har falt siden nettbanktjenester ble introdusert, noe som kan være et tegn på at konkurransen intensiveres i markedet for nettbanktjenester.

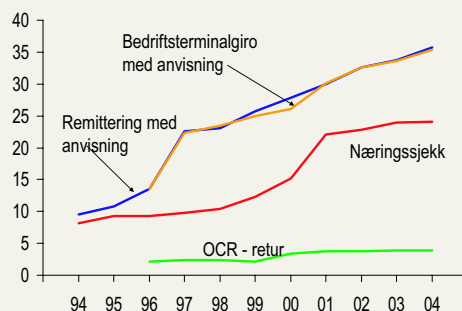
Figur 3.9 Priser på remittering 1994-2004. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Tilgangsprisene til bankenes felles systemer for kortbruk er et toprissystem. Innledningsvis må banken betale en inngangspris ved tilknytningspunktet på om lag 2,5 prosent av bankens ansvarlige kapital eller 2 millioner kroner, avhengig av om det er en liten eller stor bank. Banker som øker sin ansvarlige kapital i løpet av de fem første årene og/eller har en kortbase på mer enn 17 500 kort to år etter tilgang, må betale tilleggsgifter.

Figur 3.10 Priser på blankettbaserte betalingstjenester rettet mot næringslivet 1994-2004. Gjennomsnitt for alle banker. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

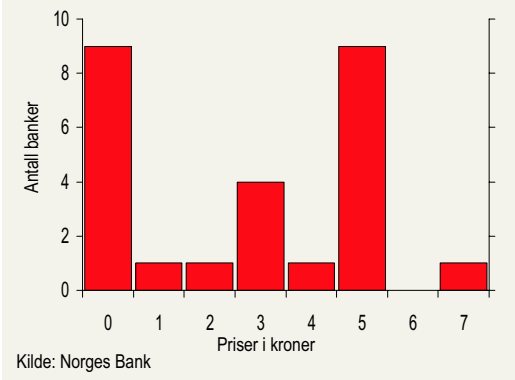
Rabatter og fordelsprogrammer i betalingsformidlingen

De fleste banker gir rabatt på betalingstjenester gjennom ulike fordelsprogrammer som kundene får adgang til ved å oppfylle visse betingelser. Fordelsprogrammene til de 26 bankene som er grunnlag for prispregningene i kapittel 3, kan deles i tre hovedgrupper:

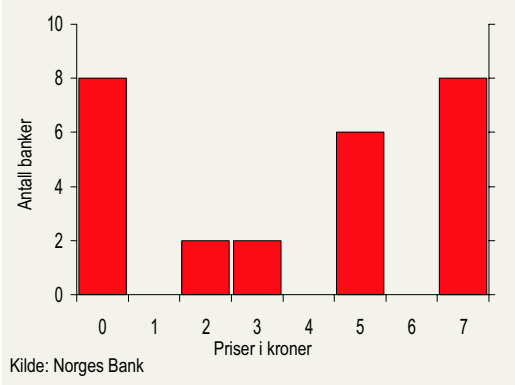
- Ordninger der kundene betaler en fast månedlig avgift. Rabattene gis ved gratis bruk av betalingsinstrumenter, enten ubegrenset antall eller et bestemt antall per måned.
- Ordninger der kundene har innskudd/lån i banken, ofte et bestemt beløp, og/eller benytter andre tjenester i finanskonsernet, for eksempel fonds- eller forsikringstjenester.
- Ordninger der kundegrupper får rabatt. Dette er for eksempel ungdom under 18 år, studenter, eller honnørkunder/pensjonister. Enkelte banker opererer også med krav til at kundene skal benytte bestemte betalingsløsninger, for eksempel nettbank eller bestemte kontotyper (studentkonto etc.).

Ved å beregne differansen mellom totale inntekter basert på gjennomsnittsprisene og inntektene bankene regnskapsfører, fant Norges Bank i Årsrapporten for 2002 at rabattene i gjennomsnitt ligger på om lag 10 prosent. Den reelle prisen kundene betaler for betalingstjenestene er derfor lavere enn gjennomsnittsprisene denne rapporten oppgir.

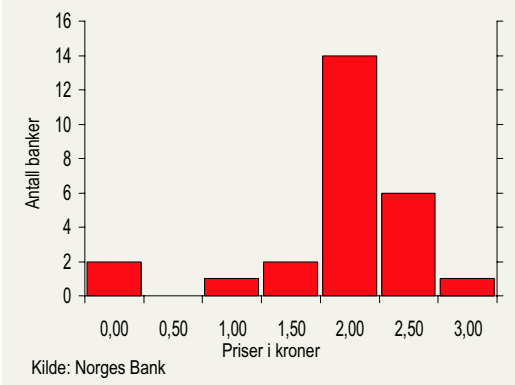
Figur 3.11 Spredning i prisene på uttak i egen banks minibanker utenom åpningstiden i 2004. Priser i kroner

Figur 3.12 Spredning i prisene på uttak fra andre bankers minibanker i åpningstiden i 2004. Priser i kroner

Figur 3.13 Spredning i prisene på bruk av betalingskort i betalingsterminaler (EFTPOS) i 2004. Priser i kroner

3.4. Prisspredningen

Gjennomsnittsprisene skjuler til dels store variasjoner i prisene de enkelte bankene setter på betalingstjenestene de tilbyr. Stor spredning kan bety at bankene har ulike markedsstrategier eller at de fokuserer på ulike markedssegmenter, slik at konkurransen mellom bankene er mindre intens på disse tjenestene. Liten spredning i prisene for en tjeneste kan indikere sterk konkurranse om kundene for den aktuelle tjenesten. Liten spredning kan imidlertid også skyldes bankenes avtale- og regelverk for betalingstjenester, herunder særlig reguleringen av hvordan kostnadene ved fellestjenester dekkes inn, blant annet fastsettelsen av interbankgebyrer. Det bør understrekes at vi her kun presenterer data om prisspredningen for noen enkelttjenester i utvalget. En langt grundigere analyse er nødvendig for å belyse konkurransesituasjonen for disse tjenestene, eller markedet for betalingstjenester mer generelt. Alle referanser til gjennomsnittspriser i dette avsnittet er i motsetning til tidligere i kapitlet til uveide gjennomsnittspriser.

Prisspredning på noen tjenester

Generelt er prisspredningen liten på en del papirbaserte tjenester og EFTPOS, mens spredningen er noe høyere for elektroniske girotjenester og enkelte minibanktjenester.

For kontantuttak der kunden bruker sin egen banks minibank i bankens åpningstid, tilbyr alle banker unntatt én dette gratis. Spredningen er betydelig høyere når det gjelder prisen på uttak i egen minibank utenom åpningstiden. Ni banker tilbyr denne tjenesten gratis, mens ti banker krever 4,50 kroner eller mer (figur 3.11). Det er også høy spredning i prisingen av uttak i andre bankers minibank. Åtte banker tilbyr denne tjenesten gratis i åpningstiden, mens de øvrige i gjennomsnitt krever 5,30 kroner (figur 3.12). To banker tilbyr uttak i minibank gratis, uavhengig av når og hvor dette skjer.

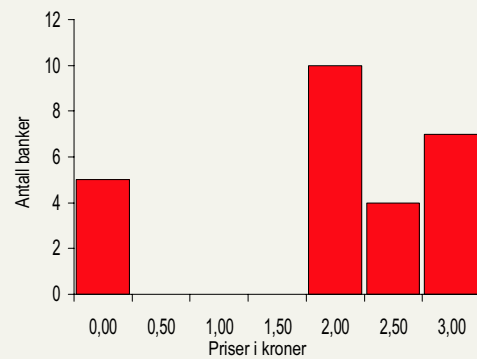
Bruk av betalingskort ved varekjøp (EFTPOS) har lav prisspredning. De fleste bankene velger å prise denne tjenesten til to kroner (figur 3.13). Telegiro og regningsbetaling via PC/Internett har en noe høyere prisspredning (figur 3.14 og 3.15). Fem banker tilbyr regningsbetaling via telefon og PC/Internett gratis til sine kunder. Flertallet har lagt prisen på to til tre kroner for hver giro. Prisspredningen på blankettbaserte tjenester rettet mot personkunder er relativt lav. For eksempel ligger prisen på giro innsendt per brev på mellom 5,50 og 7,50 kroner i 19 av bankene i undersøkelsen (figur 3.16).

For næringslivskunder er bedriftsterminalgiro en mye utbredt betalingsmåte. Det finnes en rekke forskjellige tjenester for utbetalinger fra bedriftsterminaler, men alle har relativt lav prisspredning. Bedriftsterminalgiro uten melding prises til 1 krone av ti banker. For bedriftsterminalgiro med KID priser nær 70 prosent av bankene tjenesten til 1,00 eller 1,50 kroner. For bedriftsterminalgiro med melding priser 10 banker tjenesten til 4 kroner.

Prisspredning mellom banker etter størrelse og organisasjonsform

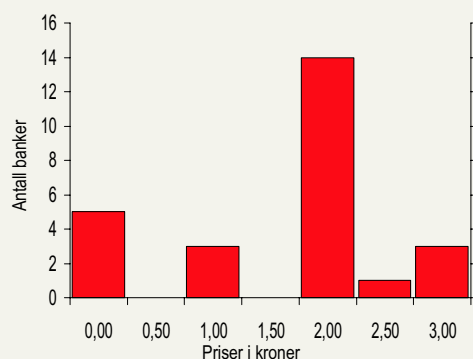
I hvilken grad prisene varierer etter størrelse og organisasjonsform (sparebank/ forretningsbank) har variert fra år til år. En bank regnes her som stor hvis dens andel av bankenes samlede forvaltningskapital eller innskudd i norske kroner er høyere enn 2 prosent. 8 av 26 banker i utvalget regnes dermed som store. Med utgangspunkt i bankenes priser for 2004 er det en svak tendens til at store banker priser betalingstjenestene høyere enn små banker. Det er ikke signifikante prissforskjeller mellom store og små banker for noen av de elektroniske tjenestene rettet mot publikum, som EFTPOS, telegiro og giro betalt over PC/Internett. For manuelle tjenester rettet mot publikum er det signifikante prissforskjeller for girotjenester levert over skranke i banken (giro kontant til konto, og giro konto til konto). Gjennomsnittsprisen for slike girobetalinger ligger 30 til 40 prosent høyere i store banker enn i små. For en del tjenester rettet mot bedriftsmarkedet er det også signifikante prissforskjeller. Store banker priser generelt OCR og remitteringstjenester noe høyere enn små banker. Mellom forretnings- og sparebanker er det svært få tjenester der det er signifikante forskjeller i prisene. Store banker er overrepresentert blant forretningsbankene (4 av 8), og når vi sammenligner store forretningsbanker med store sparebanker og små forretningsbanker med små sparebanker, observeres ikke lenger noen signifikant forskjell i prisingen.

Figur 3.14 Spredning i prisene på bruk av telegiro i 2004. Priser i kroner

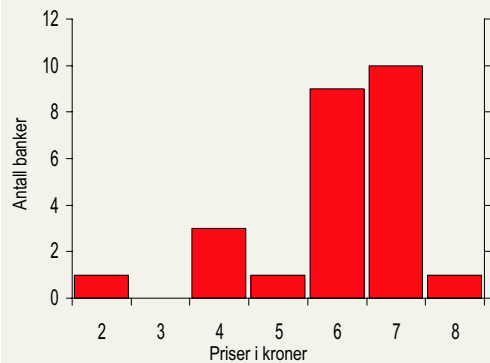
Kilde: Norges Bank

Figur 3.15 Spredning i prisene på giro betalt via PC/Internett i 2004. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

Figur 3.16 Spredning i prisene på giro innsendt per brev i 2004. Priser i kroner

Kilde: Norges Bank

4 | Utvikling i infrastruktur og regelverk i det norske betalingssystemet

Omtalen i kapittel 2 viser at utviklingen mot et mer effektivt betalingssystem fortsatte også i 2003. Publikum bruker i større omfang kostnadseffektive elektroniske tjenester, og økningen var særlig sterk i bruk av girobetalinger over Internett. Statistikken over prisutviklingen, omtalt i kapittel 3, viser at prisforskjellene mellom de ulike tjenestene gir publikum insentiver til å velge de kostnadseffektive elektroniske tjenestene.

I 2003 fant det også sted flere hendelser av betydning for den videre utvikling av det norske betalingssystemet. Det ble sikrere for bankene å gjøre opp valutahandler da den norske kronen ble inkludert i det internasjonale valutaoppgjørssystemet CLS. De skandinaviske sentralbankene utviklet en felles løsning for bedre å utnytte likviditet på tvers av de skandinaviske landene. DnB og Gjensidige NOR Sparebank ble fusjonert og dermed ble det en aktør mindre til å drive oppgjørssystemer i Norge. Banknæringen og andre deltakere i betalingssystemet utvikler nye betalingsløsninger, og i 2003 fikk blant annet nye aktører konsesjon til å utstede elektroniske penger. Norges Bank utkontrakterte i 2003 drift og utvikling av Norges Banks oppgjørssystem (NBO). Dette vil bidra til å sikre høy operasjonell stabilitet og kostnadseffektivitet for sentralbankens oppgjørstjenester. Norges Bank har også vedtatt omlegging av systemet for beregning av låneadgang i sentralbanken, til et system som er basert på markedsverdiene til papirene som stilles som sikkerhet for lån. I 2003 ble det også gjennomført en modernisering av det norske verdipapiroppgjørssystemet, blant annet med flere oppgjør hver dag. For å gi grunnlag for en effektiv produksjon av mynter også i fremtiden, solgte Norges Bank i 2003 Den Kongelige Mynt AS til Samlerhuset AS Norge og Mint of Finland. Norges Bank besluttet også å legge ned egen produksjonen av sedler fra 2007. Med hensyn til utviklingen i lovverket, vil blant annet ny forskrift om informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), endret sentralbanklov og ny forskrift om melde- og rapporteringsplikt for utenlandsbetalinger, samt lov om tiltak mot hvitvasking, ha betydning for betalingssystemet fremover. Nedenfor omtales disse hendelsene nærmere.

4.1. Sikrere valutaoppgjør og mer fleksibel likviditetsstyring

I forbindelse med oppgjør av valutahandler kan det oppstå store eksponeringer mellom aktørene som gir opphav til risiko. Etableringer av CLS (Continuous Linked Settlement) er et viktig tiltak for å begrense denne risikoen. CLS ble satt i drift høsten 2002 og omfattet da syv valutaslag (AUD, CAD, CHF, EUR, GBP, JPY og USD). Den norske, svenske og danske kronen ble inkludert i CLS 8. september 2003,

mens Singapor-dollar ble inkludert 10. september. Oppgjør av en valutahandel i CLS forutsetter at begge partene i en handel har gjort tilstrekkelig innbetaling i rett tid til CLS sin konto i de respektive sentralbankene. Banknæringen har sammen med Norges Bank lagt forholdene til rette slik at likviditet er tilgjengelig for innbetalinger til CLS i den mest kritiske perioden på formiddagen. Ett av tiltakene har vært å endre tidspunktene for oppgjørene i NBO.

Ettersom bankenes likviditet i NBO varierer betydelig gjennom året og innbetalingsforpliktelsene til CLS kan tenkes å øke, kan det ikke utelukkes situasjoner med knappere likviditet i oppgjørssystemet. På denne bakgrunn har sentralbankene i Norge, Sverige og Danmark utarbeidet en løsning for effektiv overførsel av likviditet mellom de tre valutaene, kalt "Scandinavian Cash Pool" (SCP). SCP ble iverksatt 31. mars 2003 og innebærer at banker kan benytte innskudd i en av de skandinaviske sentralbankene som sikkerhet for lån i en av de andre. SCP bygger på eksisterende systemer og er basert på det enkelte lands nasjonale regler og prosedyrer. Ordningen benyttes per i dag bare mellom banker som tilhører samme konsern, men regelverket er ikke til hinder for at ordningen kan benyttes for likviditetsoverføring på tvers av bankkonsern.

Scandinavian Cash Pool (SCP)

Virkemåten til SCP kan illustreres ved et eksempel der en dansk bank ønsker å øke likviditeten til sin datterbank i Norge ved å stille sikkerhet i Danmark:

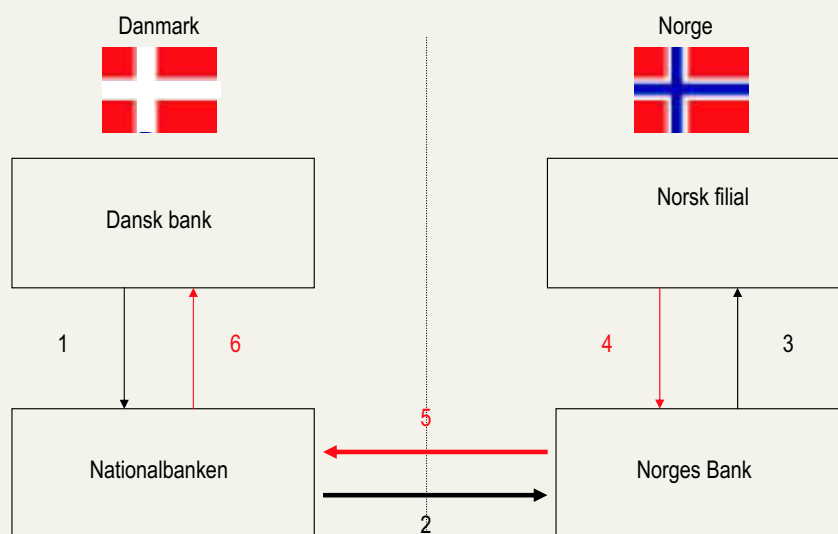
1. På anmodning fra den danske banken reserverer Nationalbanken en del av bankens ledige likviditet i det danske oppgjørssystemet, og overfører innskuddet i danske kroner til en konto i Nationalbanken som er pantsatt til fordel for Norges Bank. Kontoen står i den danske bankens navn.
2. Norges Bank mottar så en melding om at det aktuelle beløpet i danske kroner er stilt som sikkerhet for økt trekkadgang for datterbanken i Norge. Norges Bank omregner til norske kroner, trekker fra en 5 prosent avkorting ("haircut") som sikkerhet mot valutakurssvingninger, og oppdaterer datterbankens saldo i NBO med det aktuelle beløpet.
3. Den norske datterbanken har fått økt sin tilgjengelige likviditet.

Grensekryssende sikkerhetsstillelse innenfor SCP gjennomføres i løpet av sekunder. Bankene er forpliktet til å innfri lån og sørge for at innestående på pantekonto i Norges Bank frigis samme dag:

4. Den norske datterbanken gir beskjed til Norges Bank om at pantet skal frigis. Norges Bank kontrollerer at pantet ikke er belånt, reduserer deretter datterbankens trekkadgang, legger til avkorting-en og omregner det aktuelle beløpet fra norske til danske kroner.
5. Norges Bank gir melding til Nationalbanken om at det reserverte beløpet kan frigis. Nationalbanken frigjør beløpet ved å overføre fra den pantsatte kontoen til den danske bankens foliokonto i Nationalbanken.

Den tilbakeførte likviditeten er tilgjengelig for den danske banken.

Scandinavian Cash Pool i drift. Et eksempel.

4.2. Fusjon DnB/NOR.

Gjensidige NOR ASA fusjonerte med DnB Holding ASA 4. desember 2003. De operative bankene Den norske Bank ASA og Gjensidige NOR Sparebank ASA fusjonerte 19. januar 2004. Den nye bankens navn er DnB NOR Bank ASA. Gjensidige NOR Sparebank og Den norske Bank har hatt hver sin konsesjon til å drive interbanksystem. Disse bankene har begge vært oppgjørsbanker på nivå 2, d.v.s. at de har gjort opp transaksjoner for en rekke banker som har valgt denne løsningen fremfor å ha sitt oppgjør direkte i Norges Bank. Fusjonen innebærer at det har blitt en bank mindre som driver oppgjørssystemer på nivå 2. Nye aktører på dette markedet ville således være gunstig for konkurransen.

De to bankene har ulike kjernesystemer, og teknisk integrering av systemene vil skje over tid. Som følge av dette vil det inntil videre bli opprettholdt to konsesjoner, men med en ansvarlig leder og ett styre. Ved en konsolidering av IT-systemene vil konsekvensene av en svikt i det nye systemet være større enn om svikten rammer ett av systemene. Dette kan imidlertid motvirkes ved at det brukes mer ressurser på sikkerhet. Økt størrelse vil også kunne gi kostnadseffektivisering, økt diversifisering og forbedret risikostyring. Norges Bank som konsesjonsmyndighet kan stille ytterligere operasjonelle krav til operatøren. Ansvar for håndteringen av den operasjonelle risikoen ligger imidlertid alltid hos den ansvarlige operatør.

4.3. Status for Smartkort, BankID og konsesjonsbelagte e-pengesystemer.

Smartkort

Den store majoriteten av korttransaksjoner i Norge er med magnetstripekort som kontrolleres online med identifika-

Informasjon i magnetstripen

Kortenes magnetstripe er den samme på alle kort. Den består av tre spor som inneholder ulik informasjon.

- Spor 1 inneholder et kortnummer og kortholders navn. Dette sporet benyttes ikke i det norske Bank-Axcept-systemet.
- I spor 2 ligger informasjon som bankene kan benytte for å belaste konto eller data til internasjonal bruk som kan kobles til internasjonale samarbeidspartnere (som VISA eller MasterCard).
- I spor 3 ligger informasjon som gir tilgang på bankkonto-detalljer slik at kortet kan benyttes som et debetkort. De fleste Bank-Axcept-transaksjonene går i spor 3, et mindretall går i spor 2.

sjonsbekreftelse ved PIN-kode. Dette er en viktig grunn til at misbruk av kort er lite utbredt i Norge sammenlignet med en del andre land. En stor del av svindelsakene i Norge i 2003 har dreid seg om såkalt "skimming" hvor magnetstripen blir kopiert og hvor koden forsøkes avslørt. Smartkort er betegnelsen på kort basert på chipteknologi. Informasjon beskyttes bedre i et smartkort enn i et tradisjonelt magnetstripekort. Smartkort vanskeliggjør derfor skimming. En gruppe banker og BBS startet i 2001 prosjektet "Smartkort Norge". Prosjektets mål er blant annet å innføre den felles internasjonale standard for bruk av smartkort, kalt EMV (forkortelse for Europay, MasterCard og VISA), i Norge. Samtlige minibanker skal etter planen oppgraderes for å lese smartkort innen januar 2005. Betalingsterminalene fases ut gradvis. I en periode vil smartkortene også ha magnetstripe.

BankID

Regjeringens handlingsplan eNorge 2005 slår fast at forholdene skal være lagt til rette for allmenn bruk av standardbasert elektronisk signatur innen utgangen av 2005. Bankene i Norge arbeider for å kunne tilby en elektronisk legitimasjon og signaturtjeneste, kalt BankID. Løsningen er basert på en samordnet infrastruktur utviklet av banknæringen. Målet med BankID er å skape enklere, tryggere og mer effektive tjenester på Internett. Personkunder vil kunne benytte sin BankID også mot andre nettstedene enn nettbankene. I tillegg til å sikre korrekt pålogging der begge parter som deltar i kommunikasjonen blir legitimert, gjør BankID det mulig å signere elektroniske transaksjoner, meldinger eller dokumenter. BankID har vært i utvikling hos Bankenes Betalingssentral i flere år. Etter banknæringens planer vil norske forbrukere få tilgang til digitale BankID-sertifikater i løpet av 2004 og 2005. Banknæringen og BBS utreder for tiden også planer om et felles system for kontobasert betaling på Internett. En slik løsning vil delvis være etter modell av Bank-Axcept og muliggjøre "alle-til-alle" kontobetalinger på Internett. BankID er tenkt benyttet som løsning for identifikasjon i dette systemet.

E-pengesystemer

Lov om e-pengeforetak trådte i kraft 15. april 2003 og regulerer foretak som utsteder betalingsmidler i form av elektroniske penger, med unntak av banker, og andre kredittinstitusjoner. E-pengeforetakene er ikke banker og e-penger er ikke å regne som bankinnskudd og er derfor ikke omfattet av bankenes kollektive innskuddsordninger i bankenes sikringsfond. Lov om e-pengeforetak setter imidlertid som krav at et e-pengeforetak skal ha investeringer i tilstrekkelig likvide eiendeler for et beløp som minst svarer til foretakets gjeld knyttet til utestående elektroniske penger. Loven fastsetter videre at Kredittilsynet skal føre tilsyn med e-pengeforetak. I desember 2003 fikk de fire første e-pengeforetak i Norge konsesjon fra Finansdepartementet til å drive sin virksomhet. Det kan i prinsippet trekkes et skille mellom

Finansavtalelovens § 35. Misbruk av betalingskort

(1) Ktothaveren svarer med inntil kr 800 for tap som skyldes andres urettmessige bruk av betalingskort når tilhørende personlig kode eller annen lignende sikkerhetsprosedyre er brukt.

(2) Ktothaveren svarer med inntil kr 8.000 for tap som skyldes andres urettmessige bruk av betalingskort dersom
a) ktothaveren eller noen betalingskortet er overlatt til, ved grov uaktsomhet har muliggjort misbruket, eller
b) misbruket er muliggjort fordi ktothaveren eller noen betalingskortet er overlatt til, har unnlatt å underrette institusjonen snarest mulig etter å ha fått kjennskap til at betalingskortet er kommet bort eller innen rimelig tid etter at dette burde vært oppdaget.

(3) Er misbruk av elektronisk betalingskort skjedd innenlands, kan ansvaret etter annet ledd ikke overskride de belastningsgrenser som gjelder for den eller de bruksmåter som er benyttet.

(4) Begrensningene i annet og tredje ledd gjelder ikke dersom ktothaveren eller noen kortet er overlatt til, forsettlig har muliggjort bruken av kortet. Begrensningene gjelder heller ikke for tap som er oppstått som følge av at ktothaveren eller noen kortet er overlatt til, har unnlatt å underrette institusjonen snarest mulig etter å ha fått kjennskap til irregulær bruk av kortet.

(5) § 34 tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende for ktothaverens ansvar etter paragrafen her.

Bankklagenemnda behandler tvister mellom forbruker og bank. Behandlingen i Bankklagenemnda er gebyrfri. Nemndas uttalelser er rådgivende.

Bankklagenemnda er etablert av Finansnæringens Hovedorganisasjon, Sparebankforeningen i Norge, Finansieringsselskapenes Forening, Verdipapirfondenes Forening og Forbrukerrådet. Bankklagenemndas vedtekter er godkjent ved kongelig resolusjon av 19. mai 2000.

I 2003 mottok nemnda 797 skriftlige klagesaker til behandling. 505 saker var vedrørende betalingsformidling, hvorav 492 vedrørende betalingskort. Det store flertallet av disse sakene dreide seg om misbruk av bortkomne betalingskort, og var brakt inn for nemnda av finansinstitusjonene. Paragraf 37 i finansavtaleloven pålegger finansinstitusjonene prosessbyrden i saker om misbruk av kort.

Kilde: Bankklagenemnda

Elektronisk signatur. Med elektronisk signatur menes en personlig identifikasjon på elektronisk form. Elektronisk signatur kan benyttes for å undertegne en elektronisk transaksjon, melding eller dokument.

Med elektroniske penger menes en pengeverdi representert ved en fordring som er lagret på et elektronisk medium, utstedt etter mottak av midler og anerkjent som betalingsmiddel av andre foretak enn utstederen. Mediet kan for eksempel være et kort med en elektronisk brikke/chip eller minnet på harddisken på en datamaskin. E-penger kan tenkes å overta for en del transaksjoner med småbeløp der det i dag er naturlig å benytte kontanter eller betalingskort.

kortbaserte og nettverksbaserte e-pengesystemer. Kortproduktene er basert på bruk av kort, ofte i situasjoner der en ellers ville ha brukt sedler og mynter, mens nettverksbaserte produkter særlig vil kunne benyttes for å gjennomføre småbetalinger over Internett.

BuyPass er et e-pengesystem basert på smartkort. BuyPass Originator AS er konsesjonshaver for systemet. Smartkortet inneholder en elektronisk lommebok som kan brukes for lagring av verdi og betaling til handelssteder som har implementert BuyPass løsningen. I tilknytning til kortet kan brukerne også opprette en nettkonto i BuyPass sine sentrale systemer. Betalinger kan gjøres fra smartkortet eller nettkontoen. En såkalt "BuyPass Net ATM" tillater overføringer av penger mellom smartkortet og nettkontoen. Nettkontoen er så tilknyttet en kredittkortkonto eller en bankkonto. Maksimumsbeløpet som kan lagres i den elektroniske lommeboken, er for tiden 2500 kr, og maksimumsbeløpet på nettkontoen er 9500 kr. For å bruke BuyPass løsningen må man ha en elektronisk identitet. Identiteten er utstedt av ZebSign. BuyPass Originator AS har i samarbeid med Norsk Tipping utstedt om lag 80 000 kort.

Contopronto er et system for elektroniske penger der lommeboken er lagret på mobiltelefonen. ContoPronto AS er konsesjonsinnehaver. Betalinger kan utføres på handelssted og over Internett. Den mobile lommeboken har en brukergrense på 1000 kroner. *MobilHandel* er et system for betaling ved bruk av mobiltelefon. SmartCash AS er konsesjonsinnehaver. MobilHandel benyttes i hovedsak til å betale for lading av kontantkort. Den forhåndsbetalte verdien er begrenset til 10 000 kr. e-solutions Group AS fikk i 2003 begrenset tillatelse til videre drift av e-pengesystemet *Payex*. Payex er en elektronisk lommebok for å utføre blant annet småbeløpsbetalinger over Internett. Alle kjøp blir debitert brukerens Payex-konto. Penger kan overføres til Payex-konto fra en bankkonto, kredittkort eller Payex kontantkort. Payex-konto har brukerID og sikkerhetskode, og en brukergrense på 1000 kr.

4.4. NBO - Norges Bank utkontrakterer utvikling og drift

Det endelige oppgjøret av fordrings- og gjeldsforhold som oppstår mellom bankene som følge av deres finansielle transaksjoner og deltakelse i betalingsformidlingen skjer gjennom posteringer på bankenes konti i Norges Bank. Norges Bank står også for pengeoppgjøret for handel med aksjer, obligasjoner og derivater. Norges Banks overordnede ansvar for å fremme et robust og effektivt betalingsystem avhenger imidlertid ikke av at sentralbanken selv utfører omfattende drifts- og utviklingsoppgaver. Høsten 2002 fattet Norges Bank et prinsippvedtak om utkontraktering av drift og utvikling av oppgjørssystemet. Ved utgangen av 2002 ble aktuelle driftspartnere invitert til å tilby driftstjenester for dette systemet. ErgoIntegration ble i juni 2003 valgt som leverandør av IT-drift og forvaltning av Norges Banks oppgjørs- og sentralbanksystem og overtok 1.

september 2003 dette. Kontrakten legger til grunn at utkontraktingen er virksomhetsoverdragelse, som blant annet innebærer at ErgoIntegration overtar medarbeidere med sentral kompetanse på den IT-faglige drift og utvikling av systemene, samt programmer og maskinvare fra Norges Bank. Utkontraktingen av drift, forvaltning og utvikling av IT-systemene som brukes i oppgjøret medfører ingen endring i Norges Banks ansvarsforhold eller tjenestetilbud overfor bankene eller andre brukere av systemene. Utkontraktingen forventes å redusere de samlede kostnadene til betalingsoppgjøret for Norges Bank og bankene. Sårbarheten i drift og forvaltning av systemene forventes også å bli lavere etter utkontraktingen. Utkontraktingen er omtalt nærmere i Solheim og Strømme, Penger og Kredit 4/2003.

Norges Bank har siden 1. juli 2001 priset tjenestene i Norges Banks oppgjørssystem (NBO). Prisstrukturen justeres normalt 1. januar hvert år. Justeringen fra 1. januar 2004 innebærer at alle prisene økes med om lag 15 %. Dette bringer Norges Bank nærmere målsettingen om full kostnadsdekning for drift og utvikling av NBO. Prisstrukturen i NBO er tredelt, med en tilknytningsavgift for nye deltakere, ulike faste årsavgifter for deltakelse i systemet og i de enkelte nettooppgjørene, og en fast pris per oppgjørstransaksjon som sendes til Norges Bank. Det er ulike priser for transaksjoner knyttet til nettooppgjør, elektroniske eller manuelle bruttotransaksjoner og sjekker.

4.5. Norges Bank innfører markedsverdi for sikkerhetsstillelse

Ny lov om finansiell sikkerhetsstillelse ble vedtatt 12. februar 2004. Loven vil tre i kraft sommeren 2004. Loven bygger på EU-direktiv 2002/47/EF om avtaler om finansiell sikkerhetsstillelse og legger til rette for økt sikkerhet ved grensekryssende transaksjoner. Generelt tar direktivet sikte på å samordne konkurs- og panteregler for å redusere usikkerhet om hva som vil skje dersom en av partene i en avtale ikke kan innfri sine forpliktelser. Banker som deltar i Norges Banks oppgjørssystem (NBO) kan ta opp lån i Norges Bank under forutsetning av at det stilles sikkerhet for lånet. Sikkerheten består av norske obligasjoner pantsatt i VPS og utenlandske obligasjoner pantsatt i verdipapirsentralene i Danmark eller Sverige, samt i Euroclear og Clearstream. Loven innebærer at Norges Bank kan realisere pant umiddelbart skulle en bank bli satt under offentlig administrasjon. Det vil da være hensiktsmessig at de pantsatte verdipapirene har en markedsbestemt verdi i stedet for dagens system hvor låneadgangen er basert på det pantsatte papirets pålydende verdi. Blant annet på denne bakgrunn vil Norges Bank legge om sitt system for beregning av låneverdi. Ved bruk av markedsverdier reduseres Norges Banks risiko ettersom låneadgangen justeres når markedsverdien endrer seg. Et slikt nytt system for sikkerhet for lån vil gi grunnlag for å fastsette lavere avkortingssatser.

4.6. Innføring av to verdipapiroppgjør

Lov av 5. juli 2002 nr. 64 om registrering av finansielle instrumenter trådte i kraft 1. januar 2003. Den nye loven har gjort det mulig å gjennomføre viktige moderniseringer i det norske verdipapiroppgjørssystemet og tilpasset det til internasjonale anbefalinger. Den nye loven gir rettigheter i Verdipapirsentralen (VPS) rettsvirkning umiddelbart etter registrering, og systemene for både oppgjør og pantsetting av verdipapirer ble derfor modernisert våren 2003. Endringene i verdipapiroppgjøret (VPO) omfatter blant annet overgang fra ett til to verdipapiroppgjør hvert døgn og krav til bankene om båndlegging av likviditet før hvert oppgjør. Endringene omtales nærmere i Husevåg og Bjerkeland, Penger og Kreditt 3/2003. Etter innføringen av to daglige oppgjør vil flere handler kunne gjøres opp på avtalt dag, siden handler som mangler penge- eller papirdekning i det første oppgjøret, automatisk blir forskjøvet til oppgjør nummer to og gjort opp dersom det da er dekning. Handler kan nå gjøres opp med endelig virkning både på papir- og pengesiden samme dag som de er sluttet på børsen, såkalt T+0-oppgjør. To tredjedeler av de sikkerhetene bankene bruker for ulike typer lån i Norges Bank er pantsatt i VPS. Disse sikkerhetene kan nå endres gjennom dagen med umiddelbar rettsvirkning.

4.7. Sedler og mynt

Norges Bank har ansvaret for å utstede sedler og mynt. For at kontanter skal fungere som et effektivt og sikkert betalingsmiddel, er det nødvendig at aktørene har tillit til dem, at de har egenskaper som er tilpasset behovene og at de er enkelt tilgjengelige. All kontantbehandling må også skje effektivt. Selve utstedelsen av sedler og mynt, det vil si å stå som skyldner for utstedte sedler og mynter, er en oppgave som bare Norges Bank selv kan utføre. De øvrige oppgavene knyttet til produksjon og distribusjon av sedler og mynt kan utføres av andre, men Norges Bank må påse at de blir utført og at utførelsen er i samsvar med krav sentralbanken stiller. Den Kongelige Mynt AS ble i juni 2003 solgt til Samlerhuset AS Norge og Mint of Finland. Norges Bank har inngått en avtale om kjøp av norske sirkulasjons- og minnemynter fra selskapet. Avtalen gjelder for perioden fram til utgangen av 2009. Norges Banks seddeltrykkeri vil opprettholde produksjonen av norske sedler fram til 1. juli 2007. Etter dette tidspunktet vil banken dekke behovet for sedler ved kjøp fra andre seddeltrykkerier.

Dagens seddelrekke (utgave VII) ble komplett med utgivelsen av ny 1000-kroneseddel i 2001. Sedlene i denne utgaven har utforming og kjennetegn som skal gjøre det lett å gjenkjenne ekte sedler under ulike forutsetninger, visuelt, følbart og maskinelt. Selv om omfanget av forfalskninger i Norge er lavt i forhold til mange andre land, var tallet økende inntil år 2000. Blant annet på denne bakgrunn besluttet Norges Bank å oppgradere lavvalørene i seddelrekken. 200-kroneseddelen ble oppgradert i 2002, og

25. mars 2003 ble en oppgradert 100-kroneseddel utgitt. 1. februar 2004 ble det utgitt en oppgradert 50-kroneseddel. 200- og 100-kroneseddelen er oppgradert til det samme sikkerhetsnivået som 1000- og 500-kroneseddelen blant annet ved at de er utstyrt med metalliske elementer som vil være lette å se for publikum og vanskelige å etterlikne. 50-kroneseddelen er oppgradert med en sikkerhetstråd som er lik de øvrige sedlene i utgave VII, men har ikke fått andre metalliske elementer.

4.8. Beredskap i finansiell sektor

Beredskapsutvalget for finansiell infrastruktur (BFI) er etablert som et felles samordningsorgan for å effektivisere beredskapsarbeidet i finansiell sektor og tilpasse det til en moderne infrastruktur. I 2003 har BFI bl.a. drøftet spørsmål knyttet til driftsstabilitet og sårbarhet i finansiell infrastruktur. Erfaringer fra avvikssituasjoner og beredskapsøvelser i finansiell sektor er gjennomgått, og konsekvensene av en mulig arbeidskonflikt i finansnæringen ble drøftet særskilt. Utvalget har også gjennomgått beredskapsmessige sider ved at bankers IT-drift skjer i andre land. Videre har nytt regelverk om beredskapsordninger innen strømforsyning og telekommunikasjon blitt presentert i BFI, og enkelte beredskapssaker innen sivilt beredskapssystem er samordnet i utvalget. I Norden har flere finansinstitusjoner de senere år utbygget grensekryssende tjenesteyting, etablert filialer i andre nordiske land og gjennomført oppkjøp og dannelsen av finanskonsern bestående av institusjoner i flere land. Det er som en følge av dette utviklet et tettere samarbeid mellom sentralbankene og tilsynsmyndighetene i de nordiske landene bl.a. for å ivareta beredskapsmessige hensyn.

4.9. Lover og forskrifter

Ny forskrift om informasjons- og kommunikasjonsteknologi

Kredittilsynet fastsatte 21. mai 2003 ny forskrift om bruk av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT-forskriften). Forskriften trådte i kraft 1. august 2003. Samtidig ble forskrift av 16. desember 1992 nr. 1157 om bruk av informasjonsteknologi (IT) opphevet. Den nye IKT-forskriften gjelder blant annet for oppgjørssentraler, verdipapirregistre, systemer for betalingstjenester og e-pengeforetak. Forskriften inneholder krav til gjennomføring av risikoanalyser av IKT-virksomheten. Det stilles også krav til rutiner for avviks- og endringshåndtering foruten krav til kontinuitetsplanlegging.

Lov om tiltak mot hvitvasking

Norge har sluttet seg til Financial Action Task Force (FATF), en internasjonal organisasjon opprettet for å bekjempe hvitvasking av penger. FATFs anbefalinger er implementert i norsk lov. Etter hendelsene i USA 11.

Beredskapsutvalget for finansiell infrastruktur (BFI). Utvalget ble opprettet gjennom vedtak i Norges Banks hovedstyre i oktober 2000, etter samråd med Finansdepartementet og sentrale aktører i finansiell sektor. Følgende institusjoner/organisasjoner er representert i utvalget: Kredittilsynet, Finansnæringens Hovedorganisasjon, Sparebankforeningen, Bankenes Betalingssentral (BBS), EDB Business Partner ASA, Verdipapirsentralen ASA. Finansdepartementet deltar i møtene med observatør. Norges Bank leder utvalget, og ivaretar sekretariatsarbeidet. Utvalgets hovedoppgaver er i) å komme fram til og koordinere tiltak for å forebygge og løse krisesituasjoner som kan resultere i store forstyrrelser i den finansielle infrastrukturen, og ii) forestå nødvendig koordinering av beredskapssaker i finansiell sektor, bl.a. innenfor sivilt beredskapssystem. Hovedvekten på arbeidet i BFI er således å koordinere informasjon og tiltak mellom sentrale aktører, mens hver enkelt institusjon selv har ansvaret for å gjennomføre beredskapstiltak i egen virksomhet.

september 2001 vedtok FATF et sett med tilleggsanbefalinger for å hindre at terrorister og deres støttespillere får adgang til å benytte det finansielle system for finansiering av terrorvirksomhet. En av tilleggsanbefalingene fastsetter blant annet krav til hvilken informasjon om avsender og mottaker som skal følge betalingsoverføringer. Finansdepartementet utarbeidet i 2002 et lovforslag som fulgte opp ulike internasjonale forpliktelser vedrørende hvitvasking og finansiering av terrorisme. Lov av 20. juni 2003 om tiltak mot hvitvasking av utbytte fra straffbare handlinger mv. gjennomfører FATFs anbefalinger mot finansiering av terrorisme og europaparlaments- og rådsdirektiv 2001/97/EF om endring av rådsdirektiv 91/308/EØF om forebyggende tiltak mot bruk av det finansielle systemet til hvitvasking av penger. Loven innebærer at kretsen som skal melde mistenkelige transaksjoner til Økokrim utvides til å omfatte blant annet eiendomsmeglere, revisorer, regnskapsførere, advokater og forhandlere av gjenstander ved kontante betalinger på 40 000 norske kroner eller mer. I tillegg gjelder loven for enkelte andre foretak og yrkesgrupper som særlig kan tenkes å bli misbrukt i tilknytning til hvitvasking og terrorfinansiering.

Endret sentralbanklov og ny forskrift om melde- og rapporteringsplikt for utenlandsbetalinger

Lov av 20. juni 2003 om endringer i sentralbankloven mv. trådte i kraft fra 1. januar 2004. Dette innebar bl.a. opphevelse av valutareguleringsloven fra 1950, men med utsatt virkning (i praksis til 1. januar 2005) for enkelte paragrafer. Med bakgrunn i dette vedtaket, samt endringer i annet lovverk, opphevet Finansdepartementet med virkning fra 1.1.2004 Norges Banks forskrift om valutaregulering av 27.6.1990. Norges Banks forskrift har vært det operative hjemmelsgrunnlaget for krav om rapportering av betalinger mellom Norge og utlandet, som inngår i utenriksregnskapet. Hjemmelen for kravene om rapportering er videreført i en ny forskrift fra Finansdepartementet – ”Forskrift om melde- og rapporteringsplikt til Norges Bank om betalinger mellom innlendinger og utlendinger mv.” av 19.12.2003. Det er ikke foretatt endringer i de respektive rapportkravene.

Norges Banks utenlandsbetalingsstatistikk er det viktigste grunnlaget for utenriksregnskapet som produseres av Statistisk sentralbyrå hver måned. Statistikken over utenlandsbetalingene er basert på rapporter fra norske banker og fra foretak som har konto i utenlandske banker eller har oppgjørsordninger med utenlandske konsernselskaper. Systemet for innsamling av statistikk over utenlandsbetalinger (BRAVO) vil opphøre fra 2005, men erstattes av et nytt system for direkte rapportering av endringer i fordringer og gjeld samt transaksjoner overfor utlandet. Skattemyndighetene, tollmyndighetene og Økokrim har i dag adgang til å innhente opplysninger fra Norges Bank om betalinger mellom innlendinger og utlendinger. Tallet på forespørsler fra kontroll- og tilsynsorgan om informasjon fra statistikk-systemene til kontrollformål var 997 i 2003 mot 883 i 2002.

Teknologisk utvikling og nye aktører: Forandrer det bankenes særstilling i betalingsformidlingen?

Utgangspunktet for all betalingsformidling er at verdier ønskes flyttet fra betaler til mottaker. Bare forretnings- og sparebanker kan ta imot innskudd fra "en ubestemt krets av innskytere" – det såkalte innskuddsmonopolet. Innskudd på en bankkonto kan benyttes ved hjelp av et bredt utvalg av ulike betalingsinstrumenter. En betaling kan initieres ved at den som eier midlene på en bankkonto gir sin bank beskjed (ved bruk av f.eks. giro eller bankkort) om at et nærmere bestemt beløp skal overføres, til hvem og til hvilken konto. Når en ser bort fra kontanter, er det dermed kun banker som kan gi oppgjør i et allment akseptert betalingsmiddel – kontopenger. Det finnes imidlertid også betalingsinstrumenter som ikke er direkte knyttet til kontopenger, for eksempel kredittkort og faktureringskort. Her får mottaker (butikk) og betaler (kunde) henholdsvis et fordrings- og gjeldsforhold overfor kortselskapet. Kredittkortbetaling i en butikk vil ikke gi butikken ny kjøpekraft før butikkens fordring på kortselskapet er omgjort til kontopenger i betalingsoppgjøret i en bank.

Særskilt regelverk, tilsyn og innskuddssikring er etablert for at publikum skal ha tillit til at deres midler innestående på bankkonto forvaltes på en betryggende måte. Bankene er imidlertid ikke bare ansvarlig for at pengene oppbevares sikkert. Like viktig er det at "verditransporten", det vil si flyttingen av midler fra en bankkonto til en annen, foregår på en sikker måte. Lovverket regulerer også slike forhold (eksempel finansavtaleloven og lov om检ker). Bankene har selv regulert ansvarsforholdene i betalingsformidlingen i egne avtaler, som alle deltakende banker i den norske betalingsformidlingen må slutte seg til. Av disse avtalene fremgår det blant annet når ansvaret for trygg oppbevaring og transport av pengene går over fra betalers bank til betalingsmottakers bank. Selv om bankene har ansvaret for oppbevaring og transport av innskuddsmidler, betyr ikke det at de nødvendigvis må utføre alle operasjoner knyttet til betalingsformidlingen selv. De kan velge å outsource ulike funksjoner. Eksempler på dette er utvikling og drift av nettbankløsninger, samt innsamling, bearbeiding og avregning av transaksjoner. Overfor innskyterne står imidlertid bankene selv ansvarlig.

Mobiltelefonen er et eksempel på at ny teknologi gir nye betalingsløsninger som på ulikt sett berører forholdet til kontopenger:

- Mobiltelefonen benyttes for kommunikasjon med banken for informasjon om og initiering av kontobetalinger. Bankene har da laget løsninger der teleoperatører i ulik grad opptrer som medhjelpere i gjennomføringen av "verditransporten". Betalingsmiddelet er kontopenger og bankene står ansvarlig overfor sine kunder.
- Mobiltelefonen kan også benyttes til betalinger ved at brukeren benytter sitt mobilabonnement til å betale for andre tjenester enn telefontjenesten. Tjenestene som er kjøpt ved bruk av mobiltelefonen betales så ved bruk av kontopenger, for eksempel giro, samtidig med telefonregningen. En slik bruk av mobiltelefonen har for brukeren mange fellestrekk med faktureringskort.
- Et annet forhold oppstår dersom en bankkunde beordrer utbetalt et beløp til et system som lagrer forhåndsbetalinger (e-penger). Lagringen av de forhåndsbetalte midlene kan skje på mobiltelefonens SIM-kort, eventuelt i et betalingskort eller på en PC. I et slikt system er betalingsmiddelet som benyttes ikke kontopenger, men e-penger, og kunden har ikke noe fordringsforhold overfor banken, men overfor e-pengeforetaket. E-penger er foreløpig ikke et allment utbredt betalingsmiddel i Norge.

Eksistensen av ulike aktører i markedet for betalingstjenester er positivt for konkurranseforholdene innen betalingsformidlingen og bidrar til utvikling av nye innovative løsninger. Det er imidlertid helt sentralt for tilliten og effektiviteten til nye elektroniske betalingstjenester at fordelingen av ansvarsforholdene mellom de involverte aktørene er klar.

Med dette som utgangspunkt er det søkt på 1545 navngitte foretak eller privatpersoner. Dette har resultert i tilbakemelding om 58 609 transaksjoner. Fra 2005 vil kontrollmyndighetene innhente data for betalinger mellom aktører i Norge og utlandet gjennom det nye valutaregisteret som er under etablering.

Norges Banks statistikk om betalingsformidling består av prisstatistikk og statistikk om utviklingstrekk i betalingsformidlingen. Innsamling av informasjon til denne statistikken har vært basert på frivillighet. Sentralbanklovens nye paragraf 27 om opplysningsplikt omfatter også opplysninger om betalingsformidling, og gir således et formelt grunnlag for å innhente opplysninger om betalingssystemet.

5 | Internasjonal betalingsformidling

I internasjonal betalingsformidling gjenstår det mange utfordringer før typiske kundebetalinger kan gjennomføres like effektivt som innenfor et land. Hovedårsaken til dette er at betalingssystemene normalt er utformet for å håndtere innenlandske betalinger mens det har manglet systemer som effektivt kan håndtere grensekryssende massebetalinger. Mange ledd fra avsender til mottaker, lite effektive grensesnitt mot kundene og mangel på felles standarder for meldingsutveksling, gir stort innslag av manuelle operasjoner i bankene. Overføringstiden blir dermed lang, og kostnadene ved produksjon av tjenestene blir høyere enn for tilsvarende innenlandske tjenester. Behovet for effektive grensekryssende betalinger har fått økt oppmerksomhet de siste årene, særlig gjennom arbeidet for et integrert marked for betalingstjenester i Europa. Effektiv grensekryssende betalingsformidling anses nødvendig for å realisere fordelene ved det indre marked, og utviklingen er en naturlig følge av etableringen av den monetære union og innføringen av sedler og mynt i euro. Lovverket i Europa utvikles videre for å gi bedre vilkår for grensekryssende betalingstjenester, og europeiske banknæring arbeider med tiltak for å utvikle mer effektive grensekryssende betalingstjenester.

5.1. Europeisk finansiell integrasjon og utviklingen mot et felles betalingsområde

Det er en prioritert målsetting i EU å utvikle et mer enhetlig europeisk betalingsområde. Flere harmoniseringstiltak er allerede gjennomført. Som ledd i EUs handlingsplan for finansiell tjenester (FSAP) ble en forordning om grensekryssende eurobetalinger vedtatt i 2001. Et sentralt prinsipp i forordningen er at gebyret en bank krever for eurotransaksjoner til et annet land, ikke kan være høyere enn gebyret for tilsvarende betalinger innenfor bankens hjemland. For kontantuttak og kortbaserte betalinger ble dette prinsippet gjort gjeldende fra 1. juli 2002, mens det gjaldt for overføringer (girobetalinger) fra 1. juli 2003. Forordningen regulerer også institusjonenes informasjonsplikt i forbindelse med gebyr for innenlandske og grensekryssende betalinger. Forordningen gjelder i dag for beløp på inntil 12 500 euro. Fra og med 1. januar 2006 heves beløpsgrensen til 50 000 euro. (Implementering av forordningen i Norge omtales i eget avsnitt under).

Forordningen har vært en viktig stimulans bak den europeiske banknæringens tiltak for å effektivisere betalingssystemene i Europa. Den europeiske banknæringen har siden 2002 samarbeidet med mål å skape et effektivt betalingsområde i Europa innen 2010, det såkalte Single Euro Payment Area (SEPA). Næringen etablerte i tilknytning til dette en egen organisasjon, European Payments Council (EPC), som fastlegger de strategiske retningslinjene for arbeidet. Våren 2003 presenterte EPC den første fremdriftsrapporten (EPC 2003). Her vises det til flere tiltak, bl.a.:

Financial Services Action Plan (FSAP) Handlingsplanen for finansielle tjenester (FSAP) ble lansert av EU-kommisjonen i 1999 for å videreføre regelverksharmoniseringen i det indre marked for finansielle tjenester. Planen består av en rekke tiltak innen bl.a. lovgivning, regulering og tilsyn. En nærmere omtale av FSAP er gitt i Grønvik (2000).

Rettsakter i EU. I EU finnes det flere rettslige instrumenter som går under samlebetegnelsen rettsakter. De viktigste formene er:

- Forordninger er allmenngyldige og skal komme direkte til anvendelse i medlemsstatene.
- Direktiver skal være bindende for medlemsstatene med hensyn til sin målsetting, men overlater for øvrig til nasjonale myndigheter å bestemme form og midler for gjennomføringen.
- Vedtak kan sammenlignes med enkeltvedtak i norsk rett og er bindende etter sin ordlyd for alle de er rettet mot.
- Rekommandasjoner og uttalelser er ikke bindende. Nasjonale myndigheter kan være forpliktet til å ta slike ikke-bindende rettsakter i betraktning når et sakfelt skal avgjøres eller innholdet i en felleskapsregel skal klarlegges

IBAN og BIC

IBAN er kundens internasjonale bankkontonummer.

BIC er bankenes identifikasjonsnummer.

- Etableringen av en felles europeisk avregningsentral (PE-ACH, Pan-European Automated Clearing House). I tilknytning til dette:
 - Credeuro-konvensjonen, som er en standard for utføring av grensekryssende betalinger. Deltagende banker forplikter seg blant annet til en maksimal overføringstid på 3 dager, samt følge angitte STP standarder (BIC, IBAN, m.v.).
 - Krav om såkalt "receiver capability", det vil at alle banker og deres kunder skal kunne nå gjennom systemet.
 - En standard prosedyre for interbankgebyrer (ICP) som gir sluttbrukerne sikkerhet i forhold til gebyrlegging og at hele det avsendte beløp godskrives mot-takende kunde.
- EPCs medlemmer forplikter seg til å føre an i realiseringen av et europeisk kortmarked og bidra til at kontantjenester og kontanthåndtering blir mer effektiv.

Hittil har internasjonal betalingsformidling i stor grad vært basert på korrespondentbankvirksomhet. Det vil si at banker har konto hos hverandre, og disse kontoforholdene benyttes for å gjøre opp transaksjoner mellom kunder i ulike banker i forskjellige land. Den felles avregningsentralen PE-ACH innebærer en betydelig forenkling av korrespondentbankmodellen. Den første løsningen for felles avregning, EBAs STEP2, ble lansert i april 2003. I februar 2004 hadde avregningsentralen omlag 50 direkte deltakere. I tillegg var mer enn 1100 banker knyttet til systemet som indirekte deltagere, dvs. at de kan sende melding om transaksjoner gjennom en av de direkte deltakerne.

ESB presenterte i fjor sommer en evaluering av hvor langt bankene har kommet i å realisere målet om et felles betalingsområde (ESB 2003b). Fremdriften og de vedtatte tiltak ble ønsket velkommen. Betydningen av at viktige milepæler kunn-gjøres mer presist enn før ble understreket. Beslutningen om en felles avregningsentral ble betraktet som positivt. Videre ble det påpekt at EPC særlig bør medvirke til utbredt implementering av "straight through processing" (STP) standarder for overføringer mellom banker og mellom bank og kunde. Det ble vist til at sentralbankene i euroområdet gjentatte ganger har etterspurt rask implementering av slike standarder.

Etter at forordningen om grensekryssende betalinger ble vedtatt, begynte Kommisjonen å gjennomgå hele EU-lovverket på betalingsområdet. Som del av denne gjennomgangen sendte Kommisjonen i desember 2003 ut på høring skissen til et nytt lovmessig rammeverk for betalinger i Europa, det såkalte "New Legal Framework for Payments in the Internal Market" (EU-Kommisjonen 2003). Gjennomgangen av lovverket er omfattende og vil dekke områder som juridiske rettigheter og plikter til brukere og tilbydere av betalingstjenester, kundenes krav på informasjon, juridisk sikkerhet i transaksjonsprosessen m.m. Forslaget har blitt en del av Kommisjonens handlingsplan for finansielle tjenester (FSAP). Finansdepartementet, Norges Bank og Kredittilsynet har deltatt i høringsprosessen.

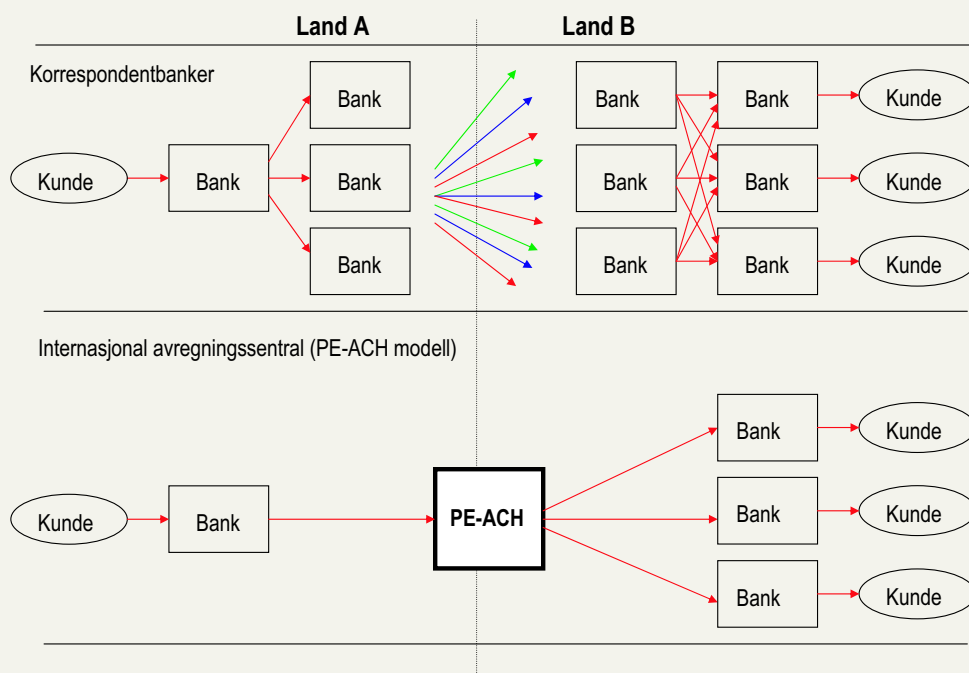
STEP2: Det sentraliserte avregningssystemet STEP2 drives av European Bankers Association (EBA), som er et samarbeidsforum mellom en rekke europeiske banker.

Alternative arrangementer for internasjonal betalingsformidling

Internasjonal betalingsformidling har i stor grad vært basert på korrespondentbankvirksomhet. Det vil si at banker har konto hos hverandre, og at disse kontoforholdene benyttes for å gjøre opp transaksjoner mellom kunder i forskjellige land. For at det skal være mulig for kunder med ulike bankforbindelser å nå kunder i andre land, er det behov for en mengde slike bilaterale forhold. I praksis fungerer korrespondentbankforholdet som følger: Banken til kunden som skal sende penger gir sin korrespondentbank beskjed om å kreditere mottakers konto. Dersom mottaker har konto i denne banken, blir transaksjonen gjort opp her. Kundene i begge ender av transaksjonen vil imidlertid ofte ha konto i banker som ikke har konto hos hverandre. Har avsender/mottaker konto i en annen bank, må transaksjonen gjennom det respektive innenlandske betalingssystemet før den kan godskrives kundens konto (se figur for illustrasjon).

Manuelle grensesnitt mot kundene, mange ledd og manglende standarder for meldingsutveksling, gir stort innslag av manuelle operasjoner i bankene. Overføringstiden er dermed generelt lengre, og kostnadene ved produksjon og for brukerne av tjenestene, er høyere enn for tilsvarende innenlandske tjenester.

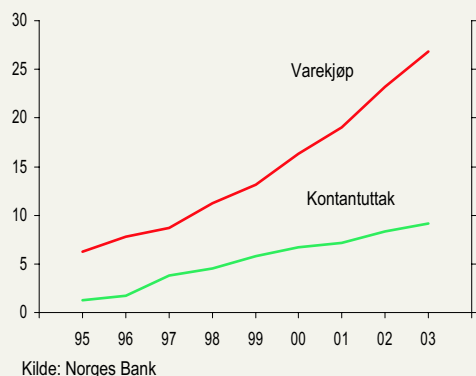
Et alternativ til korrespondentbankløsningen er en såkalt PE-ACH løsning. Dette kan kanskje best sammenlignes med at man på europeisk nivå søker å lage et felles avregningssystem tilsvarende det som vi i Norge kjenner fra NICS/BBS. En felles avregningssentral kombinert med felles internasjonale standarder for meldingsutveksling, herunder adressering av banker og mottakere (BIC og IBAN), forventes å bidra til en mer effektiv betalingsformidling mellom landene i Europa.

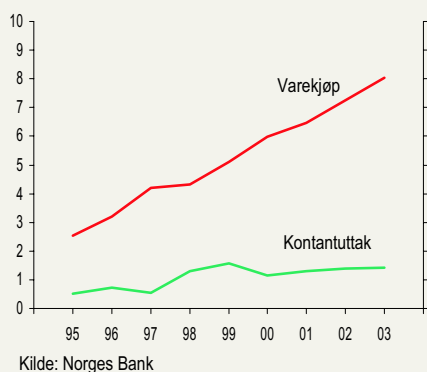
5.2. Volum og priser i internasjonal betalingsformidling

Omfanget av publikums betalinger på tvers av landegrensene er fortsatt svært beskjedent sammenlignet med volumene innenfor et land. Mens det i 2003 ble registrert mer enn 1 milliard transaksjoner med norske betalingstjenester, ble det kun registrert i overkant av 45 millioner grensekryssende transaksjoner, samt 23 millioner SWIFT-meldinger.

Figur 5.1 Norske korttransaksjoner i utlandet. 1995-2003. Millioner transaksjoner

Figur 5.2 Utenlandske korttransaksjoner i Norge. 1995-2003. Millioner transaksjoner

Verdensomspennende betalingssystemer
Visa-kort utstedes av 21 000 banker og finansinstitusjoner over hele verden. 20 millioner brukersteder aksepterer kortene, inkludert 840 000 minibanker.
MasterCard er et globalt betalingsnettverk med mer enn 30 millioner brukersteder i over 220 land, herunder 820 000 minibanker.
Diners Club kan benyttes på over 9 millioner brukersteder over hele verden, herunder 790 000 minibanker.
American Express aksepteres på brukersteder over hele verden og kontanter kan heves i 550 000 minibanker.

Kilde: Selskapenes nettsider

3-D Secure. Sikrere kortbetaling på Internett
Visa og MasterCard har introdusert såkalte 3-D Secure-løsninger for sikrere handel med kort på Internett. Løsningene kalles henholdsvis Verified by Visa™ og MasterCard® SecureCode™. Løsningene innebærer at kortholder, i tillegg til å oppgi kortnummer og utløpsdato, må oppgi en personlig tallkode utstedt av banken/kortutstederen.

Kilde: Teller AS

Det alt vesentlige av publikums transaksjoner på tvers av landegrensene foregår ved kortbruk. I 2003 ble det utført 36 millioner transaksjoner med norske betalingskort i utlandet. Dette innebar en økning på om lag 15 prosent fra året før. Det meste av kortbruken er knyttet til varekjøp (figur 5.1). Drøyt en fjerdedel av transaksjonene var kontantuttak. Målt i verdi økte nordmenns bruk av betalingskort i utlandet i 2003 med 15 prosent til 33,6 milliarder kroner. Varekjøp utgjorde litt over 60 prosent av dette beløpet. Økningen i nordmenns bruk av betalingskort i utlandet antas å henge sammen med økt reisevirksomhet og muligheten til å bruke kort på stadig flere reisemål. Utlendingers bruk av betalingskort i Norge økte med 10 prosent til 9,5 millioner transaksjoner i 2003 (figur 5.2). Om lag 85 prosent av disse var knyttet til varekjøp. Totalt brukte utlendinger kort i Norge for 6,9 milliarder kroner i 2003. Kontantuttak stod for 28 prosent av verdien av utlendingenes kortbruk i Norge.

Prisene på kortbruk i utlandet varierer fra bank til bank og fra korttype til korttype. En varebetaling i utlandet vil typisk koste mellom null og fem kroner, i tillegg kommer et valutapåslag. Kontantuttak i utlandet koster mer. Det varierer imidlertid fra utsteder til utsteder i hvilken grad kunden belastes et fast beløp, og i hvilken grad gebyret er en pro-sentsats av uttaksbeløpet, eventuelt en kombinasjon. For kunder som benytter kort mye i utlandet, er det derfor viktig å sette seg inn i de betingelsene som gjelder for bruken av kortet.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) er et elektronisk nettverk og standard-format for overførsel av meldinger. SWIFT er verdensomspennende, og et av de viktigste meldingssystemene for finansielle transaksjoner på tvers av landegrensene. Formatet benyttes av medlemmene til overføringer på vegne av deres kunder og til interbanktransaksjoner. På verdensbasis hadde SWIFT ved utgangen av 2003 2303 medlemmer og 7498 brukere. I løpet av 2003 passerte SWIFT 2 milliarder meldinger på verdensbasis, det vil si cirka 8 millioner meldinger hver dag. Nær 60 prosent av meldingene, var relatert til betalinger. I Norge er det 22 SWIFT medlemmer og 7 filialer av utenlandske banker som er medlemmer gjennom morbanken. I tillegg er 5 norske institusjoner registrert som brukere, slik at det ved utgangen av 2003 er totalt 34 SWIFT-brukere i Norge. I Norge ble det i 2003 sendt 12,9 millioner og mottatt i alt 10,4 millioner SWIFT meldinger, en økning på 17 prosent fra 2002. Fordi det kan være to-tre meldinger for en betaling, er det vanskelig å si noe sikkert om antallet betalinger ut fra antallet meldinger. Det er ikke tilgjengelig opplysninger om fordelingen av betalingstransaksjonene på kundetransaksjoner og interbanktransaksjoner. Antall overføringer til utlandet med instrumenter som sjekk og giro har falt gjennom flere år og slike tjenester utgjør nå kun en svært liten andel av utlandstransaksjonene.

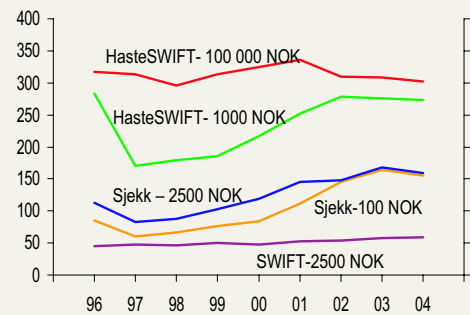
For vanlige forbrukere er betalinger over landegrensene fortsatt betydelig mer kostbart enn innenlandske betalings-tjenester. Prisene på overføringer til utlandet avhenger av hvorvidt transaksjonen er elektronisk eller papirbasert, men også av størrelsen på beløpet som overføres (figur 5.3 og 5.4). De papirbaserte betalingstjenestene er generelt dyrere enn de elektroniske. De fleste bankene opererer med pristillegg ved forsendelse av bekreftelser til betalingsmottaker. I en rekke banker belastes også kundene for kontante innbetalinger og omvekslinger i tredjelands valuta. Kundenes reelle kostnader knyttet til grensekryssende betalinger kan derfor være høyere enn de prisene som kommer fram av statistikken. For de fleste tjenestene er det kun små prisendringer fra 2003 til 2004.

Nærmere om priser på overføringer innenfor EFTA/EØS-området og Norden

Kostnadene ved grensekryssende betalinger har vært gjenstand for flere studier. EFTAs overvåkingsorgan (ESA) har foretatt en undersøkelse av ulike grensekryssende overføringer av små pengebeløp for vanlige forbrukere i EFTA-landene (ESA 2003). EU-kommisjonen har tidligere utført en lignende studie i EU-landene. Utgangspunktet for EFTA-studien er direktivet om grensekryssende kredittoverføringer m.m. (97/5/EC). Et viktig formål med dette direktivet er å forbedre tjenester innen grensekryssende girobetalinger ved å gjøre dem raskere, sikrere og billigere. Undersøkelsen så blant annet på girobetalinger (100 euro) og kontantuttak med kort (100 euro). Både transaksjoner mellom EFTA-land og mellom disse og utvalgte EU-land ble undersøkt. Noen resultater: Nesten tre fjerdedeler av de vellykkede girobetalingene ankom på dag fire eller tidligere. I snitt kostet en overføring mellom landene 18,37 euro. Gebyrenes spredning var betydelig, og høyeste og laveste gebyr var henholdsvis 81,70 og 4,04 euro. For kontantuttak med debet- og kredittkort var den typiske kostnaden mellom 2 og 5 euro.

Høsten 2003 foretok Foreningen Norden en undersøkelse av kostnadene ved å overføre penger mellom landene i Norden (Foreningen Norden 2003). Undersøkelsen omfattet både manuelle overføringer ved bankenes skranker og gjennom nettbanker. I undersøkelsen kom det blant annet fram at det høyeste gebyret for å sende 100 kr fra en norsk bank var 260 kr, og at det kunne koste 21 euro å sende 12 euro fra Finland til Sverige. Resultatene viste at gebyrene varierer avhengig av hvilket land som er involvert i overføringene og hvilke banker som deltar som avsender- eller mottakerbank. Overføringstiden er blitt noe kortere sammenlignet med en tilsvarende undersøkelse i 2001, men det tar fortsatt lengre tid å overføre penger mellom de nordiske land enn innenlands. I forhold til den tidligere undersøkelsen er bankene blitt bedre til å gi informasjon til kundene.

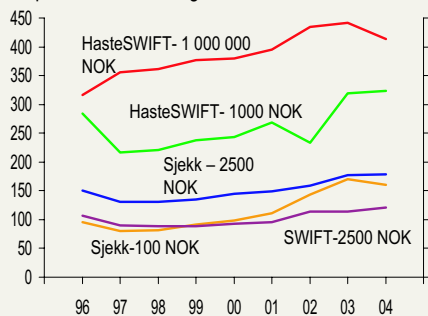
Figur 5.3 Priser på betaling av ulike beløp til utlandet ¹⁾. Elektroniske overføringer 1996 -2004. Priser i kroner

¹⁾ Uveid gjennomsnitt av priser fra 26 banker

Kilde: Norges Bank

Figur 5.4 Priser på betaling av ulike beløp til utlandet ¹⁾. Papirbaserte overføringer 1996 - 2004. Priser i kroner

¹⁾ Uveid gjennomsnitt av priser fra 26 banker

Kilde: Norges Bank

Kundens rettigheter og plikter ved internasjonal betalingsformidling

Vanlige bankkunders betalingsoppdrag til og fra utlandet er regulert i forskrift til finansavtaleloven. Forskriften inneholder blant annet vilkår for informasjonsplikt overfor kunder, minstestandarder for hvor lang tid en overføring maksimalt kan ta og regler for kompensasjon hvis en transaksjon ikke går gjennom innen tidsfristen. For transaksjoner innenfor EØS-området fastslår for eksempel forskriften at det foreligger forsinkelse fra betalerens institusjon dersom beløpet ikke er godskrevet kontoen til mottakerens institusjon innen slutten av den femte bankdagen etter akseptdagen for ordren om betalingsoppdraget. For betalingsoverføringer til land utenfor EØS-området foreligger forsinkelse dersom beløpet ikke er godskrevet innen slutten av den åttende bankdagen. Det foreligger generelt en forsinkelse fra mottakerens institusjon dersom beløpet ikke er stilt til mottakerens rådighet på det tidspunktet som er avtalt.

Forordningen om grensekryssende betalinger i euro regulerer grensekryssende betalinger i euro. Forordningen fastsetter at gebyret for slike betalinger ikke kan være høyere enn gebyr for eurobetalinger innenfor en medlemsstat i EU. Forordningen regulerer imidlertid også hvilken informasjon som skal foreligge for at kravet om lik pris skal gjelde. Kunden skal på anmodning fra institusjonen opplyse om mottakers IBAN-nummer og mottakende institusjons BIC-nummer. Det åpnes i den forbindelse for at banken, dersom kunden ikke gir slike opplysninger, kan kreve ekstragebyr for transaksjonen. Dersom kunden ber om det, skal institusjonen på sin side opplyse om kundens IBAN-nummer og institusjonens BIC-nummer.

Implementering i Norge av EU-forordningen om grensekryssende betalinger

I november 2003 ble EU-forordningen om grensekryssende betalinger i euro tatt inn i vedlegget til EØS-avtalen. En høringsrunde om gjennomføringen av forordningen i norsk rett ble gjennomført høsten 2003. I vårsesjonen 2004 ble det fremmet en proposisjon til Stortinget (Ot.prp. nr 52) som foreslår å gjennomføre forordningen direkte i finansavtaleloven. Etter forordningens artikkel nr. 9 kan medlemsstater utenfor eurosone beslutte å utvide forordningens anvendelsesområde til også å gjelde den nasjonale valuta. Sverige har valgt å implementere forordningen slik at den også gjelder svenske kroner, mens Danmark og Storbritannia har besluttet å ikke gjøre det for sine valutaer. Finansdepartementet mener at forordningen ikke bør utvides til å omfatte norske kroner. I sin vurdering la departementet blant annet vekt på prinsippet om at kunden skal betale for faktiske kostnader, og at dette er viktig for å hindre kryssubsidiering. Grensekryssende transaksjoner antas å være dyrere enn innenlandske transaksjoner i norske kroner. Det vises også til at det ikke finnes et system for grensekryssende betalinger i norske kroner, jf. det systemet som den europeiske banknæringen nå etablerer for grensekryssende transaksjoner i euro. Departementet vil følge utviklingen og vurdere tiltak, herunder å gjøre forordningen gjeldende for norske kroner, dersom en klar nedgang i gebyrene ikke finner sted innen rimelig tid.

5.3. Internasjonalt arbeid for bedre effektivitet og redusert risiko

Modernisering av TARGET og nytt rammeverk for pantsettelse i eurolandenes sentralbanker

De nasjonale EU-sentralbankenes oppgjørssystemer er knyttet sammen i det felles bruttooppgjørssystemet med oppgjør av enkelttransaksjoner i realtid, TARGET. Med utvidelsen av EU, vil 10 nye land ha mulighet til å knytte seg til TARGET. Høsten 2002 kunngjorde ESB den fremtidige strategien for videreutvikling og modernisering av TARGET, også kalt TARGET2. I det nye systemet vil nasjonale sentralbanker fortsatt ha ansvaret for kontohold og de forretningsmessige relasjoner med deltagere innenfor deres jurisdiksjon. Siden en felles plattform blir introdusert, vil det imidlertid ikke lenger være nødvendig for hver nasjonale sentralbank å opprettholde et oppgjørssystem med egen teknologisk plattform (ESB 2004a). Retningslinjene for TARGET2 har vært gjennom en høring hvor det var anledning til å kommentere elementene i det nye systemet. Brukere av TARGET har også kunnet gi uttrykk for forretningsmessige krav i form av brukergrensesnitt, standarder for kommunikasjon, funksjonalitet og tjenester. Det var generell støtte til et mer integrert TARGET2, basert på harmoniserte kjernetjenester, én prisstruktur og kostnadseffektiv drift (ESB 2003a). Framover vil TARGET2 gå gjennom en prosjektutviklingsfase og det nye systemet er ventet å komme i drift i begynnelsen av 2007.

I bankenes løpende likviditetsstyring står adgangen til lån i sentralbanken sentralt. I euroområdet deles verdipapirer som er godkjent som sikkerhet for lån inn i to klasser. Nivå 1 består av omsettelige gjeldsinstrumenter som tilfredsstillende kriterier som gjelder hele euroområdet. Nivå 2 omfatter et bredere utvalg aktiva som tilfredsstillende kriterier fastsatt av nasjonale sentralbanker og minstekrav fastsatt av ESB. Hva som godkjennes kan derfor variere mellom land. I et høringsforslag til nye panteregler for euroområdet fra juni 2003 foreslås en gradvis overgang til én liste. ESB vil vurdere hvilke endringer som skal foretas i panteregelverket (ESB 2004b).

Internasjonale anbefalinger og utviklingstrekk

I et moderne betalingssystem utfører både sentralbankpenger og private bankpenger viktige funksjoner. Forholdet mellom sentralbanken og private banker er mangesidig og innebærer både elementer av konkurranse og samarbeid. Sentralbankpengenes rolle i betalingssystemet ble i 2003 utførlig behandlet i en rapport fra The Committee on Payment and Settlement Systems (CPSS 2003). Rapporten vurderer forholdet mellom oppgjørs- og betalingstjenester i sentralbank og private banker, herunder hvordan fordelene ved begge best kan utnyttes. Et sentralt poeng er at sentralbankpenger bedrer kvaliteten på betalingssystemet som helhet, og dermed har brukere av privatbankpenger også fordel av sentralbankpenger. Rapporten peker også på at sentralbanker bør unngå konkurranse med private banker når det gjelder betalingstjenester overfor publikum. Banker bør også kunne velge mellom sentralbank og privat bank for gjennomføring av oppgjørstransaksjoner. Forholdet i betalingssystemet mellom sentralbank og private banker kan være organisert på ulike måter. Selv om rapporten ikke gir spesifikke politikk anbefalinger, inneholder den et rammeverk for å kunne vurdere sentralbankens tilnærming til slike problemstillinger.

Mange internasjonale banker opplever økt behov for likviditet til gjennomføring av oppgjørene. Den økte etterspørrelsen må blant annet sees i sammenheng med vekst i omfanget av finansielle transaksjoner, økt bruk av realtids bruttosystemer (RTGS) for oppgjør i sentralbanker, innføringen av CLS (se kapittel 4), samt at Delivery versus Payment (DvP) og enkeltvise oppgjør benyttes i verdipapir oppgjør. The US Payment Risk Committee (PRC), som består av representanter fra de største globale bankene, publiserte i mars i fjor rapporten "Managing Payment Liquidity in Global Markets: Risk Issues and Solutions". I rapporten anbefales det at privat sektor utvikler nye tjenester som kan gjøre det enklere for markedsaktørene å dekke det stadig økende behovet for intradag likviditet på tvers av landegrensene. Blant de alternative som nevnes er "cross-border collateral pool" innretninger. Rapporten oppfordrer videre sentralbanker til å godkjenne flere utenlandske verdipapirer som sikkerhet for intradag kreditt, og legge til rette for grensekryssende sikkerhetsstillelse. Scandinavian Cash

Pool (SCP) er et eksempel på en tjeneste som er utviklet i samarbeid mellom banker og sentralbanker for å møte disse utfordringene. For mer om SCP, se kapittel 4.

Konkurransesforholdene i kortmarkedet er et meget aktuelt spørsmål internasjonalt. I flere land gjennomfører myndighetene tiltak for å fremme konkurransen og effektiviteten i kortmarkedet. I Australia har Reserve Bank of Australia (RBA) innført en gjennomgripende reform, og lignende problemstillinger har vært belyst også i EU, Storbritannia og USA. Myndighetene i Australia publiserte i 2000 en studie som blant annet konkluderte med at kredittkortsystemene hemmet konkurransen og effektiviteten i betalingssystemet. I 2001 ble det avklart at kredittkortsystemene kunne reguleres under den australske betalingsloven (Payments Systems Act). I 2003 ble flere nye lovreguleringer innført i Australia. Blant annet ble restriksjoner i avtalen mellom kredittkortselskapene og brukerstedene som medførte at brukerstedene ikke kunne kreve gebyrer fra sine kunder ved kredittkortbruk fjernet. Interbankgebyret som transaksjonsinnløser betaler kortutsteder ble også berørt av reguleringen. Gebyret skal nå være kostnadsbasert og dekke spesifiserte kostnader. Videre er reglene for tilgang til systemene blitt myket opp, slik at flere kan drive kredittkortvirksomhet. I 2002 ble RBA saksøkt av Visa og MasterCard som ønsket å stoppe reguleringene. Selskapene mente blant annet at sentralbanken gikk utover sin myndighet ved å regulere kredittkortsystemer. Selskapene fikk ikke medhold i retten. Nye interbankgebyrer for kredittkorttransaksjoner ble innført i oktober 2003 og disse ligger litt over halvparten av tidligere nivå. RBA forventer at konkurranse vil sikre at de nye og lavere gebyrene vil medføre lavere gebyrer for forretninger, som igjen vil reflekteres i prisene forbrukerne betaler (Reserve Bank of Australia 2003).

- Andresen, Ingrid og Bjørn Bakke (2004): "Continuous Linked Settlement – Valuta for pengene". *Penger og Kreditt* nr. 1/2004 (årg. 32), s. 37-47.
- Committee on Payment and Settlement Systems (2004): "Statistics on payment and settlement systems in selected countries - Figures for 2002". *CPSS Publications* nr. 60, mars 2004.
- Committee on Payment and Settlement Systems (2003): "The role of central bank money in payments systems". *CPSS Publications* nr. 55, august 2003.
- EFTA Surveillance Authority (2003): "Report on the application of Council directive 97/5/EC on cross-border credit transfers, and on the cost of payments with cards and of cash withdrawals in the EFTA-EEA states", September 2003.
- European Central Bank (2004a): "Future developments in the TARGET system". *ECB Monthly Bulletin*, april 2004.
- European Central Bank (2004b): "Measures to improve the collateral framework of the Eurosystem – Summary of the answers to the public consultation", Januar 2004.
- European Central Bank (2004c): "Payment and securities settlement systems in the European Union - Addendum incorporating 2002 figures (Blue Book)", april 2004.
- European Central Bank (2004d): "Annual Report 2003", april 2004
- European Central Bank (2003a): "Public consultation: Summary of comments received on TARGET2 – Principles and Structure", juli 2003.
- European Central Bank (2003b): "Towards a Single Euro Payments Area – Progress Report", juni 2003.
- European Commission (2003): "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament concerning a New Legal Framework for Payments in the Internal Market (Consultative Document)", desember 2003.
- European Payments Council (2003), press release: "Single Euro Payments Area: establishing firm roots", april 2003.
- Ot.prp. nr 52 (2003-2004): "Om lov om endringer i lov 25. juni 1999 nr. 46 om finansavtaler og finansoppdrag mv. (gjennomføring av forordning (EF) 2560/2001 om betalinger på tvers av landegrensene i euro (euroforordningen m.m.)", april 2004.
- Foreningen Norden (2003), nyhet: "Fortsatt urimelig dyrt å sende penger over grensene i Norden for bankkunder", september 2003, nedlastet fra: <http://www.norden.no/nytt/bank.html>
- Gresvig, Olaf og Grete Øwre (2002): "Bankenes kostnader og inntekter i betalingsformidlingen i 2001" *Penger og Kreditt* nr. 4/02 (årg. 30), s. 168-176.
- Gresvig, Olaf og Grete Øwre (2003): "Costs and Income in the Norwegian Payments System 2001. An application of the Activity Based Costing framework". *Working Paper* 2003/8, Norges Bank.
- Grønvik, Gunnvald og Leif Veggum (1999): "Pengeflytting før og nå". I Norges Banks Skriftserie nr. 28: *Sentralbanken i forandringen tegn – Festskrift til Kjell Storvik*, s. 90-100.
- Grønvik, Gunnvald (2000): "Videreutviklingen av det indre markedet for finansielle tjenester". *Penger og Kreditt* nr. 3/2000 (årg. 28), s. 206-220.
- Guibourg, Gabriela og Lars Nyberg (2003): "Kortbetalinger i Sverige". *Penning och Valutapolitik* nr. 2/2003, s. 29-39.
- Humphrey, David, Moshe Kim og Bent Vale (2001): "Realising the Gains from Electronic Payments: Costs, Pricing, and Payments Choice". *Journal of Money, Credit and Banking* nr. 2 2001 (årg. 33), s. 216-234.
- Humphrey, David, Aris Kaloudis og Grete Øwre (2000): "Forecasting Cash Use in Legal and Illegal Activities". *Working Paper* 2000/14, Norges Bank.
- Husevåg, Vigdis og Kristin Bjerkeland (2003): "Verdipapiroppkjøret i Norge, hva betyr utviklingen i Europa for det norske systemet?", *Penger og Kreditt* nr. 3/2003 (årg.31), s. 142-153.
- Lindquist, Kjersti-Gro (2002): "The Effect of New Technology in Payments Services on Banks' Intermediation". *Working Paper* 2002/6, Norges Bank.
- Norges Bank (2003): "Norges Bank utkontrakterer til ErgoGroup AS". Pressemelding, 1. juli 2003.
- Norges Bank (2003): "Søknad om fusjon mellom DnB Holding ASA og Gjensidige NOR ASA". Norges Banks brev av 27. august 2003 til Kredittilsynet.
- Norges Bank (2003): "Årsrapport om betalingsformidling 2002", april 2003.
- Regulation (EC) No 2560/2001 of the European Parliament and of the Council of 19 December 2001 on cross-border payments in euro.
- Reserve Bank of Australia (2003), press release: "Interchange fees for the Bankcard, MasterCard and Visa credit card schemes", oktober 2003. For mer informasjon om reformene på kredittkortmarkedet i Australia, se hjemmesiden til den australske sentralbanken: <http://www.rba.gov.au/PaymentsSystem/PaymentsPolicy/CreditCardSchemes/index.html>
- Solheim, Jon A og Helge Strømme (2003): "Modernisering og utkontraktering av Norges Banks oppgjørssystem". *Penger og Kreditt* nr. 4/2003 (årg. 31), s. 206-211.
- Sparebankforeningen (2004): "Nær to millioner bruker nå nettbank". *Sparebankbladet* nr. 3/2004.
- US Payment Risk Committee (2003): "Managing Payment Liquidity in Global Markets: Risk Issues and Solutions", mars 2003.

7 | Tabeller og forklaringer til tabellene

A Generelle data

- 1: Overordnede data: Norge
- 2: Teknologisk infrastruktur i Norge

B Betalingsmidler i Norge

- 3: Betalingsmidler disponert av publikum (ved årets slutt, millioner kroner)
- 4: Betalingsmidler disponert av bankene (ved årets slutt, millioner kroner)
- 5: Sedler og mynt. Årsgjennomsnitt (millioner kroner)

C Betalingsinfrastruktur

- 6: Institusjonell infrastruktur
- 7: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO (millioner kroner)
- 8: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (antall transaksjoner)
- 9: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (milliarder kroner)
- 10: Deltakelse i SWIFT
- 11: SWIFT meldingsflyt til og fra utenlandske brukere (tusen transaksjoner)
- 12: Antall minibanker
- 13: Utnyttelse av minibanknettverket (millioner transaksjoner)
- 14: Utnyttelse av minibanknettverket (milliarder kroner)
- 15: Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler
- 16: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (millioner transaksjoner)
- 17: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (milliarder kroner)
- 18: Antall betalingskort (tusen)
- 19: Antall avtaler

D Kontantuttak i Norge

- 20: Kontantuttak (millioner transaksjoner)
- 21: Kontantuttak (milliarder kroner)

E Bruk av betalingstjenester

- 22: Bruk av norske betalingstjenester (millioner transaksjoner)
- 23: Bruk av norske betalingstjenester (milliarder kroner)
- 24: Bruk av norske betalingsinstrumenter (millioner transaksjoner)
- 25: Bruk av norske betalingsinstrumenter (milliarder kroner)
- 26: Girotjenester (millioner transaksjoner)
- 27: Girotjenester (milliarder kroner)
- 28: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)
- 29: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)
- 30: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper (millioner transaksjoner)
- 31: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper (milliarder kroner)
- 32: Varekjøp med norske betalingskort (millioner transaksjoner)
- 33: Varekjøp med norske betalingskort (milliarder kroner)
- 34: Sjekk (millioner transaksjoner)
- 35: Sjekk (milliarder kroner)
- 36: Bruk av betalingskort over landegrensene (tusen transaksjoner)
- 37: Bruk av betalingskort over landegrensene (millioner kroner)
- 38: Overføringer fra Norge med valutasjekker og Valutagirot (tusen transaksjoner)
- 39: Overføringer til Norge med valutasjekker og Valutagirot (millioner kroner)

F Priser i betalingsformidlingen

- 40: Priser på betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)
- 41: Priser på overføringer til utlandet. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)
- 42: Prisliste for deltakelse i Norges Banks oppgjørssystem (NBO) (kroner)

Metadata - forklaringer til tabellen

A Generelle data

Tabell 1: Overordnede data: Norge

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Befolkning (per 1.jan., millioner)	4,32	4,35	4,37	4,39	4,42	4,45	4,48	4,50	4,52	4,55
BNP, markedsverdi (milliarder)	873,4	937,4	1 026,9	1 111,3	1 132,1	1 233,0	1 469,1	1 526,2	1 522,2	1 570,3
BNP Fastlands-Norge, markedsverdi (milliarder)	742,1	798,9	843,1	908,2	981,3	1 035,5	1 101,5	1 167,2	1 213,8	1 247,3
BNP per capita	202 178	215 583	234 386	252 284	255 476	276 341	327 112	338 132	335 389	343 979
Kurs mot USD (årets slutt)	7,05	6,35	6,35	7,25	7,59	8,011	9,07	9,01	6,97	6,68
Kurs mot Euro (årets slutt, ECU t. o. m. 1998)	8,37	8,29	8,09	8,06	8,90	8,10	8,13	7,97	7,29	8,42

Tabell 2: Teknologisk infrastruktur i Norge

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003 (juni)
Telefon fastnettabonnement	2 394 303	2 443 585	2 484 173	2 474 964	2 475 490	2 445 734	2 386 446	2 316 950	2 295 257	2 260 126
PSTN	2 392 042	2 431 271	2 440 185	2 325 010	2 165 530	1 913 657	1 682 603	1 548 142	1 484 344	1 457 109
ISDN 2B+D	2 087	11 580	41 819	146 005	304 636	524 999	696 289	760 643	801 971	793 903
ISDN 30B+D	174	734	2 169	3 949	5 324	7 078	7 554	8 165	8 942	9 114
Telefon mobilabonnement	588 478	981 395	1 261 445	1 676 763	2 106 414	2 744 793	3 367 763	3 759 862	3 911 136	4 002 531
Internett abonnement, inkl. gratis					381 342	715 922	1 176 552	1 234 317	1 460 759	1 577 344
Kabel-tv	664 179	677 186	664 852	705 125	774 607	788 722	823 320	838 707	850 180	852 766
Fastnettpenetrasjon - abonnement (%)	55	56	57	56	56	55	53	51	51	50
Mobilpenetrasjon (%)	14	22	29	38	48	62	74	83	86	88

Kilde: Post og teletilsynet

B Betalingsmidler i Norge

Tabell 3: Betalingsmidler disponert av publikum (ved årets slutt, millioner kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Sedler og mynt	37 954	39 074	39 865	42 215	42 142	43 366	42 523	42 038	40 282	41 687
Innskudd på transaksjonskonti	172 153	178 653	208 073	227 382	237 047	300 128	328 816	344 110	360 341	387 309
Betalingsmidler i alt (M1)	210 107	217 727	247 938	269 597	279 189	343 494	371 339	386 148	400 623	428 996
Andre innskudd	286 082	296 799	294 741	278 741	292 820	295 820	326 350	370 171	409 704	407 337
Banksertifikater	5 116	15 731	21 866	30 200	33 322	30 802	34 152	39 048	45 001	36 806
Pengemengden (M2)	501 305	530 257	564 365	578 538	605 331	670 116	731 841	795 367	855 328	873 139

Tabell 4: Betalingsmidler disponert av bankene (ved årets slutt, millioner kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bankenes kontantbeholdning	2837	3 340	3 893	4 240	4 395	5 116	4 879	5 290	5 063	4 980
Kontantbeholdning årgjennomsnitt	2823	3 095	3 568	3 835	3 940	4 519	4 431	4 817	4 675	4 409
Bankenes folioinnskudd i sentralbanken	2742	1 498	9 597	8 139	4 716	18 330	11 540	17 438	33 348	22 117
Folioinnskudd årgjennomsnitt	3287	2 809	4 826	8 463	6 986	8 016	11 079	11 804	15 647	24 690
Bankenes F-innskudd i sentralbanken	0	0	11 173	1 928	0	0	0	0	16 863	0
Utlån fra sentralbanken (F-lån + D-lån)	8763	8 312	98	547	6 918	13 600	14 160	12 443	19	10 460
Utlån (F-lån + D-lån) årgjennomsnitt	2746	4 626	6 351	790	1 225	4 385	5 104	13 356	538	2 978
Bankenes innskudd i pengeholdene sektor	7695	7 442	14 153	14 828	13 421	13 594	15 774	16 633	16 027	19 982
Innskudd i pengeholdene sektor årgjennomsnitt	9357	11 097	15 595	16 107	15 630	18 538	18 173	20 420	16 737	23 148

Tabell 5: Sedler og mynt. Årgjennomsnitt (millions kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total	36 953	38 359	39 588	41 221	43 578	43 837	43 571	42 947	41 767	41 562
Sedler totalt	34 676	35 851	36 812	38 284	40 487	40 566	40 119	39 271	37 811	37 429
1000-kroner	24 833	25 522	25 985	26 711	27 773	27 290	26 336	24 713	22 599	22 167
500-kroner	2 548	2 992	3 465	4 068	4 875	5 588	6 107	6 921	7 626	7 732
200-kroner	106	1 025	1 771	2 630	3 650	3 949	4 275	4 446	4 573	4 674
100-kroner	6 586	5 728	4 962	4 246	3 473	3 027	2 684	2 464	2 270	2 091
50-kroner	604	585	629	629	717	712	717	727	744	765
Mynt totalt	2 277	2 508	2 776	2 937	3 090	3 271	3 452	3 676	3 955	4 132
20-kroner	34	369	532	655	779	873	966	1 124	1 387	1 561
10-kroner	1 067	952	1 020	1 010	1 030	1 046	1 087	1 111	1 085	1 051
5-kroner	388	388	401	415	440	474	487	497	505	515
1-krone	460	472	492	518	561	590	617	641	666	686
0,5 kroner	124	128	134	142	150	157	165	174	182	191
0,25 kroner	41	40	40	40	:	:	:	:	:	:
0,10 kroner	137	134	132	131	131	130	130	130	130	129
Kobber	26	26	26	26	:	:	:	:	:	:

C Betalingsinfrastruktur

Tabell 6: Institusjonell infrastruktur

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Antall institusjoner	:	148	146	146	144	143	143	144	144
Antall utenlandske bankers filialer	:	3	6	6	8	9	8	8	8
Antall filialer Bank	1 537	1 500	1 477	1 468	1 457	1 429	1 414	1 376	1 348
Antall filialer Posten	2 356	2 091	1 618	1 280	1 257	1 261	1 320	1 433	1 480
Antall konti i alle banker		11 494 535				11 534 617			

Tabell 7: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO (millioner kroner)

	1999	2000	2001	2002	2003
Totalt	147 232	144 017	172 119	169 167	206 811
VPO	2 429	2 224	2 224	2 466	3 188
NICS Masse	ca. 4 000	5 480	6 816	6 929	6 672
NICS SWIFT Netto	5 201	3 796	5 308	5 507	2 122
Sum Brutto/RTGS	135 602	132 517	157 658	154 257	194 899
<i>Herav</i>					
SWIFT Brutto/RTGS	127 276	123 249	150 742	149 476	187 679
Øvrig Brutto/RTGS	8 326	9 267	6 916	4 781	7 220

Tabell 8: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (antall transaksjoner)

	1999	2000	2001	2002	2003
SWIFT Totalt	4 589	4 626	5 022	5 237	5 751
SWIFT Brutto/RTGS	331	282	303	301	596
SWIFT Netto	4 258	4 344	4 719	4 936	5 155
NICS Masse (millioner)	2,3	3,0	3,4	3,7	4,0

Tabell 9: Gjennomsnittlig daglig omsetning i NICS (milliarder kroner)

	1999	2000	2001	2002	2003
SWIFT Totalt	147	140	167	166	201
SWIFT Brutto/RTGS	127	123	151	149	188
SWIFT Netto	18	17	16	16	13
NICS Masse (omtrentlig beløp)	20-25	35	44	47	48
NICS Totalt	165-170	175	211	212	249

Tabell 10: Deltakelse i SWIFT

	2000		2001		2002		2003	
	Norske	Utenl.	Norske	Utenl.	Norske	Utenl.	Norske	Utenl.
Medlemmer	17	2 307	21	2 241	22	2 203	22	2 303
Undermedlemmer/innenlandske brukere dekket av medlemmer i utlandet	9	3 036	8	3 027	7	3 079	7	3 044
Deltakere	5	1 949	5	1 931	4	2 183	5	2 151
Totalt	31	7 292	34	7 199	33	7 465	34	7 498

Tabell 11: SWIFT meldingsflyt til og fra utenlandske brukere (tusen transaksjoner)

	1999	2000	2001	2002	2003
Antall meldinger sendt	8 124	9 238	10 521	11 239	12 931
Antall meldinger mottatt	6 051	6 920	8 163	8 747	10 391
Global SWIFT-trafikk	1 058 836	1 273 913	1 533 906	1 817 000	2 047 600

Tabell 12: Antall minibanker

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Totalt	1 741	1 792	1 861	1 896	1 944	2 007	2 119	2 144	2 188	2 035
Forretningsbanker	750	775	796	808	867	900	1 026	1 018	992	985
Sparebanker	991	1 017	1 065	1 088	1 077	1 107	1 093	1 126	1 196	1 050

Tabell 13: Utnyttelse av minibanknettverket (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	80,3	87,4	97,7	104,0	107,2	107,4	106,1	109,0	103,5	102,0
<i>Herav:</i>										
Uttak i andre bankers minibanker	:	:	:	50,5	52,1	51,3	49,0	47,3	48,5	50,7
Forretningsbankenes minibanker totalt	33,1	36,6	41,6	44,2	46,4	45,8	46,3	46,2	43,5	42,9
Bankkort	:	35,4	39,7	41,9	43,6	42,5	42,1	42,1	39,4	39,0
Innenlandske kredittkort	:	0,3	0,6	0,7	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	1,1
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	0,9	1,3	1,6	2,0	2,4	3,4	3,3	3,4	2,9
Sparebankenes minibanker totalt	47,2	50,8	56,1	59,8	60,8	61,6	59,8	62,8	60,1	59,1
Bankkort	:	50,6	55,5	59,0	59,6	59,8	56,4	59,9	57,2	56,6
Innenlandske kredittkort	:	-	-	-	-	0,0	0,2	0,3	0,3	0,3
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	0,3	0,6	0,8	1,2	1,8	3,2	2,5	2,5	2,1

Tabell 14: Utnyttelse av minibanknettverket (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	0,0	74,9	84,6	94,5	102,1	105,6	106,3	115,8	114,0	114,9
<i>Herav:</i>										
Uttak i andre bankers minibanker	:	:	:	46,0	47,6	48,1	45,4	46,1	48,4	51,4
Forretningsbankenes minibanker totalt	0,0	31,8	37,1	41,4	45,7	47,1	49,0	52,2	51,3	51,2
Bankkort	:	30,3	34,9	38,5	42,2	42,9	43,7	47,0	45,8	45,6
Innenlandske kredittkort	:	0,4	0,6	0,7	0,9	1,1	1,1	0,9	1,1	1,6
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	1,1	1,7	2,2	2,6	3,1	4,3	4,3	4,3	4,0
Sparebankenes minibanker totalt	0,0	43,1	47,4	53,1	56,4	58,5	57,2	63,6	62,8	63,6
Bankkort	:	42,8	46,7	52,0	54,9	56,3	54,2	60,1	59,2	60,1
Innenlandske kredittkort	:	-	-	-	-	0,0	0,3	0,5	0,3	0,5
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	:	0,3	0,8	1,0	1,5	2,2	2,7	3,0	3,2	3,1

Tabell 15: Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Betalingsterminaler totalt	29 321	34 706	39 033	46 592	52 235	58 742	65 326	71 688	80 106	91 239
Betalingsterminaler eid av banker	23 668	28 897	33 679	41 299	46 849	51 618	55 208	59 184	65 374	66 207
Betalingsterminaler eid av oljeselskaper	5 653	5 809	5 354	5 293	5 386	7 124	7 093	6 752	6 439	6 554
Betalingsterminaler eid av dagligvarekjeder	:	:	:	:	:	:	3 025	5 752	8 293	18 478
Steder med betalingsterminaler totalt	19 996	23 239	27 048	32 761	38 029	42 164	47 434	49 328	52 705	59 786
Steder med bankenes betalingsterminaler	17 827	21 081	24 841	30 607	35 861	39 978	44 468	45 573	47 995	51 041
Steder med oljeselskapenes terminaler	2 169	2 158	2 207	2 154	2 168	2 186	2 050	2 129	2 024	1 997
Betalingsterminaler eid av dagligvarekjeder	:	:	:	:	:	:	916	1 626	2 686	6 748

Tabell 16: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	123,1	143,4	182,5	234,7	288,6	338,8	391,6	446,1	500,8	575,5
Bankenes betalingsterminaler totalt	72,3	90,2	120,6	162,7	210,7	254,7	302,4	329,1	368,3	411,0
Bankkort	:	86,6	116,5	156,8	202,9	244,8	291,8	317,8	357,2	398,3
Innenlandske kredittkort	:	0,2	0,4	0,7	1,0	1,3	0,6	0,6	0,6	1,7
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	3,4	3,8	5,2	6,8	8,5	10,0	10,7	10,5	11,0
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt	50,8	53,2	61,9	72,0	77,9	82,6	84,1	91,9	90,8	102,4
Bankkort	14,2	17,2	21,1	27,4	31,9	36,4	45,6	51,8	57,2	64,9
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	0,4	1,5	1,8	2,2	2,5	3,1	3,0	3,1	7,1
Oljeselskapenes kort	36,6	35,6	39,3	42,8	43,8	43,8	35,4	37,1	30,5	30,4
Dagligvarekjeders terminaler	-	-	-	-	-	1,5	5,1	25,1	41,6	62,2
Bankkort	-	-	-	-	-	1,5	5,1	25,1	37,3	56,2
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	-	0,1	0,1
Betalingskort utstedt av internasjonale kortelskaper	-	-	-	-	-	-	-	-	4,2	5,8

Tabell 17: Utnyttelse av betalingsterminalene (EFTPOS) (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	43,0	55,9	75,4	100,8	127,1	155,0	187,0	210,2	231,0	302,1
Bankenes betalingsterminaler totalt	33,2	41,8	58,6	81,0	105,5	129,9	153,2	167,7	181,5	240,0
Bankkort	:	38,5	54,6	75,4	98,6	121,5	143,5	156,8	171,4	228,6
Innenlandske kredittkort	:	0,4	0,5	0,8	0,8	0,9	0,7	0,8	0,8	1,4
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	2,9	3,4	4,7	6,1	7,5	9,0	10,1	9,3	10,1
Oljeselskapenes betalingsterminaler totalt	9,8	14,0	16,9	19,9	21,6	23,6	29,1	29,1	27,2	30,1
Bankkort	1,6	4,3	5,4	7,3	8,6	10,1	13,7	14,6	15,2	16,8
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	:	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,5	1,3
Oljeselskapenes kort	8,2	9,6	11,3	12,3	12,6	13,1	14,9	14,2	11,6	12,0
Bruk av bankkort i dagligvarekjeders terminaler	-	-	-	-	-	1,6	4,7	13,4	22,3	31,9
Bankkort	-	-	-	-	-	1,6	4,7	13,4	18,1	26,6
Innenlandske kredittkort	-	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,2
Betalingskort utstedt av internasjonale kortelskaper	-	-	-	-	-	-	-	-	4,1	5,1

Tabell 18: Antall betalingskort (tusener)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	4 100	5 025	5 766	6 583	7 527	8 406	9 156	10 191	10 726	11 474
Bankkort	1 999	2 561	2 835	3 227	3 561	3 734	4 020	4 287	4 362	4 527
Innenlandske kredittkort	452	480	589	514	620	687	672	760	826	835
Betalingskort opprettet av internasjonale kortelskaper	1 649	1 984	2 343	2 842	3 346	3 985	4 464	5 145	5 539	6 112
Kombinerte kort	1 041	1 597	1 879	2 287	2 759	3 186	3 497	4 083	4 291	4 556
Antall kort fratrukket dobbelttelling av kombinasjonskort	3 059	3 428	3 887	4 296	4 768	5 220	5 658	6 108	6 435	6 918
<i>Herav</i>										
Debetkort	:	2 630	2 912	3 320	3 563	3 733	4 020	4 287	4 362	4 527
Kredittkort	:	798	976	976	1 205	1 487	1 638	1 822	2 073	2 391
Oljeselskapenes kort	1 033	1 372	1 592	1 713	1 772	1 633	1 429	1 259	1 211	1 299

Tabell 19: Antall avtaler

	2000	2001	2002	2003
PC/Hjemmebankavtaler	933 335	1 340 661	1 934 318	2 553 458
Brevgiroavtaler	2 687 420	2 361 031	1 787 462	1 707 428
Faste betalingsoppdrag for Avtalegiro og Autogiro	3 500 000	4 044 848	4 483 286	4 901 219
Avtalegiro - betalingsmottakere	6 041	6 473	6 863	7 194
Autogiro - betalingsmottakere m/fulmakt	558	541	534	548
Autogiro - betalingsmottakere u/fulmakt	616	659	731	684

D Kontantuttak i Norge

Tabell 20: Kontantuttak (millioner transaksjoner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	87,4	126,3	128,6	129,0	144,5	236,1	256,9	256,2	270,3
Kontantuttak over skranke	0,0	28,7	24,7	21,9	37,2	27,3	23,8	21,1	17,6
Forretningsbanker	:	28,7	24,7	21,9	19,1	15,8	13,8	10,7	9,6
Sparebanker	:	:	:	:	18,1	11,5	10,1	9,4	8,0
Minibankuttak	87,4	97,6	103,9	107,1	107,3	106,0	108,8	103,5	102,0
Forretningsbanker	36,6	41,5	44,1	46,3	45,7	46,2	46,1	43,5	42,9
Sparebanker	50,8	56,1	59,8	60,8	61,6	59,8	62,8	60,1	59,1
Kontantuttak ved varekjøp	:	:	:	:	:	102,7	124,2	132,6	150,6

Tabell 21: Kontantuttak (milliarder kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	74,9	202,7	194,3	191,8	192,4	258,7	259,1	253,8	254,3
Kontantuttak over skranke	0,0	118,1	99,8	89,7	86,9	115,7	98,6	92,3	86,5
Forretningsbanker	:	118,1	99,8	89,7	86,9	72,8	62,0	57,3	52,1
Sparebanker	:	:	:	:	:	42,9	36,6	35,0	34,4
Minibankuttak	74,9	84,6	94,5	102,1	105,5	106,1	115,8	114,0	114,9
Forretningsbanker	31,8	37,1	41,4	45,7	47,0	48,8	52,2	51,3	51,2
Sparebanker	43,1	47,4	53,1	56,4	58,5	57,2	63,6	62,8	63,6
Kontantuttak ved varekjøp	:	:	:	:	:	36,9	44,7	47,5	52,9

E Bruk av betalingstjenester

Tabell 22: Bruk av norske betalingstjenester (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	:	:	:	:	:	:	:	:	942,2	1037,2
Betalingsinstrumenter:	431,1	465,7	508,4	564,3	634,1	695,3	760,3	848,6	919,6	1013,8
Giro	313,5	324,5	335,2	343,9	360,0	371,3	370,4	398,8	404,3	420,0
Betalingskort	91,3	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	446,9	513,3	592,2
Sjekk	26,3	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,0	1,5
Betalingsoppdrag:	:	:	:	:	:	:	:	:	22,6	23,4
Faste oppdrag	:	:	:	:	:	:	:	:	22,6	23,4

Tabell 23: Bruk av norske betalingstjenester (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	:	:	:	:	:	:	:	:	6 149,6	6 972,2
Betalingsinstrumenter:	2 237,2	2 474,5	4 257,4	4 683,4	4 781,9	5 837,0	6 088,6	6 176,7	5 993,3	6 819,2
Giro	1 859,4	2 074,8	3 921,5	4 358,8	4 464,6	5 534,0	5 823,5	5 921,7	5 724,7	6 502,6
Betalingskort	41,9	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	162,8	182,4	204,2	270,4
Sjekk	335,8	342,0	255,5	220,5	182,7	138,9	102,4	72,5	64,4	46,3
Betalingsoppdrag:	:	:	:	:	:	:	:	:	156,3	153,0
Faste oppdrag	:	:	:	:	:	:	:	:	156,3	153,0

Tabell 24: Bruk av norske betalingsinstrumenter (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Totalt	431,1	465,7	508,4	564,3	634,1	695,3	760,3	851,6	919,6	1 013,8
Giro totalt	313,5	324,5	335,2	343,9	360,0	371,3	370,4	401,8	404,3	420,0
Elektronisk giro	86,7	101,7	125,1	146,5	173,9	202,7	221,0	268,1	292,8	326,1
Blankettbasert giro	226,7	222,9	210,1	197,4	186,2	168,5	149,3	133,7	111,5	93,9
Betalingskort	91,3	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	446,9	513,3	592,2
Elektronisk	86,5	113,8	151,5	200,9	256,0	307,3	377,5	437,8	503,4	581,8
Manuelt	4,8	5,0	4,5	6,6	8,6	10,4	8,3	9,1	10,0	10,4
Sjekk	26,3	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,0	1,5

Tabell 25: Bruk av norske betalingsinstrumenter (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Totalt	2 237,2	2 474,5	4 257,4	4 683,4	4 781,9	5 837,0	5 860,3	5 921,0	5 993,3	6 819,2
Giro totalt	1 859,4	2 074,8	3 921,5	4 358,8	4 464,6	5 534,0	5 595,1	5 666,0	5 724,7	6 502,6
Elektronisk giro	1 121,9	1 309,3	2 440,6	2 935,6	3 223,2	4 444,4	4 720,0	5 156,0	5 290,9	6 091,6
Blankettbasert giro	737,5	765,5	1 480,9	1 423,2	1 241,4	1 089,5	875,2	510,0	433,8	411,0
Betalingskort	41,9	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	162,8	182,4	204,2	270,4
Elektronisk	34,8	49,3	74,6	97,4	125,3	151,2	153,9	172,7	193,9	261,1
Manuelt	7,1	8,4	5,8	6,7	9,3	12,9	8,9	9,7	10,3	9,3
Sjekk	335,8	342,0	255,5	220,5	182,7	138,9	102,4	72,5	64,4	46,3

Tabell 26: Girotjenester (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Giro totalt	313,6	324,6	335,1	343,9	360,0	371,3	370,4	407,4	404,3	420,0
Elektronisk giro totalt	86,7	101,7	125,1	146,5	173,9	202,7	221,0	268,1	292,8	326,1
Betalinger via terminal (lukkede komm.linjer)	70,6	83,0	97,8	109,1	126,1	129,9	128,7	143,8	153,2	169,9
Betalinger via terminal over Internett	-	-	-	-	3,2	14,5	34,6	62,0	81,4	96,1
Telefoniske overførsler	0,9	1,3	6,7	13,4	18,2	28,3	28,8	28,7	26,8	25,5
Direkte debiteringer	15,3	17,4	20,6	24,0	26,3	30,0	29,0	33,6	31,3	34,7
Blankettbasert giro totalt	226,9	222,9	210,0	197,4	186,2	168,5	149,3	139,3	111,5	93,9
Giro innsendt per brev	88,6	96,9	101,1	104,3	106,9	107,0	90,2	74,3	61,7	52,1
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt	116,1	106,5	91,4	78,8	65,6	52,2	52,9	59,4	44,8	37,7
<i>Herav</i>										
Kontante innbetalinger	72,0	62,5	46,3	37,1	28,1	22,9	20,4	20,8	14,1	13,3
Kontobelastninger	25,0	25,0	27,1	27,4	24,5	29,2	32,4	37,7	30,5	24,3
Diverse giro registrert i bank	19,1	19,1	18,1	14,2	13,0	-	0,0	0,8	0,3	0,0
Betalinger med anvisninger ved bruk av terminal	22,1	19,5	17,5	14,3	13,7	9,4	6,3	5,6	4,9	4,2

Tabell 27: Girotjenester (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Giro totalt	1 859,4	2 074,9	3 821,5	4 358,8	4 484,6	5 534,0	5 595,1	5 673,0	5 724,7	6 502,6
Elektronisk giro totalt	1 121,9	1 308,3	2 440,6	2 935,6	3 223,2	4 444,4	4 720,0	5 156,0	5 290,9	6 091,6
Betalinger via terminal (lukkede komm.linjer)	1 051,7	1 233,6	2 310,6	2 779,2	3 041,1	4 185,7	4 372,2	4 716,2	4 678,4	5 382,4
Betalinger via terminal over Internett	-	-	-	-	7,3	39,7	93,3	197,3	409,1	493,6
Telefoniske overførsler	1,5	2,1	11,3	22,8	31,0	55,6	52,5	57,6	54,3	51,0
Direkte debiteringer	68,7	73,6	118,7	133,6	143,8	163,5	202,0	184,8	149,2	164,6
Blankettbasert giro totalt	737,5	766,6	1 480,9	1 423,2	1 241,4	1 089,5	875,2	517,0	433,8	411,0
Giro innsendt per brev	181,0	214,9	858,0	830,2	649,8	597,6	527,7	201,5	166,5	148,8
Giro innlevert på ekspedisjonssted totalt	549,0	544,6	569,7	557,2	561,0	473,9	336,1	308,5	261,2	257,1
<i>Herav</i>										
Kontante innbetalinger	183,4	175,4	188,4	179,1	126,5	143,8	111,5	107,8	78,2	85,2
Kontobelastninger	175,3	175,2	206,5	247,8	308,5	330,1	224,6	200,7	179,0	171,9
Diverse giro registrert i bank	190,3	194,0	174,8	130,3	126,0	-	0,0	12,9	3,9	0,0
Betalinger med anvisninger ved bruk av terminal	7,5	6,1	53,2	35,8	30,6	18,1	11,4	7,0	6,1	5,2

Tabell 28: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total kortbruk	171,7	207,8	255,4	314,4	374,7	429,1	496,3	562,4	624,5	702,1
Banker	156,2	189,7	232,8	285,1	337,9	385,0	441,1	496,7	548,3	615,0
Innenlandske kredittkort	0,8	1,1	1,2	1,4	1,7	1,9	2,4	2,7	3,0	3,0
GE Capital Bank AS	-	-	-	-	-	0,7	0,8	0,9	0,9	0,8
DnB Kort AS	-	-	-	-	-	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Gjensidige NOR	-	-	-	-	-	1,0	1,5	1,8	2,1	2,2
Betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper	14,7	16,9	21,4	27,9	35,1	42,2	52,8	63,0	73,2	84,2

Tabell 29: Samlet bruk av norske betalingskort. Kontantuttak og varekjøp (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total kortbruk	109,2	135,8	166,4	204,6	242,6	277,1	314,6	353,7	377,7	450,3
Banker	92,1	116,0	141,5	173,3	204,4	232,3	259,8	291,8	309,7	377,7
Innenlandske kredittkort	2,5	3,2	3,8	4,2	4,5	5,1	5,4	5,9	5,9	4,2
GE Capital Bank AS	0,8	1,1	1,4	1,5	1,7	1,9	2,1	2,4	2,5	1,0
DnB Kort AS	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0
Gjensidige NOR	1,5	1,9	2,1	2,2	2,4	2,8	3,1	3,5	3,4	3,2
Betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper	14,6	16,6	21,1	27,1	33,7	39,7	49,4	56,0	62,0	68,4

Tabell 30: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Samlet bruk av Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	17,7	19,9	25,2	32,5	40,4	48,5	59,6	70,5	81,3	93,0
American Express	1,6	1,4	1,6	2,0	2,2	2,4	3,0	3,4	3,4	3,8
Diners Club Norge AS	2,9	3,2	3,7	4,3	5,1	5,4	5,9	6,2	5,8	6,0
Europay Norge AS	4,5	5,4	7,1	9,3	11,4	13,3	15,3	16,5	18,3	22,1
VISA Norge AS	8,8	9,9	12,8	17,0	21,7	27,3	35,3	44,4	53,9	61,1
<i>Herav:</i>										
Utendingers bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	3,0	3,0	3,8	4,6	5,3	6,2	6,7	7,5	8,1	8,8
Bruk av norske betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	14,7	16,9	21,4	27,9	35,1	42,2	52,8	63,0	73,2	84,2

Tabell 31: Samlet bruk av betalingskort utstedt av internasjonale kortselskaper (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Samlet bruk av Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	17,1	19,1	24,3	30,9	38,1	45,2	54,8	61,9	68,0	75,3
American Express	1,7	1,9	2,6	3,1	3,5	4,3	4,2	4,7	4,6	4,6
Diners Club Norge AS	3,4	3,7	4,1	4,8	5,6	6,0	6,8	7,1	7,0	6,8
Europay Norge AS	4,4	5,2	7,1	9,6	12,1	14,0	16,8	18,1	19,5	22,5
VISA Norge AS	7,6	8,3	10,5	13,4	16,9	20,8	27,0	32,0	36,9	41,4
<i>Herav:</i>										
Utendingers bruk av betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	2,5	2,5	3,2	3,8	4,4	5,5	5,4	5,8	5,9	6,9
Bruk av norske betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	14,6	16,6	21,1	27,1	33,7	39,7	49,4	56,0	62,0	68,4

Tabell 32: Varekjøp med norske betalingskort (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Varekjøp i alt	13,0	118,8	156,1	207,5	264,6	317,7	385,9	446,9	513,3	592,2
Bankkort	:	103,8	137,6	184,2	234,8	282,7	342,5	394,7	451,7	519,4
Innenlandske kredittkort	0,3	0,4	0,5	0,4	0,7	0,8	0,9	1,2	1,4	1,4
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	12,7	14,5	18,1	22,9	29,1	34,2	42,4	51,1	60,2	71,4

Tabell 33: Varekjøp med norske betalingskort (milliarder kroner)*

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Varekjøp i alt	13,1	57,8	80,4	104,1	134,6	164,1	182,8	182,4	204,2	270,4
Bankkort	:	42,9	60,0	82,8	107,2	133,1	125,0	140,1	157,2	219,1
Innenlandske kredittkort	1,4	1,8	2,1	1,9	3,1	3,5	3,3	3,7	3,7	1,9
Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper	11,8	13,1	18,3	19,4	24,3	27,5	34,5	38,7	43,3	49,4

**) Tall inntil 1999 er inklusive kontantuttak ved betalingsterminaler*

Tabell 34: Sjøkk (millioner transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total sjøkkbruk	26,3	22,4	17,1	12,9	9,4	6,3	4,0	2,9	2,0	1,5
Sparebanker	13,7	12,8	9,8	7,4	5,6	3,9	2,5	1,9	1,3	1,0
Forretningsbanker	12,6	9,6	7,3	5,5	3,8	2,4	1,5	1,0	0,8	0,5

Tabell 35: Sjøkk (milliarder kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Total sjøkkbruk	335,8	342,0	255,5	220,5	182,7	139,0	102,4	72,5	64,4	46,3
Sparebanker	110,5	159,4	103,9	87,8	72,6	65,9	47,1	37,1	29,7	21,9
Forretningsbanker	225,3	182,6	151,6	132,7	110,1	73,1	55,3	35,5	34,7	24,4

Tabell 36: Bruk av betalingskort over landegrensene (tusen transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	9 603	10 607	13 483	17 280	21 419	25 647	29 702	34 003	40 125	45 729
Bruk av norske betalingskort i utlandet	6 560	7 534	9 573	12 530	15 800	18 986	22 560	26 153	31 480	36 188
Innenlandske kredittkort	:	0	0	1	1	2	1	0	0	0
American Express	650	520	610	750	844	968	722	714	708	691
Diners Club	629	669	725	816	899	900	927	893	874	1 128
MasterCard/Maestro	1 176	1 465	1 936	2 747	3 500	3 983	4 393	4 514	4 988	5 496
VISA	4 105	4 782	6 168	8 042	10 326	12 805	16 132	19 638	24 704	28 496
Eufiserv	0	98	134	174	230	328	385	394	206	377
<i>Herav</i>										
Kontantuttak	:	1 244	1 752	3 845	4 528	5 806	6 286	7 129	8 299	9 187
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	3 043	3 073	3 910	4 750	5 618	6 661	7 142	7 850	8 645	9 541
American Express	400	209	246	279	299	605	578	758	768	415
Diners Club Norge AS	153	156	186	231	256	269	260	246	220	198
MasterCard/Maestro	1 050	1 130	1 508	1 730	1 983	2 096	2 266	2 412	2 541	3 105
VISA Norge AS	1 440	1 501	1 872	2 359	2 798	3 262	3 627	4 089	4 576	5 118
Eufiserv	:	77	98	151	293	429	411	345	540	705
<i>Herav</i>										
Utleidings kontantuttak i Norge	:	527	717	539	1 296	1 561	1 155	1 304	1 384	1 418

Tabell 37: Bruk av betalingskort over landegrensene (millioner kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	8 862	9 797	12 463	16 109	20 294	24 980	28 708	31 390	35 273	40 557
Bruk av norske betalingskort i utlandet	6 366	7 254	9 269	12 336	15 846	19 484	23 280	25 557	29 341	33 640
Innenlandske kredittkort	:	0	0	1	1	2	2	0	0	0
American Express	600	637	718	861	905	1 490	977	952	870	878
Diners Club Norge AS	661	708	769	892	1 033	1 038	1 135	1 095	1 243	1 483
MasterCard/Maestro	1 174	1 436	1 958	2 794	3 725	4 301	4 905	4 883	5 214	5 851
VISA Norge AS	3 931	4 473	5 824	7 788	10 182	12 653	16 261	18 627	22 014	25 428
<i>Herav</i>										
Kontantuttak	:	1 871	2 515	5 333	6 490	8 388	9 509	10 598	11 917	13 287
Bruk av utenlandske betalingskort i Norge	2 496	2 543	3 194	3 773	4 448	5 496	5 428	5 833	5 932	6 917
American Express	450	420	467	513	560	1 159	594	623	504	508
Diners Club Norge AS	121	122	141	170	187	201	198	186	167	149
MasterCard/Maestro	803	860	1 196	1 387	1 615	1 694	1 928	2 078	2 133	2 670
VISA Norge AS	1 122	1 141	1 390	1 703	2 086	2 442	2 708	2 946	3 128	3 590
<i>Herav</i>										
Utleidings kontantuttak i Norge	:	675	915	716	1 478	1 504	1 518	1 700	1 708	1 923

Tabell 38: Overføringer fra Norge med valutasjekk og Valutagiro (tusen transaksjoner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	1 177	1 101	1 116	976	688	588	452	239	80	71
Valutasjekk	272	210	271	198	136	144	101	74	48	27
Giro totalt	905	891	845	778	547	435	337	165	0	0
Valutagiro (nedlagt 1998)	-	48	113	130	1	0	0	0	0	0
Eurogiro	905	843	732	648	546	435	337	165	0	0
<i>Herav</i>										
Gireringer (konto til konto transaksjoner)	541	488	419	341	287	194	135	119	0	0
Inn- og utbetalinger	364	355	313	307	259	242	202	46	0	0

Tabell 39: Overføringer til Norge med valutasjekk og Valutagiro (millioner kroner)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
I alt	303	283	233	206	191	179	161	130	0	0
Valutasjekk	-	-	-	-	-	398	227	169	156	234
Eurogiro	303	283	233	206	191	179	161	130	0	0
<i>Herav</i>										
Gireringer (konto til konto transaksjoner)	178	174	180	136	115	102	88	68	0	0
Inn- og utbetalinger	125	109	53	70	76	77	73	62	0	0

F Priser i betalingsformidlingen

Tabell 40: Priser på betalingstransaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Betalingstransaksjoner										
Giro										
<i>Elektroniske girotjenester</i>										
Telegiro	:	2,02	2,45	2,33	2,31	2,38	2,45	2,44	2,38	2,14
Betalinger via terminal over Internett	:	:	:	1,98	2,03	1,91	1,89	1,86	1,85	1,88
Avtalegiro	:	:	:	:	:	:	:	:	2,09	2,09
Remittering uten melding	0,93	1,34	1,62	1,64	1,59	2,07	2,73	2,82	2,85	3,01
Remittering med melding	2,18	3,00	3,12	3,53	3,44	4,02	4,26	4,78	4,88	5,21
Remittering med KID	:	0,25	1,09	1,02	0,99	1,03	1,31	1,39	1,38	1,48
Bedriftsterminalgiro uten melding	:	1,33	1,20	1,26	1,20	1,91	1,96	2,07	2,03	1,47
Bedriftsterminalgiro med melding	:	2,83	2,78	3,08	3,03	3,14	3,58	3,61	3,68	3,84
Bedriftsterminalgiro med KID	:	:	0,93	0,91	0,92	0,88	0,98	0,99	1,01	1,08
<i>Blankettbaserte girotjenester</i>										
Giro innsendt pr. brev	2,88	3,76	3,88	4,04	4,25	4,84	5,14	5,67	6,36	6,53
Giro skranke	9,98	10,14	12,73	13,30	15,28	16,92	18,59	25,10	26,01	30,19
Giro kontant	11,00	16,51	17,95	18,46	23,40	25,67	27,37	31,69	32,50	41,68
Remittering med anvisning	10,77	13,57	22,52	23,12	25,72	27,78	30,07	32,70	33,75	35,71
Bedriftsterminalgiro med anvisning	:	13,57	22,35	23,41	25,01	26,06	30,11	32,61	33,58	35,38
Betalingskort										
Betalingsterminal (EFTPOS)	2,02	2,05	2,20	2,13	2,07	2,19	2,24	2,07	2,07	2,10
Sjekk										
Personsjekk	8,40	8,50	9,79	10,72	12,30	15,00	20,07	20,70	21,13	20,67
Næringsjekk	9,23	9,28	9,82	10,46	12,31	15,13	22,05	22,79	23,94	24,03
Betalingsmottak										
Giro										
<i>Elektroniske girotjenester</i>										
Avtalegiro	:	:	1,52	1,60	1,51	1,38	1,42	1,42	1,42	1,53
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Arkiv	:	0,80	0,82	0,80	0,79	0,93	1,15	1,15	1,17	1,15
GiroFax	:	:	:	:	:	:	:	:	0,12	0,16
GiroMail	:	:	:	:	:	:	:	:	0,04	0,06
<i>Blankettbaserte girotjenester</i>										
Optisk lesbare blanketter (OCR) - Retur	:	2,15	2,38	2,40	2,12	3,39	3,81	3,70	3,85	3,84
Kontantuttak										
Minibank										
Egen minibank utenom åpningstid	2,91	2,93	3,31	3,49	3,79	3,78	4,28	3,76	3,69	3,89
Andre bankers minibank i åpningstid	1,65	1,87	1,95	2,25	2,19	2,64	4,00	3,89	4,09	4,72
Andre bankers minibank utenom åpningstid	3,91	4,08	4,40	4,44	4,46	4,32	4,81	4,79	4,91	5,49

Tabell 41: Priser på overførser til utlandet. Veiet gjennomsnitt for alle banker (kroner)

	Papirbasert			Elektronisk			Min. pris elektronisk		Maks. pris elektronisk	
	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2002	01.01.2003	01.01.2004	01.01.2004	01.01.2004	01.01.2004	01.01.2004
Sjekker til utlandet										
NOK 100	144,03	169,73	160,48	144,83	164,76	156,11	45	200		
NOK 2500	158,67	176,97	178,59	148,53	168,04	159,00	45	200		
SWIFT										
<i>Ordinær overførsel</i>										
NOK 100	102,66	105,13	113,23	52,46	54,72	55,41	25	80		
NOK 2500	113,67	113,42	120,74	54,11	57,12	58,94	35	130		
<i>Hasteoverførsel</i>										
NOK 1 000	233,54	318,83	323,78	278,09	275,59	273,18	40	425		
NOK 100 000	356,57	356,75	354,33	310,23	308,37	302,42	40	540		
NOK < 1 000 000	434,58	441,79	413,84	376,87	382,99	355,13	170	1655		

Tabell 42: Prislister for deltakelse i Norges Banks oppgjørssystem (NBO), gjeldende fra 1. januar 2004. (kroner)

Deltakere	Tilknytningsavgift for nye deltakere	Årsavgifter						
		SWIFT-oppjøret	Masse-oppjøret	Verdipapir-oppjøret	NOS-oppgjørene			Infrastrukturavgift (1)
					Opsjon	Kreditt-sikring	Futures	
Norske banker med FVK> 4 mrd kr og filialer av utenlandske banker	50.000,-	57.500,-	57.500,-	57.500,-	29.000,-	14.500,-	14.500,-	23.000,-
Norske banker med FVK<4 mrd kr	50.000,-	29.000,-	29.000,-	29.000,-	14.500,-	7.500,-	7.500,-	23.000,-
Meglere	50.000,-	-	-	72.000,-	43.000,-	-	-	23.000,-

Deltakere	Transaksjonspriser(2)			
	Manuelle bruttotranser	Elektr. Bruttotranser(3)	Nettoppgjør(4)	Sjekk
Norske banker med FVK> 4 mrd kr og filialer av utenlandske banker	45,-	7,- / 5,50/ 4,-	45,-	115,-
Norske banker med FVK<4 mrd kr	45,-	7,- / 5,50/ 4,-	45,-	115,-
Meglere	70,-	7,- / 5,50/ 4,-	45,-	115,-

I tillegg påløper et straffegebyr ved manglende dekning ved dagens slutt på kr 10.000,-. Gebyret er det samme for alle deltakere.

(1) Gjelder per konto for oppgjørs-, opsjons- og verdipapirkonto, F-lånskonto og lignende er ikke gebyrbelagt. Indirekte deltakere, dvs. banker som ikke er med i noen av nettoppgjørene, betaler kun infrastrukturavgift.

(2) Det tas ikke transaksjonsgebyr for transaksjoner med Norges Bank som motpart (kontanter, F-lån, F-innskudd, valutasvapper o.l.).

(3) Bruttotransaksjoner sendt via NICS-SWIFT eller direkte til Norges Bank. Transaksjonsprisene faller med økende volum. Transaksjonsvolumene deles i tre, med intervallene 0-100, 101-1000 og over 1000 transaksjoner per måned. De respektive transaksjonsprisene er hhv. kr. 7,00, kr. 5,50 og kr. 4,00.

(4) Disse prisene gjelder per avregningstransaksjon.

Forklaringer til tabellene:

Statistikken i kapittel 2 om *utviklingstrekk* gir oversikt over infrastrukturen og bruk av ulike betalingsinstrumenter i Norge. Opplysninger om *giro, sjekk, bankkort, minibanker, betalingsterminaler eiet av banker og varekjeder og overførslers over landegrensene* er innhentet fra FNH, Sparebankforeningen i Norge, Entercard A/S, Bankenes Betalingsentral (BBS), Nordea, DnB, A/S EDB Fellesdata med tilknyttede banker og American Express Co AS. Opplysninger om *andre betalingskort enn bankkort og betalingsterminaler eiet av oljeselskaper* er innhentet fra Teller A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S, DnB Kort A/S, GE Capital Bank, Gjensidige NOR, Statoil ASA, Esso Norge A/S, A/S Norske Shell, Hydro Texaco AS og Conoco Jet Norge A/S. Opplysninger til oversikten over avregning og oppgjør er hentet fra Norges Bank, VPS og NICS. Øvrige opplysninger er innhentet fra SSB, Post- og Teletilsynet og Kredittilsynet.

Opplysninger til *priser*, i kapittel 5, bygger på en utvalgsundersøkelse som omfatter 18 sparebanker og 8 forretningsbanker. Forretnings- og sparebankene i undersøkelsen utgjorde henholdsvis 91 og 77 prosent av bankgruppens markedsandeler målt etter innskudd på transaksjonskonti per 30.11.2003. Prisene som er hentet fra bankene er standard priser i henhold til prislister per 31.12.94, 1.1.96, 1.1.97, 1.1.98, 1.1.99, 1.1.00, 1.1.01, 1.1.02, 1.1.03 og 1.1.04.

Opplysninger om bankenes inntekter relatert til betalingsformidling er hentet fra Norges Banks database for bankstatistikk (ORBOF) og er således basert på bankenes offisielle regnskaper.

Definisjoner og begreper i statistikken:

Giro innsendt per brev: Brevgiro og konvoluttgiro til Postbanken (t.o.m. 2001).

Diverse giro registrert i bank: Kontante innbetalinger og kontobelastninger med giroblanketter registrert i andre datasentraler enn BBS.

Anvisning: Giroblankett uten betalingsmottakerens kontonummer som må leveres i banken for mottak av beløp.

Bruk av terminal over Internett: Hjemmebank-tjenester og bruk av bedriftsterminaler (Bedriftsterminalgiro) over Internett, herunder Nettbank mv.

Betalinger via terminal - lukkede kommunikasjonslinjer: Tjenestene omfatter Direkte Remittering og Bedriftsterminalgiro utenom Internett. *Direkte Remittering*: Tjeneste opprettet av BBS til sending av beløp til betalingsmottakere med og uten konto ved bruk av terminalløsninger. Benyttes i første rekke av bedrifter til enkeltbetalinger, masseutbetalinger, kontoreguleringer o.a. *Bedriftsterminalgiro*: Samlebetegnelse på bedriftsterminalløsninger med betalingstjenester tilsvarende Direkte Remittering, Nettbank o.a. som tilbys av andre (banker eller datasentraler) enn BBS.

Telefoniske overførslers/Telegiro: Konto til konto overførslers av beløp ved bruk av telefon.

Direkte debiteringer omfatter f.o.m. 2002 Autogiro og Avtalegiro og t.o.m. 2001 også tjenestene DataGiro Direkte Trekk, DataGiro Terminbetaling og DataGiro Medlemsbetaling.

OCR: Blankettgiro som er påført en særskilt kode slik at beløpet kan registreres og innkreves elektronisk av betalingsmottakeren. *OCR Arkiv*: Blanketten beholdes av banken. *OCR Retur*: Blanketten sendes i retur til betalingsmottakeren.

KID: Kundeidentifikasjon som kan mottas elektronisk av betalingsmottakeren enten betalingen skjer elektronisk eller ved bruk av blankett.

EFTPOS (Electronic Funds Transfer at Point Of Sale): Betalinger og kontantuttak ved bruk av betalingskort i elektroniske betalingsterminaler.

Debetkort er direkte tilknyttet brukerens bankkonto. Kortet brukes til betalinger der man disponerer over det beløpet som er tilgjengelig på kontoen - inklusive kreditt. Beløpet belastes brukerens konto med en gang.

Faktureringskort er ikke tilknyttet bankkonto. Brukeren får en samlefaktura fra kortutstederen over bruken (for eksempel siste måned) som så betales med annet betalingsinstrument. Brukeren får en viss kreditt gjennom betalingsutsettelsen,

mens brukerstedet/betalingsmottakeren får sitt oppgjør fra kortselskapet.

Kredittkort er betalingskort hvor det foreligger en innvilget kreditt inntil et visst beløp som er knyttet til kortet. Kreditten kan nedbetales uavhengig av kortbruken etter en avtalt nedbetalingsplan.

Bankkort er debetkort som er utstedt av banker og knyttet opp mot bankkonto.

Innenlandske kredittkort er kredittkort til innenlands bruk som er utstedt av eller i samarbeid med DnB Kort A/S (t.o.m. 2000), GE Capital Bank og Gjensidige NOR.

Betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper er betalingskort (debetkort, faktureringskort og kredittkort) som er utstedt av eller i samarbeid med VISA Norge A/S, Europay Norge A/S, Diners Club Norge A/S, American Express Company A/S og American Express Card Services DnB Kort A/S.

Kombinerte betalingskort: Kombinasjoner av bankkort, innenlandske kredittkort og betalingskort fra internasjonale kortselskaper.

Oljeselskapenes kort kan benyttes i oljeselskapenes egne terminaler, og regnes ikke som betalingskort.

SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) er et elektronisk nettverk (system) for overførsel av meldinger. Benyttes mye i forbindelse med overførslar av større beløp innenlands, eksempelvis mellom banker, og særlig til overførslar over landegrensene.

Money Gram: Nettverk for betalinger over landegrensene. Tjenesten ble introdusert av DnB (Postbanken) og ble overtatt av American Express i mars 2001 i Norge

NBO: Norges Banks Oppgjørssystem.

NICS: Norwegian Interbank Clearing System. System for avregning og likviditetsinformasjon som er eiet av bankene i fellesskap og driftes av BBS.

NOS: Norsk Oppgjørssentral ASA.

VPS: Verdipapirsentralen

VPO: Verdipapiroppgjøret.

Kommentarer til enkelte tabeller:

Tabell 7 – 9. Gjennomsnittlig daglig omsetning i NBO og NICS: Tall for 1999 dekker perioden mai – desember 1999. Tall for 2000 - 2003 gjelder hele året. Det er noe usikkerhet knyttet til statistikken som gjelder NICS-masseoppjøret.

Tabell 15. Antall betalingsterminaler (EFTPOS) og antall steder med betalingsterminaler: Antall betalingsterminaler eiet av oljeselskaper t.o.m. 1998 omfatter ikke terminaler eiet av FINA (kjøpt opp av Shell 04.03.99) mens tall f.o.m. 1999 er inklusive disse terminalene. Steder med betalings-terminaler: Butikker, postkontorer, bensinstasjoner, serveringssteder, frisører, tannleger etc. Terminaler som kun aksepterer betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper og/eller innenlandske kredittkort er ikke med i oversikten.

Tabell 18. Antall betalingskort: T.o.m. 1997 manglet opplysninger om bankkort fra 8 prosent av forretningsbankene målt etter bankenes andel av innskudd på anfordring. F.o.m. 1998 har andelen banker uten opplysninger vært ubetydelig.

Tabell 20 og 21. Kontantuttak:

Kontantuttak over skranke: Andelen forretningsbanker med opplysninger utgjorde ca. 90 prosent av forretningsbankmarkedet målt etter innskudd på anfordring t.o.m. 1999. F.o.m. 2000 gjelder opplysningene om antall uttak samtlige forretnings- og sparebanker, mens volumtall er anslått av Norges Bank på bakgrunn av opplysninger fra et utvalg banker.

Kontantuttak ved varekjøp: Kontantuttak ved bruk av kort i terminaler som aksepterer bankkort og som eies av banker, varekjeder og oljeselskaper. Fordelingen mellom forretnings- og sparebanker og volum for perioden 2000 - 2003 er delvis anslått av Norges Bank.

Tabell 22 og 23 Bruk av norske betalingstjenester, Tabell 24 og 25. Bruk av norske betalings-instrumenter og tabell 26 og 27 Girotjenester:

Giro: Tall t.o.m. 1994 inneholder dobbelttelling av overførslar mellom BBS og Postbanken og er eksklusive giro registrert av andre enn BBS og Postbanken. F.o.m. 1995 er dobbelttellingene luket ut mens giro registrert i andre datasentraler er tatt med. Girobeløp i kursiv omfatter ikke Postbankens tall grunnet stor usikkerhet knyttet til opplysninger om beløp t.o.m. 1995. Omsetnings-tall for elektronisk giro, herunder betalinger via

terminal - lukkede kommunikasjonslinjer er delvis anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet. *Betalingskort*: Betalinger, herunder varekjøp, med norske kort i Norge og utlandet. *Elektronisk kortbruk*: Tall t.o.m. 1994 omfatter bruk av betalingskort i minibanker og i bankenes og oljeselskapenes betalingsterminaler. Tall f.o.m. 1995 gjelder også elektronisk kortbruk i andre betalingsterminaler enn dem som eies av bankene og oljeselskapene. Omsetningen med bankkort t.o.m. 1999 er inklusive uttak fra betalingsterminaler mens tall f.o.m. 2000 gjelder kun varekjøp. *Manuell kortbruk*: Tall t.o.m. 1994 er delvis anslag fra Norges Bank og er beheftet med usikkerhet.

Tabell 13, 14, 16, 17, 28 – 33, 36 og 37. Utnyttelse av minibanknettverket og betalingsterminalene og bruk av betalingskort: Tabell 13-17 gjelder bruk av norske og utenlandske betalingskort i norske minibanker og betalingsterminaler mens tabell 28 – 33 gjelder bruk av norske betalingskort i Norge og utlandet. Tabellene omfatter også bruk av kombinerte kort (eks.: kombinerte bankkort/betalingskort opprettet av internasjonale kortselskaper). Bruken av kombinerte kort er fordelt på de ulike kortgruppene (som hhv. bankkort, VISA-kort osv.) avhengig av hvilken del av kortet som er benyttet. Opplysningene om uttak fra andre bankers minibanker (*tabell 13 og 14*) er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet. Tall for omsetning med bankkort ved varekjøp t.o.m. 1999 inkluderer kontantuttak (*tabell 31*). F.o.m. 2000 er kontantbeløpet skilt ut og presentert i en egen tabell (*tabell 21*), slik at omsetningen kun gjelder varekjøp. Bruk av norske betalingskort i utlandet (*tabell 36 og 37*) gjelder i første rekke bruk av betalingskort fra de internasjonale kortselskapene. I mindre enn 1 prosent av tilfellene, benyttes også bankkort i Eufiserv-nettet. Enkelte registrerte utenlandske MasterCard/Maestro-transaksjoner i Norge gjelder JCB kort (Japan Credit Bureau). Andelen slike transaksjoner har hittil vært ubetydelig. Fordelinger på kontantuttak og varekjøp for American Express er anslag fra Norges Bank og beheftet med usikkerhet.

Tabell 34 og 35. Sjekk: Tall for forretningsbanker t.o.m. 1994 er delvis anslag og beheftet med usikkerhet grunnet ufullstendige data.

Tabell 40 og 41 Priser på innenlandske betalings-transaksjoner, betalingsmottak og kontantuttak og priser på overførslers til utlandet: Prisstatistikken gir en oversikt over gjennomsnittspriser per betalingstransaksjon. Statistikken presenterer også gjennomsnittsbetrag for periodiske avgifter belastet personkunder, mens periodiske avgifter belastet bedriftskunder er ikke med. Statistikken omfatter heller ikke priser og rabatter rettet mot kontogrupper, kundegrupper og/eller enkeltkunder. Bankgruppens gjennomsnittspriser er beregnet ved å veie prisen per transaksjon i den enkelte bank med bankens andel av innskudd på transaksjonskonti. Gjennomsnittsprisen for alle bankene i undersøkelsen er beregnet ved å veie forretnings- og sparebankens gjennomsnittspriser med bankgruppens reelle markedsandeler for betalingstjenester målt etter antall transaksjoner. På innenlandske betalinger kommer prisene som belastes betalingsmottakere i tillegg til prisene som belastes betalerne. Ved betalinger til utlandet varierer prisene på betalinger ofte med beløpets størrelse og med om kunden sender et blankettbasert eller elektronisk betalingsoppdrag til sin bankforbindelse. Prisene varierer også med hvilket land beløpet sendes til. Prisene i undersøkelsen gjelder overførsel av ett fast beløp i Europa. Prisene er eksklusive tilleggskostnader for kontante betalinger, 3. lands valuta, bekreftelser og eventuelle kostnader som betaleren må dekke for betalingsmottakeren.

Giro innsendt per brev: Gjennomsnittsprisene på giro innsendt per brev gjelder for hver innsendt blankett. Porto for hver forsendelse kommer i tillegg. *Betalinger via terminal over Internett*: Prisene gjelder betalinger med KID. *Avtalegiro*: Prisen per betalingsmottak gjelder avtalegiro uten melding.

Generelle merknader: Enkelte tall er revidert i forhold til tidligere års rapporter. Norges Bank bes oppgitt som kilde når tall fra denne rapporten gjengis.

